ÇOK DİSİPLİNLİLİK BAĞLAMINDA
EĞİTİM BİLİMLERİ KONUŞMALARI

Seyfi Kenan
Sibel Cengizhan
Yaprak Türkân Yücelsin Taş

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÇOK DİSİPLİNLİLİK BAĞLAMINDA

EĞİTİM BİLİMLERİ KONUŞMALARI

Occasional Papers in the Context of Multidisciplinarity in the Institute of Educational Sciences

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Her hakkı saklıdır © Marmara Üniversitesi Yayınevi, 2023
Bu eserin tüm hakları Marmara Üniversitesi Yayınevi'ne aittir. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz. Kitap içerisinde yer alan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÇOK DİSİPLİNLİLİK BAĞLAMINDA

EĞİTİM BİLİMLERİ KONUŞMALARI

Occasional Papers in the Context of Multidisciplinarity in the Institute of Educational Sciences

Hazırlayanlar/Coordinated by

Seyfi Kenan
Sibel Cengizhan
Yaprak Türkân Yücelsin Taş

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara Üniversitesi Yayınları: No. 887

ÇOK DİSİPLİNLİLİK BAĞLAMINDA EĞİTİM BİLİMLERİ KONUŞMALARI

Occasional Papers in the Context of Multidisciplinarity in the Institute of Educational Sciences

Hazırlayanlar / Coordinated by
Prof. Dr. Seyfi Kenan
Prof. Dr. Sibel Cengizhan
Prof. Dr. Yaprak Türkân Yücelsin Taş

ISBN: 978-975-400-451-9
E-ISBN: 978-975-400-450-2
1. Basım 100 Adet
Mart 2023

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Göztepe Kampüsü, Kadıköy 34722 İstanbul
Telephone: +90 216 777 14 00
Fax: +90 216 777 14 01
E-Mail: yayinevi@marmara.edu.tr
Yayıncı Sertifika No: 40023

Baskı: Anka Matbaacılık
Sertifika No: 44889

Dizgi / Typesetting: Burcu DİKER

Çok disiplinlilik bağlamında eğitim bilimleri konuşmaları= Occasional papers in the context of multidisciplinarity in the institute of educational sciences / hazırlayanlar Seyfi Kenan, Sibel Çengizhan, Yaprak Türkân Yücelsin Taş.__İstanbul : Marmara Üniversitesi Yayınevi, 2023.
112 sayfa__(Marmara Üniversitesi Yayınları ; No. 887)
Bibliyografya.
ISBN 978-975-400-451-9
E-ISBN: 978-975-400-450-2
1. Education -- Turkey -- Congresses 2. Eğitim -- Türkiye -- Kongreler 3. Marmara University Institute of Educational Sciences 4. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
LA 942

İçindekiler / Contents

Önsöz / 6

EBE – Eğitim Bilimleri Enstitüsü Hakkında / 9

About the Institute of Educational Sciences / 12

Devrin Yazarlarının Kalemiyle İstanbul'un İşgali
*Abdullah Uçman / **15***

Listening to the Sources: Ottoman Documents, Defters, Manuscripts, and Miniatures. A Lifetime's Study
*Hans Georg Majer / **31***

Benefits and Limits of Interdisciplinarity
*Philippe Barbé / **57***

Temel Bilimlere İlgi Neden Azalıyor? Fizik Kimliği Üzerine Bir Araştırma
*Erol Süzük / **78***

Konitsa: Introducing a Little-Known Ottoman Town in Greek Epirus
*Machiel Kiel / **116***

Dizin / Index / *140*

Önsöz

Bu eser, son yıllarda Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü etkinlikleri çerçevesinde gerçekleştirilen güz ve bahar yarıyılı seminerlerine katılan değerli akademisyenlerin uzun soluklu ve değerli çalışmalarının bir ürünüdür. Bu bağlamda, enstitümüzün güz dönemi kapsamında ilk seminer programı 6 Aralık 2019'da Prof. Dr. Abdullah Uçman'ın "100. Yılında Millî Mücadele Edebiyatı Üzerine Dikkatler" isimli konuşmasıyla başlamıştır. Sayın Uçman, Millî Mücadele'nin 100. yılı olması sebebiyle ilk olarak tarihsel önemine değinmiş, Millî Mücadele yıllarına ait kitap, gazete, dergi gibi kaynakları büyük bir titizlikle tarayarak elde ettiği bilgilerin analizini "Devrin Yazarlarının Kalemiyle İstanbul'un İşgali" başlıklı yazısıyla ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Konuşmasında Millî Mücadele döneminin edebiyatçılarından olan Süleyman Nazif'in Malta sürgününde olduğu dönemde yazdığı "Son Nefesimle Hasbihal" isimli şiirine karşılık Mehmet Akif Ersoy'un "Süleyman Nazif'e" isimli umut ve inanç dolu şiiriyle milli mücadele ruhunun oluşumunu ortaya koymuştur. Yine Mehmet Akif Ersoy'un "Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz. Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz" kıtasıyla başlayan ve "Değil mi ortada bir sine çarpıyor, yılmaz, Cihan yıkılsa emin ol bu cephe sarsılmaz!" sözleriyle devam eden "Birlik" şiirinden alıntılarla konuşmasına devam etmiştir. Bu dönemde sadece şairlerin şiirleriyle değil, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Falih Rıfkı Atay, Hamdullah Suphi gibi birçok nesir yazarlarının da gazetelerde yazdığı makalelerle milli mücadeleye destek verdiğini belirtmiştir. Özellikle bu dönemde Yahya Kemal Beyatlı'nın "Kurdun Dişisi ve Yavruları, Misâk-ı Millî, Mustafa Kemal Paşa, Üç Tepe" gibi yazılarının milli mücadeleye destek anlamında son derece dikkate değer olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda tertip edilen protesto mitinglerinden özellikle Sultanahmet Mitingi ile Halide Edip Adıvar'ın milleti yemin etmeye çağırmasına ve "Ateşten Gömlek" isimli eserinin önemine vurgu yapmıştır. Son olarak Sayın Uçman, konuşmasında milli mücadeleye katkı sağlayan yazarlardan seçkiler sunarak değerli görüşlerini sunmuştur.

9 Mayıs 2019'da Eğitim Bilimleri Enstitüsü ve Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü iş birliğiyle düzenlenen "My Researches on Ottoman-German Relations" semineri Münih Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hans Georg Majer tarafından gerçekleştirilmiştir. Sayın Majer sunumunda, karşılaştırmalı entelektüel ve ilmiye tarihi çerçevesinde yapmış olduğu çalışmalarının soykütüğünü çıkarmıştır. Paylaşımlarıyla özellikle Türkoloji ve Tarih çalışmaları bağlamında; Balkan coğrafyasındaki Türk yerleşimlerine yönelik folklor temelli araştırmasını tarihsel nedensellik özelinde irdeleyerek geçen zaman

boyunca ilgili coğrafyanın yaşamış olduğu değişime somut olarak tanıklık etmemize imkân tanımıştır. Tarihi vesikalardan faydalanılan detaylı çalışmada Majer Hoca, incelenilen dönemlerin tarihi açıdan katman katman özelliklerini araştırmış ve ilgili coğrafyayla bağlantılı belgelerden hareketle tarihsel nedensellik bağlamında analizlerini sunmuştur. Daha sonra bize teslim ettiği elinizdeki metinde ise adeta kendi entelektüel biyografisini de yapar. Bir alimin, bilim insanının akademik yürüyüşünün başlangıcından itibaren hangi gözlem, hayret, deneyim veya soruyla şekillenirken hangi konu ve meselelerle büyük bir dikkat ve titizlikle ilerlediğini görmek mümkündür. Entelektüel tarih yapmayı düşünenler de için bir yol haritası olabilecek nitelikte kıymetli bir bölüm yazısı böylece okuyucuyla buluşma fırsatı elde etmiş olacak.

19 Aralık 2019'da Fransız Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı Dr. Öğr. Üyesi Philippe Barbé, "The Value and Limits of Interdisciplinarity" isimli seminer konuşmasında sosyal bilimlerden hareketle, "disiplinlerarasılık" ile aslında ne kadar iç içe olduğumuzu somut örnekler vererek gözler önüne sermiştir. Akademik terminolojide disiplinlerarasılığın nasıl anıldığını ve bu alanla ilgili kavramları detaylı bir biçimde ele almıştır. 1980-2020 yılları arasındaki sosyal bilimleri etkileyen teorilerden kısaca bahseden sayın Barbé "disiplinlerarasılık" ve "çokdisiplinlilik" arasındaki farka, kavramların yol açtığı karışıklığa, yanlış anlaşılmalara, hatalı disiplinlerarasılık kurgularına ve denemelerine geniş bir yer ayırmıştır. İlgili kavramların kendi içlerindeki alan dinamiklerine değindikten sonra uygun koşullar oluştuğu takdirde her iki alandan da nasıl faydalanılabileceğini kendi deneyimlerinden yola çıkarak örneklerle sunmuştur.

27 Mart 2020'de ''Temel Bilimlere İlgi Neden Azalıyor? Fizik Kimliği ve Kariyer Seçimi Üzerine Bir Araştırma" adlı konuşması ile Dr. Öğretim Üyesi Erol Süzük katkılarını sunmuştur. Çalışmasının birinci bölümünde temel bilimlerin önemi, Türkiye'de temel bilimlere azalan ilgi ve bu ilgiyi arttırmak üzere yapılan çalışmalar hakkında detaylı bir araştırma yapıp söz konusu araştırma sonuçlarını katılımcılarla paylaşmıştır. İkinci bölümde ise, fizik bilimi özelinde fizik kimliğini etkileyen faktörlere ve üniversite birinci sınıf öğrencilerinin lise fizik kimliklerinin kariyer seçimlerine etkisini belirlemeye yönelik yürütülen çalışmanın sonuçlarını detaylı bir biçimde ele alarak sunmuştur.

Osmanlı dönemi Balkanlarının dünyadaki yaşayan en büyük tarihçisi olan Prof. Dr. Machiel Kiel, Osmanlı Döneminde Atina ve Konitsa konulu bir seminer vermiştir. Harvard, Bonn, Utrecht başta olmak üzere çeşitli üniversitelerde dersler verdikten sonra emekli olan Kiel, Balkan tarihi üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir. Seminer konuşmasında Osmanlı döneminde Atina ve Konitsa konusunu işleyen Prof. Dr. Machiel Kiel, Osmanlıların kent algısı, mahalle olgusu, gettolaşmanın olup olmadığı ve şehir düzeni konularının

yanı sıra sosyal, kültürel ve dini mimari üzerinde de açıklamalar yapmıştır. Konuşmasında bazı ünlü tarihçilerin iddia ettiği gibi Balkan şehirlerinin hem ekonomisinin hem nüfusunun Türklerin gelişinden sonra sürekli düşüşe geçip geçmediği meselesini; birincil kaynakları ve Osmanlı arşivini 50 yılı aşkın zamandan beri dikkatle kullanımından sonra elde ettiği önemli bulguları dinleyicilerle paylaşmıştır. Paylaşımında bu anlatının doğru olmadığını, düşünce ve bilim tarihinde nasıl bazı bilgilerin eğreti bir şekilde karşımızda durduğunu arşiv belgeleriyle ortaya koymuş ve bir kez daha eleştirel ve sorgulayıcı bir tavrın önemini vurgulamıştır.

Gerçekleştirilen seminerler süresince Eğitim Bilimleri ailesiyle birlikte yapılan ön hazırlıklarda ve seminer sonrası katılımcılarımızla yapmış olduğumuz candan sohbetlerimizde, yaşadığımız heyecan ve mutluluğun bir yansıması olarak ortaya çıkarmaya çalıştığımız bu kitabın siz değerli okuyuculara da katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Bu bağlamda kitaba değerli görüş ve deneyimleriyle ışık tutan; Prof. Dr. Abdullah Uçman'a, Prof. Dr. Hans G. Majer'e, Prof. Dr. Machiel Kiel'e, Dr. Öğretim Üyesi Erol Süzük ve Dr. Öğr. Üyesi Philippe Barbé'ye kalbî teşekkürlerimizi sunarız.

Aynı zamanda seminerler süresince bizleri yalnız bırakmayan, sadece Marmara Üniversitesi'nden değil diğer birçok farklı üniversiteden katılım sağlayan değerli hocalarımız ve öğrencilerimize, görev yaptığımız iki yıl boyunca desteklerini bizden esirgemeyen, yaptıklarını görev olarak algılamayıp yürekten büyük fedakârlıklarla ve mükemmel bir biçimde yerine getiren tüm Eğitim Bilimleri Enstitüsü çalışanlarına ve bu kitabın hazırlanmasında teklifsiz, gönüllü olarak titizlikle yardım eden kıymetli asistanlarımız Naci Serhat Başkan ve Şûra Tekin'e içtenlikle teşekkür ederiz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

EBE – Eğitim Bilimleri Enstitüsü Hakkında

Kurumumuz yaklaşık 175 yıldır modern bir zihniyetle nitelikli öğretmen yetiştirmeye çalışırken ayırım yapmaksızın eğitimi bütün herkese ulaştırma çabası içinde olmuştur. Bu temel hedefleri gerçekleştirirken bir yandan da içinde yaşadığımız semte ve kente, kültüre ve topluma farklı boyutlarda ve kademelerde katkıda bulunmaya devam etmektedir. Enstitümüz, fakültemiz ve üniversitemizin diğer güzide kurumlarıyla birlikte işbirliği çerçevesinde çalışarak hayatı ve imkanlarını geliştirme ve iyileştirme, okulu ve toplumu erdemli ve mutlu ufuklara doğru ilerletme gayreti içerisindedir.

"Eğitim Çağı" olarak tanımlanan 19. yüzyılın ortalarında ülkemizde modern eğitim anlayışıyla öğretmen yetiştirmek üzere İstanbul'da mütevazı bir öğretmen okulu (Dârülmuallimîn, 1848) olarak işe başlayan, ancak bugün Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği'nden Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği'ne, eğitim bilimleri alanında Eğitim Programları ve Öğretim'den Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık'a varıncaya kadar 25 yüksek lisans ve 20 doktora programı olmak üzere 2020 itibariyle toplamda 45 farklı programda hem ülke çapında, hem ulusal hem de uluslararası seviyede lisansüstü eğitimler sunarak ülkemizin önde gelen, eğitimdeki öncülüğünü koruyarak ilerleyen çok kapsamlı bir enstitü haline gelmeyi başarmıştır.

Şu anda enstitümüzde çeşitli alanlarda yüksek lisans ve doktora programlarında en genel hatlarıyla ifade edersek bir yandan eğitimin hem teorik hem uygulamaya dönük alanlarında çalışmalar yapılırken, diğer yandan eğitimde olanı incelemenin yanı sıra eğitimde olması gerekeni soruşturan incelemeler de araştırma konularımız arasında yer almaktadır. Söz gelimi, özel eğitim alanında görme engeli olan çocuklar için etkili olan pekiştireç değerlendirme yönteminin belirlenmesini hedefleyen çalışmalar, lise öğrencileri arasında yaşanan farklı boyutlardaki zorbalık türlerini ve nedenlerini teşhisle birlikte bu tür davranış bozukluklarının önüne nasıl geçilebileceğini araştıran incelemeler, ülkemizdeki üniversitelerin uluslararası alanda söz sahibi olma girişimleri, politikaları ve sonuçlarını çözümleyen tezler, eğitim ortamlarında ayrımcılık ve ayrıştırmayı irdeleyen, soruşturan araştırmalar bu konu başlıklarından sadece birkaç tanesini oluşturmaktadır.

Eğitim-öğretimin yöntem ve içeriği öngörülemeyecek hızda ve çerçevede heyecan verici ufuklara doğru ilerlemekte, yeniden şekillenebilmekte ve bundan sonra da ufuk açıcı hedeflere doğru ilerlemeye devam edecektir. Cumhuriyetimizin kuruluş ilkelerine bağlı kalarak demokratik değerlere uygun şekilde gelişme ve kalkınmanın bütün kademelerde ancak iyi eğitimle mümkün

olabileceği – öyle ya eğitim olmasa bizi gelecek hakkında ne ümitvar kılabilir ki?! – düşüncesiyle enstitümüz şu ana kadar sunduğu programların yanı sıra farklı ihtiyaçları karşılamak ve çeşitli araştırma sorularına özgün cevaplar verebilmek üzere lisansüstü program sayısını ve niteliğini geliştirmek amacındadır. Bu amaç doğrultusunda enstitümüz, programların niteliklerini yükseltmek, gerekli çalıştay, seminer veya konferanslar düzenlemek ve enstitümüzde ders veren akademisyenlerin bilimsel çalışmalarını desteklemek üzere hazırlıklar yapmayı planlamaktadır.

Enstitümüzün amacı, öğrencilerimize iyi bir eğitim almalarını sağlayacak imkân ve seçenekleri oluşturmak, akademisyenlerimizin çalışmalarıyla hem eğitimin hem de bilimin sınırlarını ilerletmek, ulaşılan bilgilerin ışığında hem insanı hem toplumsal yaşamı korumaya ve geliştirmeye dönük uygulamalar ve öneriler üretebilmek, her şeyden önce etik ilkeleri ön planda tutan ve sosyal sorumluluk sahibi geleceğin araştırmacı öğretmenlerini, eğitim liderlerini ve araştırmacılarını yetiştirmektir.

Toplumu, akademik dünyayı var eden ve işlevsel hale getiren temel unsurlardan biri rasyonel ve sivil değerler ise bir diğeri de bilimin aydınlığında farklı fikirleri, karşıt düşünce ve açıklamaları barındırması, hatta bu fikirlerin devamlılığını sağlamasıdır. Hakikat ancak böyle bir ortamda ürkmeden yüzünü gösterebilir. Eğitim ve bilimin ilerlemesi de ancak farklı fikirlerin özgür bir şekilde buluşmaları, karşı karşıya gelmeleri, bazen de çatışmaları sayesinde mümkün olur. 19. yüzyılın ikinci yarısına tekrar dönersek, Türk modernleşmesinin öncü isimlerinden Namık Kemal de, "Barika-i hakikat, müsâdeme-i efkârdan doğar" derken tam da buna işaret etmişti.

Yükselmek, başkalarının önüne geçerek veya üstüne çıkarak gerçekleşmez. Aslında bu tür yükselmek kültürümüzde düşmek olarak adlandırılır. Eğitimin bütün alanları ve arayışlarıyla birlikte kendine hedef edindiği yükselmek, bir şekilde örselenmiş, belki unutulmuş veya keyfiliğin esaretiyle yolunu kaybetmiş ya da yanlış istikamete doğru yönelmiş bireyleri, toplulukları da içine alarak, onları da bulundukları basamaktan yakalayarak birlikte yürümeyi sağlamak, işbirliği içinde çalışmak ve beraberce ilerlemektir. İnsanlık bütün unsurlarıyla birlikte ancak yükselebilir. Her hangi bir şekilde kendini geride bulanların, unutulanların veya bırakılanların sorumluluğunu hissetmeyen bir dünyada insanlığın yükselmesi mümkün değildir.

Üniversitemiz modern eğitim ve araştırmadaki öncülüğüyle toplumsal gelişime yön veren uluslararası bir üniversite olma yolunda ilerlemektedir. Bu vizyona uygun bir şekilde hareket eden enstitümüz, ayırım yapmaksızın eğitim bilimlerinin bütün alanlarında hem teorik hem uygulamalı araştırmaları desteklemeyi

amaçlarken Cumhuriyetimizin temel değerlerini özümsemiş, cesaretle soruşturabilen ve analiz yapabilen, yapıcı ve yaratıcı düşünerek eğitimde yeni ve özgün uygulamalar tasarlayabilen ve hayat boyu öğrenme merakını ve hayretini canlı tutabilen genç araştırmacıların yetişmesine akademik ve bütün idari personelimizle birlikte elimizden geldiğince katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Kültürümüzün ve üniversitemizin köklü geçmişinden sürekli beslenerek ilerlerken, geleceğin de bizim en iyi işlerimizi, araştırmacılarımızı, en iyi öğretmenlerimizi ve eğitimcilerimizi barındıracağı bilincinde olarak çalışmak ve hep birlikte yol almak ümidiyle.

Prof. Dr. Seyfi KENAN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü
(2019-2021)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

About the Institute of Educational Sciences

For nearly 175 years, our institution has contributed to education in theory and practice without discrimination, and then to the city, culture and society in which we live in, at different levels. Our institute works in cooperation with Atatürk Faculty of Education and other prominent institutions of our university to develop and improve life and opportunities, and to advance school and society towards better humane future.

In the middle of the 19th century, defined as the "Age of Education", the forerunner of our institute was opened as a modest Teachers College in Istanbul (Dârülmuallimîn, 1848) in order to train teachers equipped with modern qualities and competencies in our country. The institute currently offers 25 master and 20 doctorate programs in total, in 45 different programs, as of 2020, from Turkish Language and History Education to Computer and Instructional Technology Teaching, from Curriculum and Instruction to Elementary Education. The Institute has achieved to become one of the leading and the most comprehensive institutes in Turkey by providing graduate education at both national and international level.

At the moment, in the graduate programs combining master and doctoral programs in various fields, several studies are carried out in both theoretical and practical fields of education at our institute. On the one hand, we focus on examining what is really going in education in all levels, on the other hand we question how things should be in education and what should be really taught. For example, studies aimed at determining the effective methods of conducting reinforcement assessments for visually impaired children in the field of special education, studies investigating the different types of bullying and their causes among high school students and how to prevent such behavioral disorders; as well as studies investigating the attempts, policies and results internationalization of the universities in our country to have a say in the international arena and studies investigating discrimination in educational settings are only a few of these topics.

The methods and content of education are developing in depth at an unpredictable speed and they are reshaped, reformulated and breathtakingly refined sometime, and education in both aspects will undoubtedly continue to progress towards new horizons. Adhering to the founding values and principles of our Republic, development in accordance with democratic values could only be achieved at all levels with good education – by the way, what could make us hopeful

about the future if we ceased to learn and educate? – For this reason, in addition to the programs offered so far, our institute aims to increase the number of the programs as well as its qualities in our graduate programs in order to meet different needs and provide unique answers to various research questions. To this end, our institute is planning dispositions to raise the qualifications of the programs, to organize the necessary workshops, seminars or conferences and to support the scientific studies of the academicians who teach at the institute.

The aim of our institute is to create opportunities and possibilities for our students to receive a good education, to advance the boundaries of both education and science benefitting from our resources and our academicians, to produce practices and recommendations aimed at protecting and improving both human and social life, and most importantly to educate the educational leaders and researchers of the future who prioritize ethical principles and have social responsibility.

One of the basic elements that make society and academic world functional is rational and civil values, and another one is the ability to preserve and foster different ideas, critical thoughts and explanations in the light of science, and even to ensure the continuity of these ideas as well as this scientific atmosphere. Truth can only show its glimmering face in an environment showing the sensitivity of not scaring even the quail. The advancement of education and science is possible only through free interaction, confrontation and sometimes clash of different ideas. As Namık Kemal, one of the pioneers of Turkish modernization who left his mark in the second half of the 19th century Turkish thought, pointed out precisely this aspect when he said "The lightning flash of truth will be born from the collision of ideas." (in Turkish, "Barika-i hakikat, müsâdeme-i efkârdan doğar")

Ascension cannot be achieved by stepping on others. In fact, this kind of ascension is called as fall in our culture. The real ascension, which is the ultimate goal of education, is to work together in collaboration with individuals and communities that are somehow traumatized, perhaps forgotten or lost their way through the bondage of arbitrariness or directed towards the wrong direction, and to move forward all together leaving no one below or behind. Humanity can only ascend with all its members and elements. It is not possible for humanity to rise in a world that does not feel the responsibility of those who find themselves behind, forgotten or left at the back by any means.

With its pioneering role in modern education and research, Marmara University is on its way to become an international

university that aims social development at all levels. Acting in accordance with this vision, our institute aims to support both theoretical and practical research in all fields of educational sciences without discrimination and to contribute as much as we can with our academic and administrative staff to the training of young researcher who have assimilated the fundamental values of our Republic, who courageously investigate and analyze, design new and unique practices in education by thinking creatively and constructively, and who keep alive the curiosity and wonder of life-long learning.

Hoping to work together and be aware of the fact that the future is hosting our best work, qualified researchers, better teachers and educators while we are constantly being nourished from Turkish and global culture as well as our university's deep-rooted diverse past experience.

Prof. Dr. Seyfi KENAN
Director of the Institute of Educational Sciences
(2019-2021)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Devrin Yazarlarının Kalemiyle
İSTANBUL'UN İŞGALİ

Abdullah Uçman*

Prof. Dr. Kaya Bilgegil bir makalesinde, millî bir duyguyla; "Çocuklarımıza Rumeli için ağlamayı öğretmeliyiz!" der ve makalesinin devamında: "Pek çok millî bayram günlerimiz vardır; millî matem günlerimiz de olmalıdır. Yalnız kaybedilen büyük şahıslar için değil, kaybedilen vatan parçaları için de!" cümlesini ilâve eder.[1]

Tarih boyunca kazanmış olduğumuz zaferlerin yıldönümlerinde haklı olarak bayramlar yapar, birtakım şenliklerle kutlarız da, nedense, daha sonra gelen nesillerin hiç olmazsa ibret alması için, hocanın da belirttiği gibi, felâkete uğradığımız acı günleri hatırlamayız ya da hatırlamak istemeyiz.

Tarihin birçok acı gününe şahit olan Mehmed Âkif de:

Tarih eğer ibret alınsaydı tekerrür mü ederdi!

derken, millet olarak geçmişimizdeki acı olayları zaman zaman hatırlayarak millî hâfızayı daima uyanık tutmamız gerektiğini ifade eder.

İttihat ve Terakki liderlerinin Osmanlı Devleti'ni Müttefiklerle birlikte dahil ettikleri I. Dünya Savaşı sona erdiğinde, Osmanlı orduları münferit bazı zaferler kazandığı halde, aynı safta savaşa girdiği Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'la beraber hükmen mağlûp sayılmış, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi hükümlerine göre, 7 Kasım günü önce İngiltere temsilcisi Miralay Muerpy, ertesi gün de bir Fransız heyeti İstanbul'a gelir. Aynı şekilde, mütareke hükümlerini uygulamak üzere, birkaç gün

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

1 "Kaybedilen Topraklar", *M. Kaya Bilgegil'in Makaleleri* (haz. Zöhre Bilgegil), Ankara 1993, s. 87.

içinde 22'si İngiliz, 12'si Fransız, 17'si İtalyan ve aralarında ünlü Averof zırhlısının da bulunduğu, 4'ü de Yunan gemisi olmak üzere, 55 gemiden meydana gelen ve Mustafa Kemal'in Dolmabahçe Sarayı pencerelerinden bakarak, tarih sayfalarına da geçen o ünlü: "Geldikleri gibi giderler!" dediği, İtilâf Devletleri gemileri İstanbul karasularını işgal eder.

Mütareke hükümlerine göre İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya'dan meydana gelen İtilâf Devletleri Anadolu ve Rumeli topraklarında gerekli gördükleri yerleri işgale başlar. Bu meyanda İskenderun, Antakya, Kilis, Mersin ve Adana'dan başlayarak sırayla Konya, Maraş, Zonguldak, Samsun, Antalya, Merzifon, Afyon, Kuşadası ve Selçuk dahil olmak üzere, bütün Güney ve Batı Anadolu fiilen işgal edilir. 15 Mayıs 1919 sabahı, yine İtilâf Devletleri'nin desteğiyle Yunan ordusu İzmir'e çıkar. [2]

İzmir'in işgalinden dört gün sonra, 19 Mayıs 1919 sabahı Mustafa Kemal'in birkaç arkadaşıyla birlikte Samsun'a ayak basmasıyla Millî Mücadele fiilen başlamış olur. Mustafa Kemal 22 Haziran'da Amasya tamimini yayımlar. 23 Temmuz'da Erzurum Kongresi'ni, 4 Eylül'de de Sivas Kongresi'ni toplamak suretiyle bütün Anadolu halkını düşman işgal ve istilâsına karşı topyekûn bir mücadeleye davet eder.

Mehmet Kaplan hocamız, derslerinde zaman zaman biraz da esprili bir ifadeyle "Türk milletinin destanlar yaratmaktan destanlar yazmaya vakit bulamadığını; kazandığı zaferlerle övünmeyi gururuna yediremediğini" söylese de, 1919'da fiilen başlayan ve üç yıl süren Millî Mücadele yıllarında, devrin gazete ve mecmualarında, bu mücadeleyi anlatan, milletin giydiği "ateşten gömleği" dile getiren şiir, makale, hikâye, deneme, roman ve tiyatro eserlerinden oluşan zengin bir Millî Mücadele edebiyatı meydana gelmiştir. [3]

Bu eserlerin sahipleri yurdumuzun düşman çizmesiyle çiğnendiğini görmüş, vatanı kurtarmak için Mustafa Kemal ve arkadaşlarının başlattığı mücadeleyi yakından takip etmiş; Ankara'da

---

2 İsmail Hâmi Danişment, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. IV, 2. b., İstanbul 1972, s. 454. İzmir'in işgali dolayısıyla İstanbul'da Fatih, Üsküdar ve Sultanahmet meydanlarında protesto mitingleri tertip edilir. 23 Mayıs 1919 günü tertip edilen ve Rıza Nur, Hamdullah Suphi, Nakiye Hanım ve Halide Edib'in birer konuşma yaptığı Sultanahmet Mitingi bunların en muhteşemidir. Burada konuşanlar arasında özellikle Halide Edib'in, konuşmasıyla âdeta efsaneleştiği ve bir "bayrak kadın" hâline geldiği kaydedilir (bk. İnci Enginün, "Halide Edib Adıvar: Devirler ve Bir Hayat", *Halide Edib Adıvar* (haz. A. Emel Kefeli), Ankara 2019, s. 55-57).

3 Mustafa Kemal Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümü dolayısıyla Mehmet Kaplan ve ekibi tarafından hazırlanan *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal* (2 C., haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman, Ankara 1981) adlı antolojide bu sırada yayımlanmış birçok örnek yer almaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kurulan T.B.M.M. ordularının başarılarıyla ümide kapılmış, zaferleriyle büyük sevinç duymuş ve duygularını Türk'ün millî şuur ve gurur kaynağı olan tarihî zenginliğimiz içinde yoğurmuşlardır.

1919-1922 yılları arasında Millî Mücadele'yi anlatan, onun çeşitli safhalarını ele alıp işleyen eserlere, muhtevalarına göre baktığımızda, bunlarda zengin bir tarih şuuru ile yoğun bir mâzi duygusunun hâkim olduğunu görürüz. Çünkü büyük felâketler karşısında tarihimiz, bize sonu gelmez hazineler sunacak kadar zengindir.

Millî Mücadele sürecinde özellikle iki önemli olay üzerinde durulması gerekir. Bunların biri, İstanbul'un İtilâf Devletleri tarafından fiilen işgali, diğeri de Osmanlı Devleti'nin ilk pâyitahtı olan Bursa'nın Yunan ordusu tarafından işgali.

Mütareke hükümlerine aykırı olduğu halde Yunan gemileriyle askerlerinin İstanbul'a gelmesi; İstanbul'da yaşayan Rumların gruplar halinde sevinç gösteri yaparak Averof'u karşılaması, ellerinde Yunan bayrakları olduğu halde günlerce Beyoğlu'nda Cadde-i Kebîr'de "Zito! Zito!" (Yaşa! Yaşa!) naraları atarak dolaşması, İstanbul halkını tedirgin eder. Özellikle 8 Şubat 1919 günü Fransız işgal orduları kumandanı General D'sperey'ın, Fatih Sultan Mehmed'e özenerek İstiklâl Caddesi'nde beyaz bir at üzerinde bir uçtan bir uca dolaşması, ahaliyi dilhûn eder. Sansüre rağmen, ertesi gün Süleyman Nazif'in bir yolunu bulup "Kara Bir Gün" adlı o meşhur makalesini bir gazetede yayımlaması, D'sperey'ın suratına âdeta bir tokat gibi çarpar. [4]

Ahmet Haşim'in "Son Şarklı" dediği Süleyman Nazif, Mütareke'den sonra, doğum yeri olan Diyarbekir'in Türk vatanından koparılacağı haberi üzerine, "Nerde Osmanlılar?" [5] adıyla kaleme aldığı şiirinde, devletin ve milletin içine düştüğü durumdan duyduğu ıstırabı şöyle ifade eder:

Nerde onlar?.. Küheylân atlarının
Koklasam… Bulsam… Öpsem izlerini,
Bulamazsam, çocuklarım, arayın,
Arayın, siz bulun dizlerini
Öperek, müttekâ penâh ederek,
Gülüşün, ağlaşın fakat zinhâr
Beni yâd etmeyin ki –âh ederek-
Belki rûhum o mâcerâyı anar!..

"Kara Bir Gün" makalesi dolayısıyla tutuklanıp Malta'ya sürülen Süleyman Nazif, orada kaleme aldığı "Son Nefesimle Hasbihal" [6]

4 "Kara Bir Gün", *Hâdisât*, nr. 63, 9 Şubat 1919.
5 *İleri*, nr. 1561, 9 Haziran 1338/1922.
6 *Hâkimiyet-i Milliye*, nr. 82, 1 Kânun-ı evvel 1336/1920.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

adlı şiirinde, her zerresinde binlerce hâtıranın yaşadığı vatan topraklarının bir bir düşman eline geçmesi karşısında duyduğu ıstırabı şu mısralarla dile getirir:

Ahfâdımın en son doğacak ferdine benden
Bir tuhfe-i imân götür ey son nefesim, sen.

beytiyle başlayan şiir, şu şekilde sona erer;

Rûhum benim oldukça bu imânla beraber
Üç yüz sene, dört yüz sene, beş yüz sene bekler!

Süleyman Nazif'in yakın dostu Mehmed Âkif ise, bu sözlere karşılık yazdığı şiirde:

Beş yüz sene bekler mi? Nasıl bekleyeceksin?
Rûhum da asırlarca bu hüsrânı mı çeksin?
Kaç yüz sene bekliyoruz doğmadı ferdâ;
Artık yetişir çektiğimiz hasret-i yeldâ.
Bir nefha-i rahmet de mi esmez diye sînem,
Yandıkça, semâdan boşanıp durdu cehennem!
Lâkin, bu alev selleri artık dinecektir;
Artık bize nâr inmeyecek, nûr inecektir.

diyerek, geleceğe iman ve ümitle bakar. [7]

Mehmed Âkif, yine aynı günlerde kaleme aldığı ve:

-Korkma!
Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;
Bu yol ki hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz,
Düşer mi tek taşı sandın, harîm-i namusun?
Meğer ki harbe giren son nefer şehîd olsun.

mısralarıyla başlayan ve "Cephelerdeki Kahraman Mücahitlerimize" adıyla yayımlanan şiirinde de gelecekten ümitli olduğunu ifade eder. [8]

İşgalden henüz birkaç ay önce, Ocak ayının ilk günlerinde devrin gazetelerinde İstanbul'un kaderi hakkında pek çok yazı yayımlanır. *Yenigün* gazetesi, İstanbul'un beş asırdır Türklere ait olduğu ve ebediyyen Türkler'in elinde kalacağı hakkında geniş bir kampanya başlatır ve 26 Ocak 1920 tarihli nüshasını tamamen buna ayırır. Bu nüshada başta şâir-i âzam Abdülhak Hâmid olmak üzere, Ali Ekrem, Cenab Şahabeddin, Ziya Gökalp, Halide Edip, Ahmed Rasim, Hamdullah Suphi, Süleyman Nazif, Sâmih Rifat, İbrahim Necmi ve

7 *Sebîlürreşad*, nr. 476, 15 Nisan 1921, s. 69; *Safahat* (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), Ankara 2009, s. 427-428.

8 *Sebîlürreşad*, nr. 473, 25 Mart 1921, s. 41; *Safahat*, s. 309-310.

Celâl Nuri gibi devrin önde gelen kalemleri İstanbul'un Türklüğünü ve Müslümanlığını anlatan çeşitli yazılar yayımlar.

16 Mart 1920 sabahı İstanbul İngiliz işgal kuvvetleri tarafından fiilen işgal edilir. Aynı gün Meclis-i Mebusan basılır, mebusların bir kısmı tutuklanır. İngiliz askerleri Harbiye Nezareti'ni işgal eder, Şehzadebaşı'nda 10. Fırka'da nöbetteki askerler İngilizler tarafından süngülenir. Sokaklar perişan halde, halk korku içindedir. Ertesi sabah Kafkas Karargâhı'nı ziyaret eden gazeteci Ârif Oruç gördüğü manzara karşısında şunları yazar:

"Bu kırık süngülü bedbaht insan, on adım ilerideki harap binanın içinde süngülenen mevtâya türbedarlık ediyordu. Silâhsız birkaç inzibat çavuşu, faytonun körüklerini kaldırmaya çalışan iki zabite yardım ediyor. Kafkas Fırkası Karargâhı kapısı önünden, kucakta gömlekleri parçalanmış askerlerin kanı çamurlu taşlar üzerine sızıyordu." [9]

Beş asırdan beri bir Türk-İslâm beldesi olan İstanbul 16 Mart 1920 sabahı İngiliz askerleri tarafından fiilen işgal edilince, aralarında Mehmed Âkif, Ruşen Eşref, Halide Edib, Dr. Adnan (Adıvar), Yakup Kadri, Hamdullah Suphi, Falih Rıfkı, Yunus Nâdi, Mehmed Emin (Yurdakul), Hüseyin Kâzım Kadri, Yusuf Akçura, Celâl Sâhir ve Veled Çelebi gibi eli kalem tutan daha birçok aydın Millî Mücadele'ye katılmak üzere, İstanbul'dan ayrılıp çeşitli yollarla Anadolu'ya geçer ve Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanır. Çeşitli sebeplerle Anadolu'ya geçemeyip İstanbul'da kalan aydınlar da ya kalemleriyle ya da başka şekilde Millî Mücadele'yi destekler.

Bu süreçte İstanbul için yazılmış en hacimli ve duygulu şiir, Nâmık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bolayır'ın "İstanbul'a" adlı şiiridir. [10] İstanbul'un, Türklerin elinden alınacağı söylentilerine bir cevap mahiyetinde olan bu şiirinde Ali Ekrem, denizlerinde şühedâ kanının rengi görülen ve milyonlarca Müslüman'ın üzerine titrediği bu şehrin ebediyyen Türk ve Müslüman kalacağını dile getirir.

---

9 "İstanbul İşgali", *Hâkimiyet-i Milliye*, nr. 39, 17 Haziran 1920. Sözkonusu 16 Mart hadisesinin bir nişânesi olarak Vezneciler'den Süleymaniye'ye doğru uzanan yola, galiba, Cumhuriyet'ten sonra İstanbul'un cadde ve sokaklarına uygun isimler vermekle görevlendirilen Şehir Mektupçusu Osman Nuri Ergin tarafından "16 Mart Şehitleri Caddesi" adı verilmiş. Yakın bir tarihte de, adı geçen mevkide yer alan Vezneciler metro durağının çıkışına da üç dilde 16 Mart Olayı'nı anlatan bir kaide konuldu. Ancak, zaman zaman İstanbul'un cadde ve sokaklarıyla ilgili öyle akıl almaz müdahalelerle karşılaşıyoruz ki, adı geçen metro istasyonundan her çıkışımda "Acaba, '16 Mart Şehitleri Caddesi' tabelası yerinde duruyor mu?" diye endişeyle şöyle bir göz atmaktan kendimi alamıyorum.

10 *Yenigün*, nr. 294, 9 Kânunısâni 1920; *Sebîlürreşad*, nr. 458, 12 Şubat 1920, s. 182.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türk Ocakları'nın efsanevî reisi Hamdullah Suphi'nin, işgal altındaki İstanbul'da nasıl bir psikoloji içinde bunaldığını anlatan "Köşe Minderi" adlı yazısı, o günleri en güzel ifade eden yazılardan biridir. Düşman işgali altındaki şehirde bir gün Beyazıt'ta Çarşıkapı civarında ne yapacağını bilmez, şaşkın bir halde dolaşırken, birdenbire Yunan bayrağı taşıyan bir otomobile rastlaması üzerine canı sıkılan Hamdullah Suphi, doğruca Süleymaniye Camii'ne gider ve orada caminin muhteşem kubbesi altında bir nevi murakabeye dalar. Burada saatlerce hayâlen İstanbul'u fetheden ve Türkleştiren ecdatla konuşur, vicdanıyla hesaplaşır ve sonunda yabancı bayrakları altında bu şehirde yaşamanın utanç verici olduğu kanaatiyle Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'ye katılmaya karar verir. O günlerde bütün İstanbul halkının millî ve dinî duygularını en güzel ifade eden yazılardan biri olan Hamdullah Suphi'nin "Köşe Minderi" adlı bu yazısı, örnek bir metin olarak daha sonraki yıllarda çeşitli antolojilere de alınmıştır. [11]

Bu sırada kaleme aldığı birçok yazı arasında Yakup Kadri'nin "Her Şeye Rağmen" ve "Câmilerde Mevlid" adlı makalesiyle Ruşen Eşref'in "Bayrağımız", hattâ bazı çevrelerce millî ve dinî duygulara uzak diye tenkit edilen Servet-i Fünun dönemi romancılarından Halid Ziya'nın (Uşaklıgil) "Essalâtü Vesselâm" [12] adını taşıyan yazılarını, devrin ruhunu en güzel yansıtan yazılar olarak, anmadan geçemeyeceğim.

Yakup Kadri, o sırada yayımlanan "Her Şeye Rağmen" adlı yazısında, Türklerin, İstanbul'da her geçen gün kendilerini biraz daha yabancı hissetmeye başladıklarını söyler. Şehrin, özellikle Galata, Beyoğlu, Şişli-Pangaltı ve Büyükada gibi gayrimüslim nüfusun fazla olduğu ve kozmopolit bir yapıya sahip semtlerinde bu his daha yoğundur. Yakup Kadri'ye göre Osmanlılar, 500 yıldan beri bu şehirde yaşamalarına rağmen, adı geçen bu semtlerde kendilerini bir Yunan beldesi, bir İtalyan limanı ya da yedi milletin bir arada yaşadığı bir kervansarayda zanneder. Onu asıl rahatsız eden ise Mütareke'yle beraber bazı semtlerin Türk tebaayla ilişkisini tamamen kesmesidir. Yakup Kadri, yazısında şehrin bu semtleriyle tarihî yarımadayı karşılaştırır ve şunları söyler:

"Sâkin ve mütevazı İstanbul'un karşısında çirkin, farfara ve gürültücü Beyoğlu eski ve türedi birçok milletlerin bayraklarıyla donanıyor ve geceleri Türk'ün havsalasına sığmayacak birtakım dans havalarında nesli belli değil birtakım çingene kadını gibi teller, pullar, zillerle raks ediyor. İstanbul bir hayalet gibi karanlıklara dalarken o etinin, kemiklerinin ve bütün yutucu iştihasının parıltısı içinde yanıyor. Sıra sıra mağazaların hiç birinin üstünde Türkçe yazılı tek bir kelimeye bile tesadüf edemezsiniz. Polis karakollarımızdan başka hiç

[11] 1 Haziran 1923'te Türk Ocağı'nın yeniden açılışı dolayısıyla yapılan bu konuşma metni için bk. *Dağ Yolu*, Ankara 1928, s. 161-168.

[12] *Vakit*, nr. 1705, 12 Eylül1922.

bir binanın kapısında ay yıldızlı bayrağın dalgalandığını göremezsiniz. Son günlerde bazı tramvayların semti gösteren levhaları mavi ile beyaza boyandı. Cadde-i Kebîr'in (Doğru Yol) Tünel'den itibaren, sağlı sollu herhangi bir dükkânına girecek olursanız işiteceğiniz ilk söz ya Rumca ya da Fransızca'dır." [13]

Yakup Kadri, yine o günlerde yayımlanan "Camilerde Mevlid" adlı o çok önemli yazısında, Eskişehir önünde şehit düşen askerlerimiz için Ayasofya, Beyazıt ve Şehzadebaşı camilerinde mevlitler okunduğunu; camileri dolduran cemaatin, aydınların fark edemediği çok farklı bir hâlet-i rûhiyeye sahip olduğunu anladığı yazısının sonunu şu şekilde tamamlar: "Dün, ilk defa olarak, cahil ve âtıl bir kitle telâkki ettiğimiz halk, memleketin münevverine bazı ulvî hakikatlerin sırrını öğretti. Bunlardan biri, kalbin akıldan üstün olduğudur. İkincisi, sıdk ve hulûs, iman ve itikat hâricinde necat yolu bulunmadığıdır. Üçüncüsü, millet ile ümmet mefhumlarını birbirinden ayırmamak lâzım geldiğidir." [14]

Gerek işgal İstanbul'unun gerekse Millî Mücadele döneminin acılarını en anlamlı şekilde dile getiren yazarlardan biri de Yahya Kemal'dir. Onun bu sırada *Dergâh* mecmuası ile *İleri* gazetesinde yazdığı yazıları, ölümünden sonra Nihad Sami Banarlı tarafından *Eğil Dağlar* adıyla bir kitapta bir araya getirilmiştir. Bu yazılar arasında özellikle "Kurdun Dişisi ve Yavruları" [15], "Üç Tepe" [16], "Misâk-ı Millî" [17], "Bu Gündü" [18] ve "Mustafa Kemal Paşa" [19] adlı yazılarında dikkate değer tespitlerin yer aldığını belirtmeliyiz.

Yahya Kemal, o günlerde yazdığı "Bu Muharebenin Askerleri" adlı yazısında şunları dile getirir: "Bir gün sulh olacağını düşünüyorum. O gün istiklâl ordusunun askerlerine denilecek ki: "Haydi çocuklar evlerinize dönünüz! *Kur'ân*'ın devletini kurtardınız! Allah, Peygamber, Osman Gazi, Fâtih, Selîm, bütün büyük cedlerimiz sizden hoşnutturlar!" İstiklâl askerleri, Ankara'da anlı şanlı bir resm-i geçitten sonra dağılacak, küme küme, birer birer arkalarında torbaları, türkü söyleyerek köylerine dönecekler!" [20]

---

13 *İkdam*, 12 Kasım 1920.
14 *İkdam*, 8 Nisan 1921.
15 İleri, nr, 1173, 4 Mayıs 1921; *Eğil Dağlar*, İstanbul 1970, s. 91-93.
16 *Dergâh*, nr. 1, 15 Nisan 1921, s. 1-2; *Eğil Dağlar*, s. 316-322.
17 *İleri*, nr. 1175, 6 Mayıs 1921; *Eğil Dağlar*, s. 98-101.
18 İleri, nr. 1184, 15 Mayıs 1921; *Eğil Dağlar*, s. 129-131.
19 *İleri*, nr. 1181, 12 Mayıs 1921; *Eğil Dağlar*, s. 122-125.
20 *Eğil Dağlar*, s. 245.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

O günlerde kaleme aldığı "Azim ve İman" [21], "Üç Türbe" [22], "Hırka-i Saadet Dairesinde Terâvih" [23] ve "Kuvve-i Mâneviyemiz" [24] gibi pek çok yazısında Anadolu'da verilen Millî Mücadele'nin çeşitli safhalarını anlatan Ruşen Eşref ise, özellikle o coşkulu "Bayrağımız" adını taşıyan yazısında uzun uzadıya bayrağın milletlerin sembolü oluşundan söz ettikten sonra yazısını şu cümlelerle sonlandırır:

"Yârabbi! Alnımızdan çıkan bir damla kan gibi bu güne kadar başlarımızın üstünde şanla, saadetle gezdirdiğimiz bayrağı sandık diplerinde saklamaya mahkûm edilecek Türk nesilleri dünyanın muhakkak en talihsiz çocukları olacaktır. Fakat içimizden dökülen kan bir daha içimize tıkılabilir mi? Biliyoruz ki bayraklarını başlarının altında saklayanlardan değiliz! Daima başlarımız bayrağımızın altında kalacaktır. Ey gazi hünkârlar mahbubu ve şehit erler yâdigârı! O sabah sana bakmaya bir türlü doyamadım. (…) Son neslin başları üstünde de ilk neslin başları üstündeki gibi hür ve kırmızı yaşayacaksın… Ve Türklerden bir son nesil tanımayacak, göremeyeceksin!" [25]

İstanbul'un işgali dolayısıyla, işgal karşısında ne yazık ki bütün aydınlar, aynı tepki ve hassasiyeti göstermez. Yahya Kemal, İstanbul'un işgali sırasında tarihlerimizde "16 Mart Fâciası" olarak bilinen hadise üzerine, vatanseverlerin gösterdiği tepkiye karşı Feylesof Rıza Tevfik'in, "İngilizler'in medenî bir millet olduğunu" ve "beynelmilel adalet nâmına hareket ettiklerini" söylediğini kaydeder. [26]

İstanbul'un işgali üzerine Anadolu'ya geçtikten sonra, bu süreçte Mehmed Âkif de Burdur'da, Ankara'da Hacı Bayram Velî, Balıkesir'de Zağanos Paşa, Kastamonu'da Nasrullah Camii gibi camilerde yaptığı konuşmalarıyla; Yakup Kadri, Ruşen Eşref, Falih Rıfkı, Halide Edip ve diğerleri Ankara'da *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yazdığı yazılarıyla halkı birlik ve beraberliğe ve düşman karşısında topyekûn mücadeleye davet ederler.

Mehmed Âkif, özellikle Kastamonu'da Nasrullah Camii'nde yaptığı ve daha sonra binlerce nüsha halinde basılarak Anadolu'da cephelere ve köy kahvelerine kadar dağıtılan meşhur konuşmasında *Kur'ân-ı Kerîm*'den âyetler okuyarak, özet olarak şu hususlar üzerinde durur:

---

21 *Hâkimiyet-i Milliye*, nr. 257, 7 Ağustos 1921.
22 *Dergâh*, nr. 42, 5 Kânun-ı sâni 1923.
23 *Ayrılıklar*, İstanbul 1923, s. 51.
24 *Hâkimiyet-i Milliye*, nr. 253, 3 Ağustos 1921.
25 *Hâkimiyet-i Milliye*, nr. 101, 6 Şubat 1921.
26 *Tarih Musâhabeleri*, İstanbul 1975, s. 43-44.

- Düşmandan asla dost olmaz; düşman hiçbir zaman "mahrem-i esrâr" kabul edilemez. Türk milleti arasında öteden beri yaygın olan "İngiliz adaleti", "Fransız hamiyeti", "Alman dehâsı", "İtalyan terakkiyâtı" gibi sloganlar, asla itibar edilmemesi gereken gerçek dışı sözlerdir.
- Mehmed Âkif'e göre: "Avrupalıların ilimleri, irfanları, medeniyetleri ve sanâyideki terakkiyatları inkâr olunacak şey değildir. Ancak insaniyetlerini, insanlara karşı olan muamelelerini kendilerinin maddiyattaki terakkileriyle ölçmek kat'iyyen doğru değildir";
- Sık sık vicdan hürriyetinden söz eden Batılılar, aslında dünyanın en mutaassıp cemaatidir. Bu yüzden, çocukları doğar doğmaz dinî ve millî telkinatla yetiştirilen, bilhassa Müslümanlara karşı büyük bir düşmanlık duygusuyla büyütülen bir Hristiyanın bir Müslümanı sevmesine imkân ve ihtimal yoktur;
- Müslümanların en büyük düşmanı fitne, fesat, nifak ve şikaktır; bu yüzden Selçuklular saltanatlarını, Osmanlılar ise eski ihtişamlarını kaybetmiştir. Avrupa medeniyetini yakalayabilmek için yapılacak tek şey, aramıza sokulan fitne ve fesadı ortadan kaldırmak, baş başa verip çalışmaktır;
- Düşmanın bizden istediği, vatanımızın herhangi bir vilâyeti veya sancağı değil; doğrudan doğruya başımız, boynumuz, hayatımız, bayrağımız, saltanatımız, devletimiz, hilâfetimiz, dinimiz ve imanımızdır. Bu yüzden, artık aklımızı başımıza almanın zamanı gelmiştir; çünkü artık çekilip gitmek için arkamızda bir karış toprağımız yoktur!;
- Yeis ve ümitsizlik, hele Allah'tan ümidini kesmek, dinimizde küfürle bir tutulmuştur. Dünyada güvenilecek tek şey, Cenâb-ı Hakk'ın inayet ve merhametidir;
- Mensubu olmakla şeref duyduğumuz İslâm dini, zillet, meskenet ve sefalet dini değildir. Müslüman toprakları düşman çizmeleri altında inlerken eli-kolu bağlı vaziyette oturmak Müslümanlığın şanından değildir;
- Dünya üzerinde henüz istiklâlini kaybetmemiş yegâne Hükümet-i İslâmiye Türkiye'dedir. [27]

Mehmed Âkif, konuşmasında, Türk milletinin ezelî düşmanlarının sulh antlaşması ile takip ettiği zulüm ve imha planını bütün ayrıntılarıyla açıkladıktan sonra, ayrılık-gayrılığı şiddetle kınayarak

27 *Sebîlürreşad*, nr. 464, 25 Teşrin-i sâni 1920, s. 249-259.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

cemaati birlik ve beraberliğe ve düşmanla topyekûn mücadeleye davet eder.

Millî Mücadele'nin devam ettiği, cephelerden birbirinden farklı haberlerin geldiği ve Türk milletinin bir ölüm-kalım mücadelesi verdiği günlerde Mehmed Âkif'in zihninde bir millî marş yazma fikri uyanır. Aralık 1920'de Ankara'ya döndükten sonra, ikamet ettiği Tâceddin Dergâhı'nda iyice olgunlaşıp şekillenen bu düşünce, nihayet "İstiklâl Marşı" şeklinde vücut bulur. 12 Mart 1921 günü T.B.M.M. kürsüsünden okunan ve millî marş olarak kabul edilen "İstiklâl Marşı", "Kahraman Ordumuza" ithafıyla başta *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi olmak üzere çeşitli yayın organlarında yayımlanır. [28]

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

kıt'asıyla başlayan "İstiklâl Marşı"nda Mehmed Âkif, henüz Sakarya Muharebesi'nden önce, o karanlık günlerde:

Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın..
Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın

diyerek, milletimizin önünde aydınlık ufuklar açar. [29]

İzmir'in işgali üzerine İstanbul'da düzenlenen meşhur Sultanahmet Mitingi'nde yaptığı konuşmasıyla âdeta efsaneleşen Halide Edib, *Ateşten Gömlek* adlı romanında, İstanbul'un işgal günlerini, o dönemde başka hiçbir romanda olmadığı kadar ayrıntılarıyla dile getirir. Sokaklar, İngiliz uçaklarının şehri bombalamasının ardından yıkılan evler ve dükkânları, kopmuş kollar ve bacaklar, yerlerde yatan yaralılarıyla anlatılır. Fakat bu görüntü İstanbul halkı tarafından kanıksanmış gibidir. Romanda, İstanbul'un semtleri arasındaki düşünce farklarına da dikkat çekilir. Bir yanda Şişli'nin alafranga salonlarında İngiliz mandasının savunulduğu toplantılar yapılırken, Köprü'nün diğer yakasında Dârülfünun salonlarında, Türk Ocağı'nda ise Anadolu hareketini destekleyen, daha genç talebeler ve hocalar vardır. Şehrin bu iki yakası arasında sürekli bir çekişme vardır. İstanbul tarafı, sefaretlere Türk davası lehine bir muhtıra gönderdiklerinde, Şişli hanımları "Türkiye'nin en asil kadınları" imzasıyla bir karşı

---

28 "İstiklâl Marşı'nın Tarihçesi", *İstiklâl Marşı-İstikbal Marşı* (haz. Hasan Akay, M. Fatih Andı), İstanbul 2010, s. 47-69.

29 Yakın dostlarından Mithat Cemal Kuntay, bir gün Mehmed Âkif'e: "Üstadım, siz inanmadığınız bir konuda kesin konuşmazsınız; nasıl oldu da burada, zaferin çok yakın olduğunu müjdelediniz?" deyince; Âkif şu cevabı verir: "Cenâb-ı Hakk'ın inâyeti ve ordularımızın başındaki kumandanların gayreti ile, düşman karşısında kesin bir galibiyet kazanacağımıza cân u gönülden inanmasam öyle yazmazdım!" der. (bk. *Mehmet Âkif*, İstanbul 1939, s. 78).

muhtıra hazırlar; İtilâf Devletleri'ne sadık kalacaklarını bildirirler. İstanbul tarafı yabancılarla görüşmezken, Şişli hanımları evlerinde onların da katılacağı toplantılar düzenler. *Kiralık Konak*'ta, I. Dünya Savaşı sırasında Alman ve Avusturyalı zabitleri ağırlayan Şişli salonları, şimdi Alman aleyhtarı olmuş ve işgal kuvvetlerini ağırlar hâle gelmiştir.

*

Mehmed Âkif'in, vatan topraklarında kan ve ateş tufanı içinde Millî Mücadele'nin devam ettiği o kapkara günlerde kaleme aldığı "İstiklâl Marşı"nda:

Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar!

diye nitelediği, gözlerini kan ve intikam bürümüş, sözde medenî Avrupa'nın vahşî canavar sürüleri İstanbul'u işgal ettikleri zaman gerçek çehrelerini göstermekte gecikmezler. [30]

Yakup Kadri, kendisinin de aralarında bulunduğu Fecr-i Âtî topluluğunun dağılması dolayısıyla yıllar sonra kaleme aldığı bir yazısında, bu işgali şu satırlarla ifade eder:

"…Nihayet 1914-1918 geldi. Garp *emperialismasının* kandan ve yağmadan gözü dönmüş kurt sürüleri bütün vahşetiyle bizim zavallı ağıllarımızın üstüne de saldırdı ve ortada ne edebî cemiyetlerden, ne mukaddes sanat dâvâlarından eser kaldı. O zaman artık, sarâhatiyle anladık ki, istiklâli uğrunda o derece ter döktüğüm sanat, evvelâ bir cemiyetin, bir milletin malıdır; sonra da nihayet bir devrin ifadesidir. Bunlardan tecrit edilmiş bir sanatın ne mânâsı, ne kıymeti vardır. Müstakil sanat, müstakil vatanda olabilir!" [31]

İstanbul'un İtilâf Devletleri askerleri tarafından işgal edildiği o kara günlerde, içinde doğup büyüdüğü, babası Mühürdar Mehmed Emin Paşa'dan miras kalan, ecdat yâdigârı ve içinde yazma ve matbû son derece nâdide kitap, ünlü hattatların elinden çıkma murakka, levha ve tarihî eşyaların bulunduğu Beyazıt-Mercan'daki konağın Fransız askerleri tarafından işgali ve yağmalanması; hattâ nâdide kitap yapraklarının tuvalet kâğıdı olarak kullanılması karşısında, hayatının en büyük acılarından birini yaşadığını dile getiren İbnülemin Mahmud Kemal İnal: "Garp medeniyetinin ne demek olduğunu zaten bilirdik, bu defa daha iyi öğrendik!" demekten kendini alamamıştır. [32]

---

30 "İstiklâl Marşı"nın tahlili için bk. M. Orhan Okay, "İstiklâl Marşı", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (*DİA*), C. XXIII, İstanbul 2001, s. 355-356.

31 "Bir Kıssa, Bir Hisse", *Kadro*, sayı 14, Şubat 1933, s. 26.

32 *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1942, s. 2160.

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avrupalıları genellikle kütüphanelerde, ziyafet sofralarında veya konferans salonlarında nazik ve kibar adamlar olarak görüp tanıyan ve bu yüzden Batı medeniyetinin temsilcileri olarak gördüğü Avrupalılara asla toz kondurmayanlardan biri olan Rıza Tevfik bile, söz konusu işgal sırasında, işgal ordusuna mensup askerlerin bazı hareketlerine şahit olunca, önceki kanaatini değiştirir. [33]

Aynı şekilde, Rıza Tevfik'in terekesinden çıkan ve işgal kuvvetlerinin İstanbul'daki Saint Benoit, Saint Joseph, Notre Dame de Sion ve Galatasaray Sultanîsi gibi okulları nasıl işgal edip çocukları sokağa attıkları ve içindeki eşyaları yağmaladıklarını bildiren Teşrîn-i sânî 1334 (1918) tarihli Maarif Nâzırı Rıza Tevfik adına Müsteşar Muslihiddin Âdil tarafından Sadâret'e gönderilen tezkire daha önce tarafımızdan yayımlanmıştı. [34]

Ahmet Hamdi Tanpınar da *Sahnenin Dışındakiler* adlı romanında, işgal günlerinde İstanbullu bir hanımın, Karaköy iskelesinde Türk askerlerini tokatlayan Senegalli neferlerin üzerine elindeki şemsiyesiyle nasıl saldırdığını anlatır. [35]

Bu vesileyle bir de şunu belirtmek istiyorum: Tanzimat'ı takip eden yıllarda hâli vakti yerinde bir kısım ailelerin çocuklarının eğitim, öğretim ve Batılı usullere göre terbiyesi için evlerine Avrupalı mürebbiyeler aldıkları bilinmektedir. Ancak, küçük çocukların ellerine teslim edildiği bu mürebbiyelerin bir kısmı girdikleri evlerde asıl görevleri dışında başka şeyler yapar, para karşılığı evin erkeklerini kandırır. İşte Hüseyin Rahmi, bu duruma dikkat çekmek amacıyla, 1899 yılında yayımlanan *Mürebbiye* adlı romanında, bir şekilde Paris'ten İstanbul'a gelmiş Angel adlı bir fahişenin, Dehrî Efendi yalısında çevirdiği bu tarz dolapları anlatır. [36] Ancak roman, 1920 yılında İstanbul'un işgali sırasında, "Fransızları küçümsediği" gerekçesiyle, Fransız işgal kuvvetleri kumandanı tarafından yasaklanır ve kitapçılara dağıtılmış mevcut nüshaları toplatılarak imha edilir. [37]

*

[33] Rıza Tevfik, yıllar sonra kaleme aldığı hâtıralarında, işgal günlerinde İngiliz polisinin sokakta eline tavuk almış bir adamı tavuğu baş aşağı tutuyor diye cezalandırdığını, itiraz edince cezayı iki kat arttırdığını; tramvayda Müslüman bir kadına sarkıntılık yapan sarhoş iki Fransız zabitini ahalinin galeyana gelip nasıl bıçaklayıp öldürdüğünü anlatır (bk. *Biraz da Ben Konuşayım*, haz. Abdullah Uçman, İstanbul 2013, s. 182-183).

[34] "Bir İbret Belgesi", *Tarih ve Toplum*, sayı 193, Ocak 2000, s. 12-14.

[35] Abdullah Uçman, "*Sahnenin Dışındakiler* yahut İşgal İstanbul'unun Romanı", *Osmanlı İstanbulu*, C. V, İstanbul 2018, s. 253-261.

[36] Şevket Toker, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler*, İzmir 1990, s. 45-57.

[37] Mâlik Aksel, *İstanbul'un Ortası* (haz. Beşir Ayvazoğlu), İstanbul 2011, s. 215.

İşgal altındaki İstanbul, her ne kadar Millî Mücadele'nin dışında kalmış olsa da, başta Ayasofya, Beyazıt, Sultanahmet, Fatih, Yavuz Selim ve Eyüp Sultan camileri olmak üzere bütün camilerde ordularımızın muzafferiyeti için mevlitler okunur, nusret duaları edilir. Sakarya zaferinden sonra, son derece gizli tutulan ve uzun süren bir hazırlığın ardından 26 Ağustos sabahı, Başkumandan Mustafa Kemal'in emri ile başlayan Büyük Taarruz'un ilk haberlerinin İstanbul'a ulaşması üzerine, yine camiler dolar, yine ordumuzun muzafferiyeti için *Kur'an* ve mevlitler okunur, hatimler indirilir, dualar edilir.

26 Ağustos'ta Afyonkarahisar'da indirilen darbenin neticesi bozguna uğratılan düşmanın arkasından süvarilerimiz, ağızlarında Yahya Kemal'in "Akıncı" şiiri olduğu halde İzmir'e doğru yürürler. Aynı gün *Tevhîd-i Efkâr* gazetesinde dokuz sütun üzerine Yahya Kemal'in, daha sonra "26 Ağustos 1922" [38] başlığı altında basılan şiiri yayımlanır:

Şu kopan fırtına Türk ordusudur yâ Rabbi,
Senin uğrunda ölen ordu budur yâ Rabbi,
Tâ ki yükselsin ezanlarla müeyyed nâmın,
Gâlib et, çünkü bu son ordusudur İslâm'ın.

*

Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak bastığı 19 Mayıs 1919 ile düşmanın İzmir'den denize döküldüğü 9 Eylül 1922 tarihleri arasında kan ve ateş tufanı içinde cereyan eden Millî Mücadele sürecinde, devrin gazete ve mecmualarında, burada zikredemediğim, daha onlarca şiir ve makale yayımlanmıştır. Millî Mücadele edebiyatı adı verilen edebiyat, elbette, benim burada üzerinde durmaya çalıştığım şiir ve yazılardan ibaret değildir. Gerek Millî Mücadele'nin devam ettiği sırada, gerekse daha sonraki günlerde, konuyla ilgili olarak birçok hikâye ve roman da neşredilmiştir. Bunlardan hiç değilse ilk akla gelenlerden bazılarını zikrederek yazımızı tamamlayalım.

Millî Mücadele'yi adım adım takip etmiş ve o macerayı edebiyat sahasına nakletmiş olan Halide Edip'le Yakup Kadri'nin yazdığı her satır o günlerde heyecanla beklenmiş ve okunmuştur. Dolayısıyla, Halide Edib'in *Ateşten Gömlek* ile Yakup Kadri'nin işgal altındaki İstanbul'u anlattığı *Sodom ve Gomore* romanlarının bu süreçte ayrı bir yeri vardır. Kurtuluş Savaşı'nın ilk romanı olan *Ateşten Gömlek*'te İstanbul'un aydın çevrelerinin neden Ankara'nın yanında yer aldığı anlatılır. Bu romanla birlikte okunması gereken *Türk'ün Ateşle İmtihanı*'nda ise Millî Mücadele günlerine ait hâtıralarını anlatan Halide Edib'le, buradaki roman kahramanı Ayşe arasında dikkate

38 *Eski Şiirin Rüzgârıyle*, İstanbul 1962, s. 140.

değer benzerlikler söz konusudur. *Sodom ve Gomore* ise, Mütareke dönemi İstanbul'unun maddî-mânevî çöküşünü dile getiren; işgal altındaki şehri "günahkâr bir şehir" olarak niteleyen romanların en önemlilerinden biridir. Yakup Kadri'ye göre, Ankara'dan bakıldığında İstanbul, âdeta Tanrı'nın lânetlediği ve yerle bir ettiği Lût gölünün altında kalan Sodom ve Gomore şehirleri gibidir. İşgalci İngiliz subaylarıyla gönül eğlendiren bir kısım İstanbul kızları, Kuvâ-yı Milliyecileri küçümsemekte; Türklerin zaferi onlar için artık imkânsız görünmektedir.

Daha sondaki yıllarda yazılmış olsalar da, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Sahnenin Dışındakiler*, Aka Gündüz'ün *Dikmen Yıldızı*, Mehmet Rauf'un *Halâs*, Ercüment Ekrem'in *Kan ve İman* ile Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* ile *Esir Şehrin Mahpusu* ve *Yorgun Savaşçı*, Attilâ İlhan'ın *Dersaadet'te Sabah Ezanları* adlı romanları da işgal İstanbul'unu çeşitli yönleriyle anlatan dikkate değer eserlerdir. [39]

Gazeteci Hakkı Süha Gezgin'in (*Seyyah* müsteârıyla) işgal sırasında şehrin çeşitli semtlerinde yapmış olduğu gezintiler sırasında kaleme aldığı ve günü gününe *Vakit* gazetesinde yayımlanan yazıları da yakın bir tarihte *İşgal Günlerinde İstanbul* adıyla bir kitap hâline getirilmiştir. [40] Aynı sırada, 20 Mayıs-18 Haziran 1920 tarihleri arasında *Alemdar* gazetesinde "Ramazan Hasbihalleri" genel başlığıyla bir ay boyunca yazılar yazan Cenab Şahabeddin ise, ne işgalden ne de bu işgalin İstanbul halkı üzerinde uyandırdığı etkiden tek cümleyle olsun söz eder. [41]

Bibliyografya

Akay, H. ve Andı, M.F. (2010). İstiklâl Marşı'nın Tarihçesi. İstiklâl Marşı-İstikbal Marşı içinde (s. 47-69). İstanbul: Hat Yayınevi.

Aksel, M. (2011). İstanbul'un Ortası. Beşir Ayvazoğlu (Ed.), s. 215, İstanbul: Kapı Yayınları.

Bilgegil, Z. (1993). M. Kaya Bilgegil'in Makaleleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınevi.

Bolayır, A.E. (1920, 9 Kânunısâni). İstanul'a. Yenigün, nr. 294. 12 Şubat 1920, Sebîlürreşad, nr. 458, s. 182.

Danişmend, İ. H. (1972). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt IV, 2 b. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

İnal, M.K. (1942). Son Asır Türk Şairleri, s. 2160, İstanbul.

39 Bu konuda ayrıca bk. Mehmet Törenek, *Türk Romanında İşgal İstanbul'u*, İstanbul 2002.

40 *İşgal Günlerinde İstanbul* (haz. Nuri Sağlam, İstanbul 2019).

41 Cenab Şabadeddin'in söz konusu yazıları tarafımızdan *İstanbul'da Bir Ramazan* adıyla bir kitap hâlinde yayımlanmıştır (İstanbul 1994).

Kaplan, M., Enginün, İ., Emil, B., Birinci, N. ve Uçman, A. (1981). Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal. 2 Cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kuntay, M.C. (1939). Mehmed Akif: Hayatı, Secıyesi, Sanatı, Eserleri. s. 78, İstanbul: Semih Lûtfi Kitabevi.

Mehmet Akif (1920, 25 Teşrin-i sâni). Sebîlürreşad, nr. 464, s. 249-259.

Mehmet Akif (1921). Sebîlürreşad, nr. 476

Nafiz, S. (1919, 09 Şubat). Kara Bir Gün. Hâdisât, nr. 6.

Nafiz, S. (1561, 09 Haziran). Nerde Osmanlılar. İleri, 1338/1922.

Nafiz, S. (1921, 15 Nisan). Son Nefesimle Hasbihal. Hâkimiyet-i Milliye, , nr. 82, 1 Kânun-ı evvel 1336/1920.

Okay, M.O. (2001). İstiklâl Marşı. Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), C. XXIII, s. 355-356, İstanbul.

Oruç, A. (1920, 17 Haziran). İstanbul İşgali. Hâkimiyet-i Milliye, nr. 39.

Ruşen Eşref (1921, 07 Ağustos). Azim ve İman. Hâkimiyet-i Milliye, nr. 257.

Ruşen Eşref (1923, 5 Kânun-ı sâni). Üç Türbe, Dergâh, nr. 42.

Ruşen Eşref (1923). Ayrılıklar. s. 51, İstanbul.

Ruşen Eşref (1921, 03 Ağustos). Kuvve-i Mâneviyemiz. Hâkimiyet-i Milliye, nr. 253.

Ruşen Eşref (1921, 06 Şubat). Bayrağımız. Hâkimiyet-i Milliye, nr. 101.

Sağlam, N. (2019). İşgal Günlerinde İstanbul. Hazırlayan Nuri Sağlam, İstanbul.

Sebîlürreşad, nr. 476 (15 Nisan 1921), s. 69. Düzdağ, M.E. (2009). Mahmet Akif Ersoy Safahat. Ankara.

Sebîlürreşad, nr. 473, (25 Mart 1921), s. 41. Düzdağ, M.E. (2009). Mahmet Akif Ersoy Safahat. Ankara.

Şahabeddin, C. (1994). İstanbul'da Bir Ramazan. İstanbul: İletişim Yayınevi.

Tanrıöver, H. S. (1928). Dağ Yolu. s. 161-168, Ankara: Türk Ocakları Hars Heyeti Neşriyatı.

Toker, Ş. (1990). Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler. s. 45-57, İzmir.

Törenek, M. (2002). Türk Romanında İşgal İstanbul'u. İstanbul: Kitabevi yayınları.

Uçman, A. (2013). Biraz da Ben Konuşayım. s. 182-183, İstanbul.

Uçman, A. (2018). "Sahnenin Dışındakiler yahut İşgal İstanbul'unun Romanı", Osmanlı İstanbulu, s. 253-261, İstanbul.

Uçman, A. (2000). Bir İbret Belgesi. Tarih ve Toplum, 193, s. 12-14.

Uşaklıgil, H.Z. (1922, 12 Eylül). Essalâtü Vesselâm. Vakit, nr. 1705.

Yahya Kemal (1921, 04 Mayıs). Kurdun Dişisi ve Yavruları, İleri. Banarlı, N.S. (1970). Eğil Dağlar, s.91-93.

Yahya Kemal (1921, 15 Nisan). Üç Tepe, Dergâh, nr. 1, s. 1-2. Banarlı, N.S. (1970). Eğil Dağlar, s. 316-322.

Yahya Kemal (1921, 06 Mayıs). Misâk-ı Millî. İleri, nr. 1175. Banarlı, N.S. (1970).Eğil Dağlar, s. 98-101.

Yahya Kemal (1921, 15 Mayıs). Bu Gündü. İleri, nr. 1184. Banarlı, N.S. (1970). Eğil Dağlar, s. 129-131.

Yahya Kemal (1921, 12 Mayıs). Mustafa Kemal Paşa, İleri, nr. 1181. Banarlı, N.S. (1970). Eğil Dağlar, s. 122-125.

Yahya Kemal. (1921). Bu Muharebenin Askerleri. Banarlı, N.S. (1970). Eğil Dağlar içinde (s. 245).

Yahya Kemal (1962). Eski Şiirin Rüzgârıyle, s. 140, İstanbul.

Yahya Kemal (1975). Tarih Musâhabeleri, s. 43-44, İstanbul: İstanbul Fatih Cemiyeti.

Yakup Kadri (1920, 12 Kasım). Her Şeye Rağmen, İkdam.

Yakup Kadri (1921, 08 Nisan). Camilerde Mevlid, İkdam.

Yakup Kadri (1933 Şubat). Bir Kıssa, Bir Hisse. Kadro, sayı 14, s. 26.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Listening to the Sources: Ottoman Documents, Defters, Manuscripts and Miniatures A Lifetime's Study

Hans Georg Majer*

When, during my last visit to Istanbul, Seyfi Kenan out of the blue kindly invited me to talk to his students about the main topics of my research work, I felt quite honoured, yet when later unexpectedly he asked me to write down my talk, I thought oh my God, one more text in the queue. Nevertheless, I went to the park of the nearby Nymphenburg Palace, sat down on a bench overlooking a lovely little lake, and started thinking about the main fields of my interest and especially about a title characterizing my interests and my research. Was there something connecting my different fields of study? Yes, I thought after some time, there was above all my interest in the sources, the documents, defters, manuscripts and miniatures, frozen witnesses of past life.

The first manuscript

When I visited the *Aya Sofya Müzesi* for the first time in summer 1963 I noticed a sign saying *kütüphane*. I already understood that the meaning of the word was library, so after looking at it for a moment, I decided to step in. When I opened the door, I saw a man sitting at one of the tables, I approached him and said: "*Gün aydın*, I am a student from Munich, Germany. I have never seen an original Ottoman manuscript. May I see one here"? He asked me to sit down, offered me a glass of tea, and disappeared. I drank my glass of tea and looked around. Sometime later the man, obviously the librarian, reappeared carrying a pile of manuscripts bound in brown leather covers. He showed them to me, one after the other: the texts were beautifully written in different types of calligraphy,

* Ludwig-Maximilians-Universität München, Prof. Emeritus.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

there were illuminations, and miniatures. I do not remember the individual manuscripts or texts, the language of which was, however, not only Ottoman but also Arabic and Persian. Before the librarian showed me the last manuscript, he asked me to stretch out my hands and forearms in front of me, and saying "be careful", he put the large volume down on them. The manuscript was heavy, so heavy that I needed utmost caution not to drop it. It was, as far as I remember a Qur'an, and its folios were completely covered with gold. This short visit to the library of the *Aya Sofya Müzesi* was my first acquaintance and experience with original Ottoman manuscripts.

A manuscript concerning the Ulema

A further Ottoman manuscript was put on my table by my Hoca, Hans Joachim Kissling (1912-1985), who intended to publish the biographical dictionary of Ottoman ulema written by Uşakizade Seyyid İbrahim Efendi (1664/65-1724). This manuscript from Vienna was, however, not the original, but consisted of photographs of 710 pages in a box without any order. Dr Milan Vasić (1934-2003) from Sarajevo, who at that time was in Munich on a scholarship, helped me to put the photographs in the correct order, not an easy task, as the page numbers very often were almost, or completely unreadable. We also prepared two lists of the biographies in the book. [1] As many names and chapter headings were hardly readable, I was entrusted with their "restoration", having to make them visible again with pen and ink. As I was by no means a skilled calligrapher, it took me long hours of utmost concentration. With these activities I entered the world of Ottoman manuscripts.

As I had become well acquainted with the Uşakizade manuscript, I accepted Professor Kissling's proposal to base my dissertation on it, and so I stumbled further ahead into the realm of the Ottoman ulema, the *ilmiye*, an unexpectedly wide, but hardly explored field of research at that time. As a starting point I prepared an overview of the scholarly works and the extant sources for the history of the *ilmiye*. Then I focused on the source itself, on the families Uşakizade and Seyrekzade, the ancestors and the relatives of the author, and especially on his life and work.

I succeeded in identifying the original manuscript, written by Uşakizade himself, by comparing the handwriting in the author's second work, the *Tarih-i Uşakizade*, an autograph, with the handwriting in the known manuscripts of the *Zeyl-i Şakayık*. The autograph turned out to be a manuscript in the *Süleymaniye*

1 *ʿUšâqîzâde's Lebensbeschreibungen berühmter Gelehrter und Gottesmänner des Osmanischen Reiches im 17. Jahrhundert (Ẕeyl-i Šaqâ ïq)*. Herausgegeben und eingeleitet von Hans Joachim Kissling. Wiesbaden 1965.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kütüphanesi, of which the Vienna manuscript, published by Kissling, was a direct copy. The manuscripts also allowed a glimpse at the political background: Uşakizade had dedicated his work to Seyyid Feyzullah Efendi, the teacher and Şeyhülislam (1695-1703) of Sultan Mustafa II, who had ordered him to write it. The versions of the text written after the Şeyhülislam's fall and death during the Edirne Vak'ası in 1703, however, were dedicated to Grand Vizier Çorlulu Ali Pasha (1706-1710). But when in 1730 Sultan Mahmud I, the son of Seyyid Feyzullah's pupil, came to power and gave the highest posts to the sons of his father's teacher, new copies of the work were again written with the original dedication to Seyyid Feyzullah Efendi.

Reading the *Tarih-i Uşakizade* I noticed that at a certain point the handwriting and the first-person narrator changed. Persons this new narrator called his relatives helped to find out that he was Şeyhi Mehmed Efendi. This change occurred exactly when Uşakizade was Kadi of Medina from April 1707 to April 1708. So Şeyhi Mehmed Efendi had obviously acted as the deputy of Uşakizade as historiographer during his absence from the capital. This cooperation appears like an act of friendship and mutual trust. But later Şeyhi Mehmed Efendi incorporated Uşakizade's *Zeyl-i Şakayık* completely and almost verbatim into his own biographical dictionary, the *Vekayi ül-Füzela*, without even mentioning his name. He left out all authentic personal remarks of Uşakizade, but he made corrections and added further biographies.

In order to study all extant copies of Uşakizade's dictionary I travelled to Vienna, Sarajevo, and Istanbul and had the pleasure of turning the pages of the original Ottoman manuscripts with my own hands in the unique atmosphere of the manuscript departments of the *Süleymaniye Kütüphanesi*, the *Österreichische Nationalbibliothek*, and in small Vakıf Kütüphanes like the *Murad Molla Kütüphanesi* and the *Rağıb Paşa Kütüphanesi*, with their special charm. The only manuscript I could not get any information about, even when in later years I tried it on the spot, was the one in Cairo's *Daralkutub*.

The main question, however, was what the genealogical and biographical material found in the *Zeyl-i Şakayık* and its predecessors, the earlier biographical dictionaries, could tell us about Ottoman ulema-families and the biographies of individual scholars. As the Uşakizade, Seyrekzade, and Vardarişeyhzade families were prominent ulema families represented by numerous biographies, I could put together genealogical tables of four or five generations. The genealogic tables show, however, only men related to men mentioned, but women are not named. Only if a man was identified as the son-in-law of another man, or when the son of a non-Seyyid was called a Seyyid, women were indirectly present. As, however, according to the *şari'a* women inherited part of their husband's or father's estate, my next step was to find probate inventories of the families. And in

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

fact, there were some in the first original Ottoman *defters* I ever had in my hands, namely in the registers (*sicills*) of the Kadis of Istanbul, then housed in the *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi*. Entries in these *sicills* included the names of Seyyid İbrahim's two grandmothers, three aunts, his mother, and three sisters. And of course, there were valuable details about the material situation of the family, their houses, gardens, slaves etc. The second part of the book is dedicated to the detailed biography of Seyyid Ibrahim Efendi. [2]

The role of the ulema in the Ottoman Empire has interested me ever since, and I lectured and wrote articles on different aspects of their history. I was invited for example by the Harvard Law School to discuss a paper on the *medreses* read by Ekmeleddin İhsanoğlu in 1998, and I wrote articles on the Kadis, who were essential for the Sultan's justice, [3] on two heretics ulema had to deal with, [4] on the economic situation of the ulema, [5] on the relationship of ulema and dervishes to the state, [6] on the critique of ulema in the *risales* of Koçi Bey and others, [7] and on the statement of some European sources that Şeyhülislams were punished by being grinded in a mortar. [8] An original *ruus defteri* housed in Stuttgart, gave me the chance of dealing also with those members of the İlmiye not mentioned in the

---

2 *Vorstudien zur Geschichte der İlmiye im Osmanischen Reich. I. Zu Uşakîzade, seiner Familie und seinem Zeyl-i Şakayık.* Beiträge zur Kenntnis Südosteuropas und des Nahen Orients. Vol. XXXII. München 1978, 347 pp.

3 "Sultan und Gerechtigkeit im Osmanischen Reich". Stefan Plattenborg (Ed.), *Gerechtigkeit und gerechte Herrschaft vom 15. bis zum 17. Jahrhundert* (Schriften des Historischen Kollegs, Band 101), Göttingen 2020, pp. 153-176.

4 "The Koran: an Ottoman Defter!" Ottoman Heretics of the 18th Century". *Syncrétismes et Hérésies dans l'Orient Seldjoukide et Ottoman (XIVe - XVIIe siècles).* Actes du Colloque du Collège de France, Octobre 2001, sous la direction de Gilles Veinstein. Paris 2005, pp. 299-310.

5 "On the Economic Situation of the Ottoman Ulema". *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi. Tebliğler.* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi. Istanbul 21-25 Ağustos 1989. Ankara 1990, pp. 635-642.

6 "Sozialgeschichtliche Probleme um Ulema und Derwische im Osmanischen Reich". *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (Istanbul, 15.-20.X.1973). Tebliğler 1. Türk Tarihi,* Istanbul 1979, pp. 218-233.

7 "Die Kritik an den Ulema in den osmanischen politischen Traktaten des 16.-18. Jahrhunderts". *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920). Birinci Uluslararası „Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi" Tebliğleri*. Hacettepe University, Ankara, Juli 11-13, 1977, ed. by Osman Okyar and Halil İnalcık. Ankara 1980, pp. 147-155.

8 "Der Tod im Mörser: Starben so osmanische Schejchülislame"? *Von der Pruth-Ebene bis zum Gipfel des Ida. Studien zur Geschichte, Literatur, Volkskunde und Wissenschaftsgeschichte des Donau - Balkan - Raumes. Festschrift zum 70. Geburtstag von Emanuel Turczynski.* (= Südosteuropa Schriften vol. 10). Ed. by Gerhard Grimm, München 1989, pp. 141-152.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

biographical dictionaries: the *hatib*s, *imam*s, *müezzin*s, and the other people serving in mosques and other *vakıf*s. [9]

Ottoman Defters

Two defters from the Austrian National Library (*Österreichische Nationalbibliothek*) in Vienna I worked on, did not concern the ulema, but covers the social and economic history. The first one was a *şikayet defteri* covering eight and a half months of the year 1675, containing about 2.800 *fermans* reacting to whatever complaints people from all over the empire had addressed to the state. An international group of colleagues agreed to cooperate. We planned to read, transcribe, and translate it, and publish it with registers. Limited time and other obstacles prevented us from realizing the complete plan. A facsimile-edition of the original text with an introduction and registers of administrative units and larger towns was therefore published in Vienna in 1983. [10] Unfortunately, we failed in publishing the second volume, although a considerable part of the work for it had been done. The circumstances were too unfavourable. We had hoped, however, that the first publication of a complete defter of the *Divan-ı hümayun* might induce others to publish more Ottoman *defters* the same way, making them available to scholars everywhere. We were not disappointed in this respect.

The other defter placed in the National Library in Vienna turned out to be a *Cebelü Defteri* from the late 17th century. This defter registers timar-holders (*sipahi*) freed from the war-service: under-age boys inheriting their deceased father's timar, sick, injured and aged timar-holders, those undertaking the pilgrimage to Mecca (*hacı*), *defterlü adamlar* of high officials, and *sipahis* entrusted with special services. The *defter* clearly shows that in the late 17th century the boys in contrast to the regulations in the classical period did not just receive a beginner's timar but inherited the complete *timar* or *zeamet* of their fathers. Of course, they were obliged to send the number of *cebelüs* prescribed. The sick, the injured and the aged timar-holders had the same regulation. The pilgrimage was allowed without obligations, but only in times of peace. *Defterlü adamlar* were holders of timars or *zeamets* serving in the retinue of high dignitaries, who put them on the lists (*defters*) which then were copied into the *cebelü defteris*. Other *timar*-holders registered, were used for special services. Both

9 "Ulema und „kleinere Religionsdiener" in einem Defter der Jahre vor 1683". *Osmanistische Studien zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte. In memoriam Vančo Boškov*. Ed. by Hans Georg Majer. Wiesbaden 1986, pp. 104-119

10 "*Das osmanische "Registerbuch der Beschwerden" (Şikâyet Defteri) vom Jahre 1675*. Österreichische Nationalbibliothek cod. mixt. 683. Herausgegeben, eingeleitet und mit siebzehn Fachkollegen gemeinsam übersetzt von Hans Georg Majer. Bd. I: Einleitung, Reproduktion des Textes, Geographische Indices, Wien 1984, 68 pp., 224 fol.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

these groups were freed from following the flag of their *sancakbeys* and did not have to send *cebelüs*. Obviously their *timars* now just served as payment without the traditional obligation, while leading dignitaries of the state profited from their service without having to pay. Nevertheless, the rule that every *timar*-holder was obliged to be present at the inspection (*yoklama*) of his troop was still valid, otherwise he would lose his *timar*. Being registered in the *cebelü defteris*, however, secured the boys and men against the accusation of not being present, and the loss of their *timars or zeamets*. [11]

A special kind of Ottoman defter are the so-called budgets (*bütçe*). Ömer Lütfi Barkan (1902-1979) published some of them, the earliest of which was from Süleyman the Magnificent's time. When I studied them, they appeared amazingly familiar to me, and I remembered that I had already read such a text, not in Ottoman, however, but in Italian. That text was a chapter in Iacopo di Promontorio's *Recollecta,* a book containing information the author had collected in the Ottoman Empire during the reigns of Sultans Murad II and Mehmed II. [12] When I compared it with the earliest Ottoman texts, the Italian text turned out to be the translation of an original Ottoman *bütçe* from Mehmed the Conqueror's time. [13] It is the earliest of its kind known so far.

Studying defters I had become deeply interested in the economic and social history of the Ottoman Empire, and so I wrote additional articles, [14] and organized two symposia in Munich, an *Interdisziplinäres*

---

11 "Von der Heeresfolge freigestellte osmanische Timar-Inhaber in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts". *Şerefe. Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday.* Ed. by Pál Fodor, Nándor E. Kovács and Benedek Péri. Budapest 2019, pp. 381-398.

12 Franz Babinger, *Die Aufzeichnungen des Genuesen Iacopo de Promontorio-de Campis über den Osmanenstaat um 1475.* München 1957, pp. 62-72.

13 "Ein osmanisches Budget aus der Zeit Mehmeds des Eroberers". *Der Islam* 59 (1982) pp. 40-63, eine Berichtigung auf S. 387. Turkish Translation by Samira Kortantamer: "Fatih Sultan Mehmet Zamanında Bir Osmanlı Bütçesi". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 3 (1987), pp. 115-140.

14 "Wie stellten sich die Osmanen zur Wohlfahrt ihrer Länder"? *Beiträge des Südosteuropa-Arbeitskreises der Deutschen Forschungsgemeinschaft zum IV. Internationalen Südosteuropa-Kongreß der Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen, Ankara, 13.-18.8.1979*, ed. by Klaus-Detlev Grothusen. Göttingen 1979, pp. 64-78; „Traditionsbildung und Tradition im Osmanischen Herrscherhaus". *Höfische Kultur in Südosteuropa.* Bericht der Kolloquien der Südosteuropa-Kommission 1988 bis 1990. Ed. by Reinhard Lauer and Hans Georg Majer. Göttingen 1994, pp. 153-173; "The Functioning of a Multi-ethnic and Multi-religious State: The Ottoman Empire". *European Review* 5. 1997, pp. 257-265. For a revised and enlarged German version see: "Gesellschaftliche und religiöse Auswirkungen der Osmanenzeit in Südosteuropa". *Religion und Gesellschaft in Südosteuropa*, ed. by Hans-Dieter Döpmann. München 1997, pp. 117-131.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Symposion in 1982, and an *Internationales Symposion* in 1984, [15] and finally the *IV. International Congress on the Economic and Social History of Turkey* in 1986. [16]

Ottoman Documents in Germany

Ottoman documents have fascinated me ever since I studied the fundamental "*Osmanische Urkunden in türkischer Sprache*" by Friedrich Kraelitz [17] in a seminar with Professor Kissling. I practiced reading documents with Bedriye Atsız (1912-2002), who taught Turkish and Ottoman at our Institute, and with Dr Vančo Boškov (1934-1984) from Sarajevo, who had already published Ottoman documents, and stayed with us on a scholarship for two years. I also practiced using whatever published documents I could find, as they allowed me to control my readings at once. Then, one day the first unpublished documents were handed over to me by Professor Kissling. These documents had been found in the archives of the Counts of Galen when an exhibition was prepared in Münster. The organizers of the exhibition asked for information about these exotic documents. Most interesting was the piece with a *tuğra*. I tried hard but in vain to decipher it. No sultan had had such a *tuğra.* Was it a fake? It did not look like one. Finally, it came to my mind that there were some rare examples of documents with *tuğras* issued by Ottoman princes. I found out that the document was in fact issued by an Ottoman prince, namely Prince Ahmed, son of Sultan Bayezid II, the governor of Amasya. As it dated 1501, I realized that I had come upon the earliest Ottoman document preserved in Germany. [18] Only in the 20th century an earlier document, dating 1441, was acquired by the State Library (*Staatsbibliothek*) in Berlin. [19] The A second document, an *arz* of the Kadi of Karahisar-i Şarkî dating August 1663, accompanied Prince Ahmed's *firman*, and allowed to reconstruct its travel from the Ottoman province of Rum to the German region of Westphalia. The text of the *arz* was about a quarrel concerning the position of head of the Pious Foundation of the *zaviye* of Şeyh Baha'eddin in Suşehri. The Kadi wrote to the Porte

15 "*Osmanistische Studien zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte. In memoriam Vančo Boškov.* Wiesbaden 1986, XI and 206 pp.

16 "*Türkische Wirtschafts – und Sozialgeschichte von 1071-1920. Akten des IV. Internationalen Kongresses, München 1986.* Ed. by Hans Georg Majer and Raoul Motika. Wiesbaden 1995.

17 "Friedrich Kraelitz, *Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatik*. Wien 1921.

18 "Ein Nišân des Osmanenprinzen Ahmed, des Statthalters von Amasya, für die Zâviye des Schejch Bahâ' ed-Din vom Jahre 906/1501". *Südost-Forschungen 31* (1972), pp. 319-331.

19 "Klaus Schwarz, „Eine Herrscherurkunde Murad II. für den Wesir Fazlullah". *Journal of Turkish Studies* 5 (1981) pp. 45-60.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

asking for a *berat* in favour of the rightful successor. Prince Ahmed's document confirming the possessions and privileges of the Pious Foundation was added, and the two documents went in search of the Grand Vizier Köprülüzade Ahmed Pasha, who at that time was campaigning in Hungary. Most probably the documents fell into the hands of troops of the Bishop of Münster during the battle of Saint Gotthard/Mogersdorf in 1664 and were presented to their Bishop Count Christoph Bernhard von Galen (1606-1678). In his family's archives they have been preserved from 1664 until lately, when they were transferred to the *LWL-Archivamt für Westfalen* in Münster.

Bishop Christoph Bernhard von Galen had not arrived on the battlefield in person. only after the end of the battle. Elector Max Emanuel von Bayern, however, whom according to Bavarian tradition the Ottomans had called the blue king, [20] had taken an active part in the war against the Ottomans as a commander from 1683 to 1688. [21] Wondering whether there were any documents or letters in the Bavarian State Archives resulting from contacts he had had with the Ottoman commanders, I found letters written by two Ottoman commanders in special situations. Ebubekir Pasha, Commander of the fortress of Esztergom, thanked the Elector politely for the safe-conduct given by Bavarian units to the Ottoman garrison after the capitulation of the fortress in 1683. [22] When he arrived in Belgrade shortly after, Grand Vizier Kara Mustafa Pasha had him killed, but failed to safe his own life. Yeğen Osman Pasha, the Ottoman commander-in-chief in 1688, a former Anatolian robber, in his letter addressed to the Elector, announced an Ottoman embassy travelling to Vienna in the middle of the war, intending to inform the Emperor of the accession of Sultan Süleyman II (1687-1691). In fact, however, the two ambassadors' task was to negotiate peace between the two Empires. In his letter, the Pasha asked the Elector, who was Imperial high commander at that moment, to permit the embassy to cross the border and to continue the travel to Vienna securely. Translations and copies of the letter later were slightly changed on both sides to improve the prestige of either party. The embassy reached Austria but was permitted to return to Istanbul only after Süleyman II's death, and without results. [23]

---

20 "Der blaue ‚König". *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte* 38 (1975), pp. 730-738

21 "Die Türken - Gegner des Westens am Ende des 17. Jahrhunderts". *Kurfürst Max Emanuel. Bayern und Europa um 1700. Band I: Zur Geschichte und Kunstgeschichte der Max Emanuel-Zeit*, ed. by Hubert Glaser. München 1976, pp. 362-372.

22 "Zur Kapitulation des osmanischen Gran (Esztergom) im Jahre 1683". *Südosteuropa unter dem Halbmond (Festschrift Stadtmüller)*. München 1975, pp. 189-204.

23 "Ein Brief des Serdar Yeğen Osman Pascha an den Kurfürsten Max Emanuel von Bayern vom Jahre 1688 und seine Übersetzungen". *Islamkundliche*

Among some documents caught by Bavarian guards, there was an unidentified letter addressed to a Pasha. It turned out to be a letter written by an Ottoman Grand Vizier. He had written it shortly before he lost the battle near Mohács in August 1687. His loss had consequences; the army revolted, he had to flee, and was finally killed by order of the hesitant sultan. Grand Vizier Sarı Süleyman Pasha (1685-1687) has, however, left traces in Bavaria, namely his letter and his tent, and he is also indirectly present in huge paintings illustrating the Bavarian warfare against him on the walls of the palace of Schleißheim near Munich. Traces can be found as well in Istanbul: a mosque, an inscription, a gravestone and *vakıfnames* showing his activities as donor to pious foundations (*vâkıf*) around Istanbul, as well as in Rumili, especially around Pripol (*Prijepolje*) his home region. In biographical texts written after his final military defeat, he has mostly been judged as an incapable and despicable person. Sources written, however, before this defeat depict him as a talented and highly esteemed Ottoman vizier. [24]

A letter written by another high-ranking Ottoman Pasha in peacetime, however, found its way to the Municipal Archive of Munich. Çakırcı Hasan Pasha, who played an important role in the *Edirne vak'ası* (1703), writes this private letter to the Emperor's falconer. I deciphered the corrupted name of the recipient and found material about him and his family in the archives of Linz and Vienna. After I had identified the Imperial ambassador mentioned in the text, I followed the careers of these three men, who had contacts across the borders of the two Empires. [25] Documents like these, today can be understood as tiny historical bridges between two neighbouring cultures, although their original context was often military.

The Ottoman army itself did not only carry weapons, ammunition, and provision but also loads of papers. [26] Consequently

---

Abhandlungen (Festschrift Kißling). München 1974, pp. 130-145.

24 "Bavyera ve İstanbul'da İzleri Olan Bir Osmanlı Sadrıazamı: Sarı Süleyman Paşa. *Osmanlı İstanbulu III. III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 25-26 Mayıs 2015,* İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, ed. by Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan. Istanbul 2015, pp. 19-51. A revised and extended German version entitled "Spuren des osmanischen Großwesirs Sarı Süleyman Pascha in Bayern und Istanbul" appeared in *EOTHEN. Münchner Beiträge zur Geschichte der Islamischen Kunst und Kultur* 7 (2018), pp. 189-224 [The words "Erstellt von" were wrongly put at the beginning of the title].

25 "Ein osmanisches Schreiben aus der wohlbehüteten Stadt Belgrad von 1706/07. Der Falkner (Çakırcı) Hasan Pascha, der kaiserliche Oberstfalkenmeister Georg Andre Graf Volkra und der Gesandte Christoph Ignatz Edler von Guarient und Rall". *Oberbayerisches Archiv* 138 (2014) pp. 78-107.

26 "Schreibrohr und Papier auf dem Marsch: Schriftkultur in der osmanischen Armee". Sevgi Ağcagül and Henning Siefert (Eds.), *Kitāb-ı Hedāyā. Studien zum Osmanischen Reich und seinen Nachbargebieten. Zu Ehren von Hedda*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

the bulk of the Ottoman documents and defters now in Germany mirrors above all the highly bureaucratic Ottoman administration of the army and the state, as well as the situation of individual soldiers and people. In various German museums there are collections of exquisite Ottoman weapons, saddles, and tents witnessing Ottoman taste and craftmanship. The documents, *defters*, and an important number of manuscripts taken also as booty, complete the picture of the impressive Ottoman cultural heritage in Germany, resulting mostly from the wars.

Several German Orientalists and Ottomanists above all Georg Jacob (1862-1937), Helmuth Scheel (1895-1967), and Franz Babinger (1891-1967) already published Ottoman documents from Germany in the first half of the 20th century. Most of the documents and *defters* are, however, not yet catalogued properly or even published, and others are hitherto unknown altogether. As they are not kept in a single institution, but in different archives, libraries, museums, and private collections all over the county, it is a problem even to find them. Some institutions or owners house many pieces, some few, some only a single piece, which nevertheless might be of interest. The reason for this situation was that Germany until the late 19th century did not exist as one state. Instead, the German territory was split up in numerous states, reigned by princely families within the framework of the Holy Roman Empire. Diplomatic relations existed only, and almost exclusively, between the Emperor in Vienna and the Sultan in Istanbul. Consequently, few documents resulting from official diplomatic contacts exist in Germany. The important Ottoman documents that Count Wolfgang IV zu Oettingen-Wallerstein brought back from his embassy in 1700 are an exception. [27] Some pieces result from contacts between military commanders from either side. The bulk, however, is war booty taken during the wars between the Houses of Habpsburg and Osman. When the Sultan or the Grand Vizier went to war, they took along a functional part of the Imperial chancery. When they lost a battle, the chancery sometimes had to be left behind, as it happened in 1683, and the enemy collected whatever was found on the battlefield. [28] Battles lost by other commanders offered similar opportunities. After a battle in 1684, a suspicious-looking bundle of documents was found in the deserted

Reindl-Kiel. Bonn 2020, pp. 97-115.

27 "Drei feierliche osmanische Sultansurkunden aus bayerischen Sammlungen (1601-1700)". *Diplomaten und Wesire. Krieg und Frieden im Spiegel türkischen Kunsthandwerks,* ed. by Peter W. Schienerl unter Mitarbeit von Christine Stelzig. Staatliches Museum für Völkerkunde, München 1988, pp. 71- 79.

28 "Fundstücke aus der vor Wien verlorenen Kanzlei Kara Mustafa Paşas (1683)". *Das Osmanische Reich in seinen Archivalien und Chroniken. Nejat Göyünç zu Ehren*. Ed. by Klaus Kreiser and Christoph K. Neumann. Istanbul 1997, pp. 115-122.

Ottoman camp. It was sent to Vienna at once. The Turkish interpreter Franciscus Meninski (1623-1698) examined the documents and sent them to his superior Margrave Hermann von Baden, telling him that it contained just personal papers of a Pasha. It was the archive of the Vizier Boşnak Osman Pasha. The Margrave kept it for himself, and it survived in Baden until the Second World-war when it was evacuated for safety's sake and never came back. Fortunately, the documents had been published by Franz Babinger, and are still available as facsimiles. [29] As far as I know this is the only archive of an Ottoman Pasha and Vizier that has survived. So, I wondered what had become of the archives of all the other Pashas. Analysing Osman Pasha's archive, I considered what kind of data could be expected from other Vizier archives, if more of them came to light, even as fragments. [30] Generally, however, the Ottoman documents and defters were not collected systematically, commanders, officers, and men took whatever they liked. In the long run a good part of the paper,-booty ended in a great variety of collections, the most important ones were those of German Princes. Other documents, *defters*, and manuscripts were bought from merchants, private owners or directly in the Ottoman Empire or modern Turkey. The famous writer and historian Jakob Philipp Fallmerayer (1790-1861) for example acquired seventy Ottoman documents while he travelled in the Ottoman Empire in the 19th century. Most of them deal with *timar* affairs (*arz, arz-i hal*) in the *sancak* Maraş around the year 1742, and as historical sources for Maraş in the 18th century are rare, these documents and what they tell, might fill a small gap in the history of the region. [31]

Since the German collections and their contents still remained an almost unknown territory, I decided a long time ago to do research on the documents and *defters* in Germany with the aim of making

[29] *Das Archiv des Bosniaken Osman Pascha. Nach den Beständen der Badischen Landesbibliothek zu Karlsruhe*, herausgegeben und erläutert von Franz Babinger. Berlin 1931. For corrections concerning the history of the archive see my article: „Verlorene Urkunden und Briefe aus der "Türkischen Kammer". *Die Karlsruher Türkenbeute. Die "Türckische Kammer" des Markgrafen Ludwig Wilhelm von Baden-Baden. Die "Türckischen Curiositaeten" der Markgrafen von Baden-Durlach*. Badisches Landesmuseum Karlsruhe. Bearbeitet von Ernst Petrasch, Reinhard Sänger, Eva Zimmermann, Hans Georg Majer. München 1991, pp. 356-369.

[30] "The Papers of Boşnak Osman Pasha and the Problem of Ottoman Vizier and Pasha Archives". *2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi / 2nd International Archive Congress on Ottoman Lands,* ed. by Hadice Oruç, Mehmet Yıldırır, Songül Kadıoğlu. Bildiriler Cilt 1, Ankara 2019, pp. 493-498.

[31] "Tīmār-Gesuche (*ʿarż, ʿarżuhāl*) aus dem *sancak* Maraş vom Jahre 1742 und anderes: Zu 70 Originalen aus dem Besitz von Jakob Philipp Fallmerayer". Johannes Zimmermann, Christoph Herzog, Raoul Motika (Eds.), *Osmanische Welten: Quellen und Fallstudien. Festschrift für Michael Ursinus.* (= Bamberger Orientstudien 8), Bamberg 2016, pp. 413-446.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

them visible and available in a catalogue. I have now been working on it for decades as I find more material in more places than I had ever expected. I already visited most of the well-known collections of Ottoman manuscripts housing also documents and *defters*. Wherever I travelled within Germany for other reasons, I went to the archives, libraries, and museums looking for Ottoman documents. I spent many hours looking through the collections, making notes, ordering microfilms or xerocopies and later scans. Many colleagues informed me about further institutions housing documents. Owners sent me copies or sometimes even the originals of their pieces, asking for their age and contents. On the documents in Munich [32] and in Germany [33], I wrote preliminary overviews. But the work is still going on.

It is known that detecting and interpreting falsifications of documents was an important topic for historical research on the European Middle Ages. Only little was known, however, about Ottoman fakes. Very, very few Ottoman documents have so far been proved to be fakes. Does that mean that Ottoman documents appearing original are really all originals? I discussed this aspect of Ottoman diplomatics in an article, [34] and as various Ottoman sources show, there were more Ottoman fakes produced than one is inclined to think vis-à-vis the few fakes, historians have hitherto proved to be fakes. The Ottoman authorities were aware of it, and they pursued and punished the forgery of documents and the *tuğra* severely. To my present knowledge fakes seem, however, to be rare among the Ottoman documents in Germany.

Mustafa II and his Reign

Many of the Ottoman documents I found so far, are remains of the war lasting from 1683 to 1699. I got more and more interested in that period of intensive, although mostly military contacts, [35]

[32] "Ottoman Documents in Munich Collections. Origin and Fate, Type and Contents, Preservation and Whereabouts". *Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi / International Congress of "The Ottoman Geopolitics Management of Cultural Archive Heritage and Role of Land Registry Archives"*, 21-23 Kasım/November 2012 Istanbul. Bildiriler. Vol. 1, Ankara 2013, pp. 151-161.

[33] "Alman Arşivleri ve Kütüphanelerindeki Osmanlı Belgeleri". Avrupa Arşivlerinde Osmanlı İmparatorluğu. Ed. Yonca Köksal / Mehmet Polatel. Ankara 2014, pp. 15-29.

[34] "Über Urkundenfälschung im Osmanischen Reich". *Living in the Ottoman Ecumenical Community. Essays in Honour of Suraiya Faroqhi*. Ed. by Vera Costantini and Markus Koller. Leiden Boston 2008, pp. 45-69.

[35] "Ottoman Knowledge of the Imperial Commanders". Colin Heywood and Ivan Parvev (Eds.), *The Treaties of Carlowitz (1699). Antecedents, Course and Consequences*. Leiden Boston 2020, pp. 131-150; „Albaner und Bosnier in der osmanischen Armee. Ein Faktor der Reichsintegration im 17. und 18. Jahrhundert". *Jugoslawien. Integrationsprobleme in Geschichte und*

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

especially in the last phase, when promising successes of the Ottomans were stopped by a defeat, followed by negotiations and the peace of Karlowitz. When many years ago during a workshop in Munich Mübahat Kütükoğlu asked me, why of all in the Ottoman reigns I chose Mustafa II's reign as the topic for a book, I answered that he ascended to the throne in a perilous situation. Nevertheless, people expected him to win battles and to change the course of the war in favour of the Ottomans, as he was young, handsome, and energetic and went to war in person. He seemed to succeed, but then he lost the battle of Zenta in 1697, left the theatre of war for ever, and was compelled to conclude the peace of Karlowitz in 1699. He did not win the war, but he still had the chance to win the peace. Instead, he withdrew to Edirne under the influence of his teacher and Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi and failed, his reign ending in a rebellion, the *Edirne vak'ası*. His period, although relatively short was extremely dramatic. So, I thought it was worthwhile to study it thoroughly, directly from the Ottoman and European sources.

Thanks to a scholarship I was able to do research for the book in Vienna, Venice, London, Sarajevo, Dubrovnik, Zadar and above all in the *Topkapı* and *Süleymaniye* libraries and the *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* in Istanbul. And, as I was working in these institutions long before scans began to dominate the work there, I enjoyed the feeling of having direct contact with those past days through original defters and piles of original documents I got in my hands in the course of time. I wrote the book and it helped my academic career, but as I intended to revise and enlarge it before having it printed, I collected more material, gave talks on the subject, and in addition to an article on the portraits of Mustafa II (see below) I published articles on the harem of Mustafa II, [36] on his stays in Istanbul, [37] on logistic problems of the Ottoman and Habpsburg armies in his time, [38] on documents granting privileges to merchants, catholic clerics and the Holy City, [39] and on a defter containing the letters written by his last

Gegenwart. Beiträge des Südosteuropa-Arbeitskreises der Deutschen Forschungsgemeinschaft zum V. Internationalen Südosteuropa-Kongreß der Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen, Belgrad, 11.-17.9.1984, ed. by Klaus-Detlev Grothusen. Göttingen 1984, pp. 105-117.

36 "The Harem of Mustafa II (1695-1703)". *Osmanlı Araştırmaları* 12 (1992) pp. 431-444.

37 "Sultan Mustafa II in Istanbul". *Osmanlı İstanbulu IV. IV. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 20-22 Mayıs 2016*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, ed. by Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan. Istanbul 2016, pp. 339-361.

38 "17. Yüzyılın Sonlarında Avusturya ve Osmanlı Ordularının Seferlerdeki Lojistik Sorunları". *Osmanlı Araştırmaları* 2 (1981), pp. 185-194.

39 Drei feierliche osmanische Sultansurkunden aus bayerischen Sammlungen (1601-1700). *Diplomaten und Wesire. "Krieg und Frieden im Spiegel türkischen Kunsthandwerks",* ed. by Peter W. Schienerl with contributions by Christine

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Grand Vizier Rami Mehmed Pasha. [40] After years full of obstacles, at present I am trying intensively to revise and complete the book, and hopefully it will be published next year.

Ottoman and European portraits

Two German scholars who had attended the 5th *International Congress of Turkish Art,* Budapest in 1975, had proposed to Hans Joachim Kissling to invite the 6th *Congress* to be held in Munich in 1979. He consented, on to condition that he himself would not be involved in the preparatory work and other duties. The date of the congress came nearer and nearer, but the two scholars at that time were absent from Munich and unable to organize the congress. Who, however, could do it? In the Munich Institute there was no one left, but me. So, I did it. During the congress I met many art historians, and was attracted by their works, and topics. Unfortunately, as organizer, I was unable to listen to most of the papers I was interested in. At the end of the congress, I therefore made up my mind to attend the next congresses, listen to all papers interesting to me, and to present a paper myself. It was not easy to find a topic that would enable a historian to contribute something to art history. Finally, I got the idea: the portraits of the sultans. So, I went to the 7th*International Congress of Turkish Art* held in Warsaw in 1983 and presented a paper on the portraits of Sultan Mustafa II. [41] Then, with a wider perspective, I collected material on the portraits of all the Ottoman sultans and wrote an article on the iconography of the Ottoman Sultans. [42] The material I had collected so far, and the work on this article, which ordered the extant material and dealt with principal problems, gave me the idea of trying to organize a research project. First talks with the German art historian Jürg Meyer zur Capellen (1941-2020), who had written an article on the portraits of Sultan Mehmed II, [43] ended positive, he was ready to cooperate. During the *International Congress of Turkish Art* in Cairo in 1987, we began to present our plan to colleagues, most of whom had already written about portraits of sultans. As a result, we finally were a group of eight art historians and one historian working on *The Sultan's Portrait*. The group members were the art historians Filiz Çağman, Günsel Renda,

Stelzig. Staatliches Museum für Völkerkunde, München 1988, pp. 71- 79.

40 "Zwei Inšâ' Râmî Mehmed Paschas in Wien"? *Osmanistik - Turkologie - Diplomatik. Festgabe an Josef Matuz.* Ed. by Christa Fragner and Klaus Schwarz. Berlin l992, pp. 20l-212.

41 "Sultan Mustafa II. in der osmanischen Miniaturmalerei". *Seventh International Congress of Turkish Art*, ed. by Tadeusz Majda. Warschau l990, pp. l53-l60.

42 "Zur Ikonographie der osmanischen Sultane". *Das Bildnis in der Kunst des Orients.* Ed. by Martin Kraatz, Jürg Meyer zur Capellen and Dietrich Seckel. Stuttgart l990, pp. 99-ll9.

43 Jürg Meyer zur Capellen, "Das Bild Sultan Mehmets des Eroberers". *Pantheon* 41 (1983) pp. 208-220.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gülru Necipoğlu, Gül İrepoğlu, Serpil Bağcı, Banu Mahir, Julian Raby, Jürg Meyer zur Capellen and me.

The *Fritz von Thyssen Foundation* sponsored our project. We collected portraits of Ottoman and European origin, extant in many countries of the world. The richest collections were those in Istanbul and Vienna. According to our definition for collecting the material, every portrait claiming to be the portrait of a sultan had to be included. We came upon an unexpected number of extremely varied portraits. Meeting as often as possible, mostly in Istanbul, we shared our finds and discussed them intensively. It soon became clear that many portraits, Ottoman as well as European, were parts of series of portraits, forming something like ancestral portrait galleries of the Ottoman dynasty. We structured our work therefore by differentiating between portraits belonging to series and single portraits, and we ordered them according to their time of origin, not the reign of the depicted sultan. Every member of the group specialized in the portraits of certain sultans, artists, styles, and techniques. In small symposia organized in Venice (1994), Oxford (1995), and Vienna (1997) we presented papers on these subjects, and discussed them together with some local scholars. Our research was well advanced when we were surprised by an unexpected proposal. The *Türkiye İş Bankası* intended to celebrate its 100st anniversary with a cultural event, and contacted Filiz Çağman, who was then director of the *Topkapı Sarayı Müzesi*. She told them that there was an advanced project, which could well be the basis for an exhibition. The bank was interested and consented. Our group then concentrated on the exhibition, drafted the exhibition plan, chose the portraits to be exhibited, wrote all the articles, and descriptions of the portraits for the catalogue. The exhibition lasted from 8 June to 6 September 2000. Comprehensive catalogues in Turkish (*Padişahın Portresi*, Istanbul 2000) and English (*The Sultan's Portrait*, Istanbul 2000) accompanied the exhibition. The catalogue contains a considerable part of the results that our research had brought about. Beginning in the reign of Mehmed the Conqueror who invited Italian artists to the Ottoman court, the portrait of the sultan became a subject of interest for Ottoman, as well as for European art. It was fascinating to see, how for centuries such portraits either authentic, traditional, or invented, were produced in great numbers in both worlds by well-known artists, as well as by minor, nameless artists. These artists did not work completely independent of one another. Many of their products reveal intercultural contacts and exchange in both directions through the centuries. An important difference was, however, that the Ottoman portraits for a long period of time were miniature paintings enclosed in books, while the European portraits were publicly visible oil-paintings, medals, miniature paintings and many, many prints.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

For the portrait group the years of common research were a lasting, and inspiring experience. Our research resulted not only in our contributions to the catalogue, but also in the member's additional individual publications dedicated to our subject. I made contributions to the catalogues of exhibitions in Essen and Frankfurt in 1985, Dresden and Bonn in 1995, Völklingen in 2005, Frankfurt in 2008, Hamburg in 2016, and to the catalogue of a coming exhibition in Zürich (2022). Apart from the two articles already mentioned, I dealt with the European and Ottoman portraits of the Sultans in Germany and Austria, [44] followed the European and Ottoman traditions in the Sultan's portraits and their interrelationship, [45] and I pointed at connections between Paolo Giovio, the bishop, historian and great collector and the Ottomans, as well as at connections between Paolo Veronese, the great Venetian painter and them: [46]

When Barbaros Hayreddin Pasha, the Ottoman Grand Admiral, wintered with his fleet in Toulon in 1543, he gave a box containing Ottoman portraits of the Sultans to a French commander as a present. Paolo Giovio had them copied, and later these copies were again copied by Cristofano dell'Altissimo for Cosimo I. dei Medici (some can still be seen in the Uffici in Florence), as well as by Tobias Stimmer, whose woodcuts were published in two works of Giovio. The influence of these portraits on the later European portraits of the sultans was immense. But who was the master of the original Ottoman portraits in the box of the Admiral? I was able to show that they were works of the Ottoman artist Nigari, who was a sea-captain and had also painted a fine portrait of the Grand Admiral. [47] Nigari himself obviously knew European portraiture, had included elements from it into his own personal style, and he has above all deeply influenced the European portraiture of the Sultans.

Two isolated accounts of a story resulted in a surprising cultural exchange after they were brought together: (1) the European side of the story: The Venetian Bailo in 1578 wrote a letter to the Doge, after Grand Vizier Sokollu Mehmed Pasha had asked for portraits of the former sultans extant in Venice. The portraits of the last three sultans,

44 "Almanya ve Avusturya Koleksiyonlarında Osmanlı Sultanlarının Bazı Portreleri ve İkonografyadaki Yeri". *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar. Prof. Dr. Güner İnal'a Armağan.* Ankara 1993, pp. 295-323.

45 "Östliche und westliche Tradition im Sultansporträt". *Bamberger Symposium: Rezeption in der islamischen Kunst* vom 26. 6.-28. 6. 1992. Ed. by Barbara Finster. Beirut 1999, pp. 231-246.

46 "Giovio, Veronese und die Osmanen. Zum Sultansbild der Renaissance". *Europa und die Türken in der Renaissance.* Ed. by Bodo Guthmüller and Wilhelm Kühlmann. Tübingen 2000, pp. 345-371.

47 "Nigâri and the Sultans' Portraits of Paolo Giovio". *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi (9th International Congress of Turkish Art). Bildiriler (Contributions*), Ankara 1995, vol. 2, pp. 443-456.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

he wrote, had to resemble the sultans, as the people remembered them well. The Doge answered that the portraits were commissioned in and according ance with the to other later documents that they were in fact sent to Istanbul. In 1983 the Italian art historian Ubaldo Meroni succeeded in finding fourteen portraits of Sultans attributed to the Venice workshop of Paolo Veronese. The two stories seemed to fit, unfortunately the portraits were in Munich, not in Istanbul. I found out, however, that in fact portraits of the same series had also arrived in Istanbul. (2) The Ottoman side of the story: A great, illustrated Ottoman history was prepared by the Saray workshop. As the artists needed to know how every Sultan had looked, the painter Nakkaş Osman and the writer Seyyid Lokman had been ordered to search for visual and written descriptions. When they had learned that such portraits were extant in Venice, they went to the Grand Vizier. So, the two accounts speak of the same story. Both accounts were known, but they had not been brought together before. [48]

In the late 17th century, an Ottoman painter created two extraordinary *Silsilenâmes*, containing portraits of prophets, early Iranian and Muslim rulers, and the Ottoman sultans until Mehmed IV. He combined the Ottoman tradition with new elements from European portraiture and created a new style characterized by special colours, individualized sultans and sexy looking women. [49] He signed both manuscripts, calling himself Hüseyn el-musavvir, and Hüseyin el İstanbulî. My research showed that both manuscripts were produced in 1683, the uncompleted Ankara version as the model for the exquisite Vienna version, given as a present to the Sultan most probably by Grand Vizier Kara Mustafa Pasha right before the beginning of the campaign to Vienna. The stylistic peculiarities of Musavvir Hüseyn also allowed me to attribute another four illustrated manuscripts to him. [50] Musavvir Hüseyin was a highly gifted artist, and in my opinion, he was the most important Ottoman artist of the late 17th century, although we know nothing at all about his personality and career. He most probably was Levni's teacher, and his style influenced Levni who became the outstanding artist of the early 18th century, and one of the greatest Ottoman painters. A manuscript containing portraits of the Ottoman sultans in the library of the Topkapı Sarayı, now lost,

48 "Zur Ikonographie der osmanischen Sultane". pp. 101-102, 104-108; „Giovio, Veronese und die Osmanen", pp. 353-359.

49 "Individualized Sultans and Sexy Women. The Works of Musavvir Hüseyin and Their East-west Context". *Art Turc / Turkish Art*. 10th International Congress of Turkish Art / 10e Congrès International d'art turc. Genève – Geneva 17-23 September 1995. Actes – Proceedings. Genf 1999, pp. 463-471.

50 "Gold, Silber und Farbe. Musavvir Hüseyin, ein Meister der osmanischen Miniaturmalerei des späten 17. Jahrhunderts". *Studies in Ottoman Social and Economic Life / Studien zu Wirtschaft und Gesellschaft im Osmanischen Reich*. Ed. by Raoul Motika, Christoph Herzog, Michael Ursinus. Heidelberg 1999, pp. 9-42.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

according to Prince Dimitrie Cantemir (1673-1723) was copied for him by Levni. When Cantemir's Ottoman History was printed in London in 1734, Claude du Bosc (1682-1745) transferred them into copperplate engravings true to the original Ottoman portraits. This was the first series of Ottoman sultans published in Europe presenting portraits of the sultans to the European public not in European, but in Ottoman style. Although Cantemir says clearly that Levni *copied* the portraits from a manuscript in the Saray, the Ottoman series of portraits acquired by Cantemir "with good presents", has generally been taken as the earliest work of Levni. The result of my stylistic analysis was, however, that these portraits clearly show characteristics of Musavvir Hüseyin's style and allow to attribute them to him. Produced by Musavvir Hüseyin for Sultan Mustafa II, this series now lost, was *copied* by Levni for Prince Cantemir, and Claude du Bosc prepared the engravings of it for the European print. [51] Levni who created a distinctive style of his own developing further Musavvir Hüseyin's style and who was also inspired by an artistic exchange with a European artist in Istanbul, produced his own impressive series of portraits of the Sultans for Sultan Mustafa's brother Ahmed III. Levni and this European artist, probably Jean Baptiste Vanmour (1671-1737), both created portraits of Mustafa II resembling one another like brothers grown up in different environments. The artists obviously were aware of the others' works and profited from them.

When I visited an exhibition in Stuttgart in April 2004, I came across a startling exhibit. It was a page from a totally unknown early *Silsilenâme*, which unexpectedly ended with Sultan Ahmed I, not as usual with Mehmed III. There was no other *Silsilenâme* from Sultan Ahmed I's time, and it was the only known *Silsilenâme* presenting the reigning Sultan on horseback. It had to be researched and published. [52] Unfortunately it is just a fragment though the part on the Ottoman sultans is complete. Stylistically the portraits are closely related to the other early *Silsilenâmes*, produced in Bagdad, but it shows very remarkable additions to the texts written around some portraits. These texts deal with historical events, narrate stories of interest, and mention contemporaries from the fields of religion and culture, and even persons from neighbouring states. The strange black and

51 "Levni, Musavvir Hüseyin, Claude du Bosc und die Sultansporträts Dimitrie Cantemirs". *Zwischen den Welten. Beiträge zur Kunstgeschichte für Jürg Meyer zur Capellen. Festschrift zum 60. Geburtstag.* Ed. by Damian Dombrowski with contributions by Katrin Heusing und Alexandra Dern. Weimar 2001, pp. 194-208.

52 "Sultan Ahmed I. hoch zu Ross. Ein ungewöhnliches osmanisches *Silsilenâme* in Stuttgart". *Tribus, Jahrbuch des Linden-Museums* 60 (2011) pp. 124-159 with 14 illustrations. A later, shortened version, however, with additions is: „An Extraordinary, Illustrated, Ottoman Silsilenâme From the Reign of Ahmed I. (1603-1617)". *14th International Congress of Turkish Art*. Proceedings. Editor Frédéric Hitzel. Paris Collège de France 2013, pp. 483-490.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

white copy of a *Silsilenâme* in Paris, and another *Silsilenâme* in the al-Sabah collection in Kuwait resembles the Stuttgart *Silsilenâme* in many respects but differs also from it. The additional texts show the Stuttgart *Silsilenâme* to be educating as well as entertaining, and its poor state shows that it was used intensively, most probably in a *Mevlevihane*.

Ottoman scenes in European paintings and engravings

Other studies concerning art history went beyond the portraits of the Sultans. The High Commander of the Venetian army between from 1715 to 1747, Count Matthias von der Schulenburg, was a great collector of art, whose collection included the most prominent painters of Renaissance and Baroque. He had commissioned Antonio (and Francesco) Guardi to produce for him a series of paintings depicting Ottoman scenes. After his death, these paintings were unfortunately scattered. But a Venetian exhibition in 1993 succeeded in bringing together most of the 43 paintings. As the Guardis were not familiar with the Ottomans, they used models in a convincing and creative way. Most of these models have been identified. When I leafed through the catalogue, however, I noticed a scene the model of which was still unknown. In that scene an Ottoman official had wine drinkers punished. It appeared familiar to me, and I remembered a similar scene in an Ottoman miniature in a manuscript originally produced for a Venetian bailo in Istanbul, but later torn in two parts in Venice. One part came to Germany and was published in 1925, the other part stayed in Venice, but was also published in 1995. The scene I remembered was in the German part, the so-called Taeschner Album. When I compared the Ottoman miniature to the Italian painting, almost every detail of the Ottoman scene had its counterpart in the Guardi painting. The Guardis had in fact transformed an original Ottoman miniature into an Italian baroque painting without changing the original design, showing a rare example of intercultural, artistic open-mindedness. [53]

Ottoman scenes not based on Ottoman miniatures, but on texts written by European historians, were designed and engraved by Augsburg artists for a history of the Ottoman Empire printed in 1694 and 1700 entitled: *Die neu-eröffnete Ottomanische Pforte*. The two costly and voluminous volumes were illustrated with over four hundred newly created engravings, showing scenes from Ottoman history. The artists did not use extant models. They chose a great variety of scenes freely from the texts, and according to some knowledge of the Ottomans and their own style and tradition, they

53 "Der venezianische Feldmaresciallo Graf Matthias von der Schulenburg, die" Quadri turcheschi "der Brüder Guardi und die Osmanen". *Opuscula György Hazai Dicata. Beiträge zum Deutsch-Ungarischen Workshop aus Anlass des 80. Geburtstages von György Hazai.* (=Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur der Türkvölker, vol. 19). Berlin 2015, pp. 123-159.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

transferred the sentences and words into scenes. Although there are scenes of violence and cruelty, committed not only by the Ottomans the artists are mostly free from the prejudice that dominates some parts of the text. This visual panorama of the Ottoman history witnesses the intense interest in the Ottomans, aroused by the long war years (1683-1699) between the Ottoman Empire and the Holy Roman Empire. The book is unique, as before it, no Ottoman history of either Ottoman or European origin had ever been provided with more illustrations. [54]

Among the Guardi paintings and the prints in *Die Neu-eröffnete Ottomanische Pforte* just mentioned, I came upon images depicting the situation of Bayezid I, after he had been taken prisoner by Timur near Ankara in 1402. Getting interested, I found even more illustrations of the story. The sudden fall of a mighty ruler and his depressing fate has attracted European historians and writers as well as some opera composers through the centuries. In the course of time more and more new details were added to the story. The texts inspired artists to illustrate the fascinating topic which could be taken as a warning to some and a consoling message to many. It symbolized rise and fall, success and loss arousing emotions. Understandably there is no Ottoman depiction, some Safawid and Mogul artists, however, took up the subject, and above all many European artists. The advantage of these images was that they dealt with foreign rulers from the past and did not openly allude to a possible fate of European rulers. Illustrating texts written at different times, the artists chose either few or many details from their sources. For most European artists, the iron cage in which the defeated Sultan was locked up or transported was the central topic. One engraving shows Timur also stepping on the back of his kneeling prisoner when mounting his horse. The greatest humiliation depicted was, however, that according to another story, illustrated by the Augsburg engraving, Bayezid's almost naked spouse had to serve a glass of wine to Timur, the defeated Sultan gnawing bones together with the dogs on a carpet under the table. Huge, dramatic oil-paintings by the Italian baroque painters Andrea Celesti and Alessandro Campi most probably inspired by baroque opera performances of the time combine, with a surging crowd around, the transport in the cage and the scene of Timur and the Lady, who now as in the operas is Bayezid's daughter. It is an interesting phenomenon that the isolated scene from Ottoman history thanks to its dramatic character and symbolism developed its own European tradition, and was fully integrated into European art, far from Ottoman historical reality. Even in the 19th century artists continued to depict the encounter between the two

54 "17th Century Augsburg Artists and Their Illustrations of Ottoman History". *Gelenek, Kimlik, Bireşim: Kültürel Keşişmeler ve Sanat /Tradition, Identity, Synthesis: Cultural Crossings and Art. Günsel Renda'ya Armağan /Essays in Honor of Günsel Renda*. Ankara 2011, pp. 181-188.

rulers, but their views changed: Johann Nepomuk Geiger combined the European tradition with rich orientalist fantasy, the Ottoman court painter Stanislaus Chlebowski invented a completely new historical scene: Timur and his entourage visit Bayezid in his prison. [55]

When I talked to Seyfi Kenan's attentive and interested students the world was as usual. Then nature interfered and changed the situation radically. The corona pandemic attacked human beings where it hurts most: our human contacts became a deadly danger. Consequently, I had to write during restrictions and lock downs. My research life had allowed me to travel and visit universities, libraries, archives and museums wherever I went in search of sources, information and advice. I met colleagues in these institutions and profited from their help and from the conversations we had. Now we are more and more dependent from the second, the virtual world on the screens of our computers. It surely has advantages, above all the immediate availability of many texts and images, as well as the possibility to see people and to speak to them worldwide. But as a historian I have always needed and enjoyed the inspiration from the direct contact to the sources, not only as texts but also as objects, and in original rooms, buildings, places, their atmosphere and smells. Now I miss traveling, I miss the personal contacts to my former students, to colleagues and friends, especially those in Istanbul, and I miss above all Istanbul, which has always been the *Der-i Seadet* for me.

References

Babinger, F. (1957). Die Aufzeichnungen des Genuesen Iacopo de Promontorio - de Campis über den Osmanenstaat um 1475. Verlag der Bayerischen Akademie der Wiss.

Boškov Vančo, & Majer, H. G. (1986). Political Initiatives 'from the Bottom up' in the Sixteenth and Seventeenth-Century Ottoman Empire. In Osmanistische Studien zur Wirtschafts- und sozialgeschichte: In Memoriam Vančo Boškov (pp. 104–119), essay, O. Harrassowitz.

Capellen, J. M. (1983). "Das Bild Sultan Mehmets des Eroberers". Pantheon 41, pp. 208-220.

Kissling, H. J. (1965). Ušâqîzâde's Lebensbeschreibungen berühmter Gelehrter und Gottesmaenner des Osmanischen Reiches im 17. Jahrhundert: zeyl-i šaqâ'iq. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Kraelitz, F. (1921). Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatik. Wien: Alfred Hölder.

[55] "Timur, Bayezid, die Dame und der Käfig im Bild". *Deutsch-türkische Begegnungen /Alman Türk Tesadüfleri. Festschrift für Kemal Beydilli/ Kemal Beydilli'ye Armağan*. Ed. by Hedda Reindl-Kiel and Seyfi Kenan. Berlin 2013, pp. 33-61.

Majer, H. G. (2020). Schreibrohr und Papier auf dem Marsch: Schriftkultur in der osmanischen Armee". Sevgi Ağcagül and Henning Siefert (Eds.), Kitāb-ı Hedāyā. Studien zum Osmanischen Reich und seinen Nachbargebieten. Zu Ehren von Hedda Reindl-Kiel. Bonn, pp. 97-115.

Majer, H. G. (2020). "Sultan und Gerechtigkeit im Osmanischen Reich". Stefan Plattenborg (Ed.), Gerechtigkeit und gerechte Herrschaft vom 15. bis zum 17. Jahrhundert (Schriften des Historischen Kollegs, Band 101), Göttingen, pp. 153-176.

Majer, H. G. (2019). Von der Heeresfolge freigestellte osmanische Timar-Inhaber in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts. In N. E. Kovács, Fodor, P., & Péri, B., (Ed.), Şerefe. Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday (pp. 381–398), essay, Budapest.

Majer, H. G. (2019). The Papers of Boşnak Osman Pasha and the Problem of Ottoman Vizier and Pasha Archives. In Oruç Hatice, M. Yıldırır, & Kadıoğlu Songül (Eds.), 2. Uluslararası Osmanlı coğrafyası Arşiv Kongresi: Bildiriler, 2nd International Archive Congress on Ottoman Lands (pp. 493–498). Ankara; T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Arşiv Dairesi Başkanlığı.

Majer, H. G. (2018). Bavyera ve İstanbul'da İzleri Olan Bir Osmanlı Sadrıazamı: Sarı Süleyman Paşa. Osmanlı İstanbulu III. Ulularası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 25-26 Mayıs 2015, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, ed. by Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan. Istanbul 2015, pp. 19-51.

Majer, H. G. (2016). "Sultan Mustafa II in Istanbul". Osmanlı İstanbulu IV. IV. Ulularası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 20-22 Mayıs 2016, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, ed. by Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan. Istanbul., pp. 339-361.

Majer, H. G. (2015). "Der venezianische Feldmaresciallo Graf Matthias von der Schulenburg, die "Quadri turcheschi" der Brüder Guardi und die Osmanen". Opuscula György Hazai Dicata. Beiträge zum Deutsch-Ungarischen Workshop aus Anlass des 80. Geburtstages von György Hazai. (Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur der Türkvölker, vol. 19). Berlin., pp. 123-159.

Majer, H. G. (2014). Ein osmanisches Schreiben aus der wohlbehüteten Stadt Belgrad von 1706/07. Der Falkner (Çakırcı) Hasan Pascha, der kaiserliche Oberstfalkenmeister Georg Andre Graf Volkra und der Gesandte Christoph Ignatz Edler von Guarient und Rall. Oberbayerisches Archiv 138., pp. 78-107.

Majer, H. G. (2014). Alman Arşivleri ve Kütüphanelerindeki Osmanlı Belgeleri. In Köksal Yonca (Ed.), *Avrupa arşivlerinde Osmanlı imparatorluğu* (pp. 15–29), Koç Üniversitesi VEKAM.

Majer, H. G. (2013). "Timur, Bayezid, die Dame und der Käfig im Bild". *Deutsch-türkische Begegnungen /Alman Türk Tesadüfleri. Festschrift für Kemal Beydilli/Kemal Beydilli'ye Armağan.* Ed. by Hedda Reindl-Kiel and Seyfi Kenan. EBVERLAG, Berlin, pp. 33-61.

Majer, H. G. (2013). Ottoman Documents in Munich Collections. Origin and Fate, Type and Contents, Preservation and Whereabouts. In M. Yıldırır & Kadıoğlu Songül (Eds.), Osmanlı Coğrafyası kültürel Arşiv Mirasının yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi: 21-23 Kasım 2012 Istanbul: Bildiriler, International Congress of "the Ottoman geopolitics management of cultural archive heritage and role of Land Registry Archives": 21-23 November 2012 Istanbul: Bildiriler (pp. 151–161). Ankara; T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Arşiv Dairesi Başkanlığı.

Majer, H. G. (2013). "An Extraordinary, Illustrated, Ottoman Silsilenâme From the Reign of Ahmed I. (1603-1617)". 14th International Congress of Turkish Art. Proceedings. Editor Frédéric Hitzel. Paris Collège de France, pp. 483-490.

Majer, H. G. (2011). "17th Century Augsburg Artists and Their Illustrations of Ottoman History". Gelenek, Kimlik, Bireşim: Kültürel Keşişmeler ve Sanat/Tradition, Identity, Synthesis: Cultural Crossings and Art. Günsel Renda'ya Armağan/Essays in Honor of Günsel Renda. Ankara., pp. 181-188.

Majer, H. G. (2008). Über Urkundenfälschung im Osmanischen Reich. In V. Costantini & M. Koller (Eds.), Living in the Ottoman Ecumenical Community: Essays in honour of Suraiya Faroqhi (pp. 45–69), Brill.

Majer, H. G. (2006). "Tīmār-Gesuche (ʿarż, ʿarżuhāl) aus dem sancak Maraş vom Jahre 1742 und anderes: Zu 70 Originalen aus dem Besitz von Jakob Philipp Fallmerayer". Johannes Zimmermann, Christoph Herzog, Raoul Motika (Eds.), Osmanische Welten: Quellen und Fallstudien. Festschrift für Michael Ursinus. (Bamberger Orientstudien 8), Bamberg., pp. 413-446.

Majer, H. G. (2001). "The Koran: an Ottoman Defter"! Ottoman Heretics of the 18th Century (G. Veinstein, Éd.; p. 299310). Actes du Colloque du Collège de France.

Majer, H. G. (2000). "Giovio, Veronese und die Osmanen. Zum Sultansbild der Renaissance". Europa und die Türken in der Renaissance. Ed. by Bodo Guthmüller and Wilhelm Kühlmann. Tübingen., pp. 345-371.

Majer, H. G. (1999). "Östliche und westliche Tradition im Sultansporträt". Bamberger Symposium: Rezeption in der islamischen Kunst vom 26. 6.-28. 6. 1992. Ed. by Barbara Finster. Beirut., pp. 231-246.

Majer, H. G. (1999). "Individualized Sultans and Sexy Women. The Works of Musavvir Hüseyin and Their East-west Context". Art Turc / Turkish Art. 10th International Congress of Turkish Art / 10e Congrès International d'Art Turc. Genève – Geneva 17-23 September 1995. Actes – Proceedings. Genf., pp. 463-471.

Majer, H. G. (1999). "Gold, Silber und Farbe. Musavvir Hüseyin, ein Meister der osmanischen Miniaturmalerei des späten 17. Jahrhunderts". Studies in Ottoman Social and Economic Life / Studien zu Wirtschaft und Gesellschaft im Osmanischen Reich. Ed. by Raoul Motika, Christoph Herzog, Michael Ursinus. Heidelberg, pp. 9-42.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Majer, H. G. (1997). Fundstücke aus der vor Wien verlorenen Kanzlei Kara Mustafa Paşas (1683)". Das Osmanische Reich in seinen Archivalien und Chroniken. Nejat Göyünç zu Ehren. Ed. by Klaus Kreiser and Christoph K. Neumann. Istanbul 1997, pp. 115-122.

Majer, H. G. (1997). "Gesellschaftliche und religiöse Auswirkungen der Osmanenzeit in Südosteuropa". Religion und Gesellschaft in Südosteuropa, ed. by Hans-Dieter Döpmann. München 1997, pp. 117-131.

Majer, H. G. (1995). "Türkische Wirtschafts- und Sozialgeschichte von 1071-1920. Akten des IV. Internationalen Kongresses, Münche., Ed. by Hans Georg Majer and Raoul Motika. Wiesbaden.

Majer, H. G. (1995). "Nigâri and the Sultans' Portraits of Paolo Giovio". 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi (9th International Congress of Turkish Art). Bildiriler (Contributions), Ankara, vol. 2, pp. 443-456.

Majer, H. G. (1993). "Sultan Ahmed I. hoch zu Ross. Ein ungewöhnliches osmanisches Silsilenâme in Stuttgart". Tribus, Jahrbuch des Linden-Museums 60 (2011) pp. 124-159.

Majer, H. G. (1993). "Almanya ve Avusturya Koleksiyonlarında Osmanlı Sultanlarının Bazı Portreleri ve İkonografyadaki Yeri". Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar. Prof. Dr. Güner İnal›a Armağan. Ankara., pp. 295-323.

Majer, H. G. (1992). The Harem of Mustafa II (1695-1703). Osmanlı Araştırmaları, 12, 431–444.

Majer, H. G. (1992). "Zwei Inšâ' Râmî Mehmed Paschas in Wien"? Osmanistik Turkologie Diplomatik. Festgabe an Josef Matuz. Ed. by Christa Fragner and Klaus Schwarz. Berlin 1992, pp. 201212.

Majer, H. G. (1991). Das Archiv des Bosniaken Osman Pascha. Nach den Beständen der Badischen Landesbibliothek zu Karlsruhe, herausgegeben und erläutert von Franz Babinger. Berlin 1931.

Majer, H. G. (1990). "Sultan Mustafa II. in der osmanischen Miniaturmalerei". Seventh International Congress of Turkish Art, ed. by Tadeusz Majda. Warschau, pp. 153160.

Majer, H. G. (1990). "Zur Ikonographie der osmanischen Sultane". Das Bildnis in der Kunst des Orients. Ed. by Martin Kraatz, Jürg Meyer zur Capellen and Dietrich Seckel. Stuttgart 1990, pp. 99119.

Majer, H. G. (1989). "On the Economic Situation of the Ottoman Ulema". V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi. Tebliğler. 635642. Ankara.

Majer, H. G. (1989). "Der Tod im Mörser: Starben so osmanische Schejchülislame"? Von der PruthEbene bis zum Gipfel des Ida. Studien zur Geschichte, Literatur, Volkskunde und Wissenschaftsgeschichte des Donau Balkan Raumes. Festschrift zum 70. Geburtstag von Emanuel Turczynski. (Südosteuropa Schriften vol. 10). Ed. by Gerhard Grimm, München, pp. 141152.

Majer, H. G. (1988). Drei feierliche osmanische Sultansurkunden aus bayerischen Sammlungen (16011700). Diplomaten und Wesire. Krieg und Frieden im Spiegel türkischen Kunsthandwerks, ed. by Peter W.

Schienerl unter Mitarbeit von Christine Stelzig. Staatliches Museum für Völkerkunde, München., pp. 71 79.

Majer, H. G. (1988). "Drei feierliche osmanische Sultansurkunden aus bayerischen Sammlungen (16011700)". Diplomaten und Wesire. Krieg und Frieden im Spiegel türkischen Kunsthandwerks, ed. by Peter W. Schienerl with contributions by Christine Stelzig. Staatliches Museum für Völkerkunde, München., pp. 71 79.

Majer, H. G. (1987). "Ein osmanisches Budget aus der Zeit Mehmeds des Eroberers". Der Islam 59 (1982) pp. 4063, eine Berichtigung auf S. 387. Turkish Translation by Samira Kortantamer: "Fatih Sultan Mehmet Zamanında Bir Osmanlı Bütçesi". Tarih İncelemeleri Dergisi 3, pp. 115140.

Majer, H. G. (1986). Osmanistische Studien zur Wirtschafts und Sozialgeschichte. In memoriam Vančo Boškov. Wiesbaden., XI and 206 pp.

Majer, H. G. (1984). "Ottoman Knowledge of the Imperial Commanders". Colin Heywood and Ivan Parvev (Eds.), The Treaties of Carlowitz (1699). Antecedents, Course and Consequences. Leiden Boston 2020, pp. 131-150.

Majer, H. G. (1984). "Albaner und Bosnier in der osmanischen Armee. Ein Faktor der Reichsintegration im 17. und 18. Jahrhundert". Jugoslawien. Integrationsprobleme in Geschichte und Gegenwart. Beiträge des SüdosteuropaArbeitskreises der Deutschen Forschungsgemeinschaft zum V. Internationalen SüdosteuropaKongreß der Association Internationale d'Études du SudEst Européen, Belgrad, 11.17.9.1984, ed. by KlausDetlev Grothusen. Göttingen, pp. 105117.

Majer, H. G. (1984). Das osmanische "Registerbuch der Beschwerden" (Şikâyet Defteri) vom Jahre 1675. Österreichische Nationalbibliothek cod. mixt. 683. Herausgegeben, eingeleitet und mit siebzehn Fachkollegen gemeinsam übersetzt von Hans Georg Majer. Bd. I: Einleitung, Reproduktion des Textes, Geographische Indices, Wien, 68 pp., 224 fol.

Majer, H. G. (1981). 17. Yüzyılın Sonlarında Avusturya ve Osmanlı Ordularının Seferlerdeki Lojistik Sorunları. Osmanlı Araştırmaları, 2, 185-194.

Majer, H. G. (1980). Die Kritik an den Ulema in den osmanischen politischen Traktaten des 16. 18. Jahrhunderts. In O. Okyar & H. İnalcık (Eds.), Birinci Uluslararası "Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi" Tebliğleri (pp. 147–155). Hacettepe Üniversitesi.

Majer, H. G. (1979). Sozialgeschichtliche Probleme um Ulema und Derwische im Osmanischen Reich. In I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (pp. 218–233). Istanbul, Turkey; Tebliğler 1. Türk Tarihi.

Majer, H. G. (1979). "Wie stellten sich die Osmanen zur Wohlfahrt ihrer Länder"? Beiträge des SüdosteuropaArbeitskreises der Deutschen Forschungsgemeinschaft zum IV. Internationalen SüdosteuropaKongreß der Association Internationale d'Études du SudEst Européen, Ankara, ed. by Klaus-Detlev Grothusen. Göttingen, pp. 6478.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Majer, H. G. (1978). Vorstudien zur Geschichte der İlmiye im Osmanischen Reich. I. Zu Uşakîzade, seiner Familie und seinem Zeyl-i Şakayık. Beiträge Zur Kenntnis Südosteuropas Und Des Nahen Orients, 32, p. 347.

Majer, H. G. (1976). "Die Türken Gegner des Westens am Ende des 17. Jahrhunderts". Kurfürst Max Emanuel. Bayern und Europa um 1700. Band I: Zur Geschichte und Kunstgeschichte der Max EmanuelZeit, ed. by Hubert Glaser. München., pp. 362372.

Majer, H. G. (1975). Der blaue ‚König. Zeitschrift Für Bayerische Landesgeschichte, 38, 730–738.

Majer, H. G. (1975). "Zur Kapitulation des osmanischen Gran (Esztergom) im Jahre 1683". Südosteuropa unter dem Halbmond (Festschrift Stadtmüller). München., pp. 189204.

Majer, H. G. (1974). "Ein Brief des Serdar Yeğen Osman Pascha an den Kurfürsten Max Emanuel von Bayern vom Jahre 1688 und seine Übersetzungen". Islamkundliche Abhandlungen (Festschrift Kißling). München., pp. 130145.

Majer, H. G. (1972). "Ein Nišân des Osmanenprinzen Ahmed, des Statthalters von Amasya, für die Zâviye des Schejch Bahâ' edDin vom Jahre 906/1501". SüdostForschungen 31., pp. 319331.

Majer, H. G. (1965). Ušâqîzâde's Lebensbeschreibungen berühmter Gelehrter und Gottesmänner des Osmanischen Reiches im 17. Jahrhundert (Zeyl-i Šaqâ iq). Herausgegeben und eingeleitet von Hans Joachim Kissling. Wiesbaden.

Schwarz, K. (1981). Eine Herrscherurkunde Murad II. für den Wesir Fazlullah. Journal of Turkish Studies, 5, 45–60.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Benefits and Limits of Interdisciplinarity

Philippe Barbé*

I would like to thank Seyfi Kenan, Yaprak Türkân Yücelsin Taş, and the Institute of Educational Sciences at Marmara University for organizing this conference. When I came to Seyfi's office to discuss the content of my upcoming talk, I first thought that I could address my current research on the possible connection between Orientalism, Postcolonialism and Mediterraneanism. I also considered a presentation comparing my experience teaching French as a foreign language in the United States and Turkey. When Seyfi finally suggested to me a talk on interdisciplinarity, I was at first surprised since this is not my field of expertise even if I am aware of the importance of this notion in contemporary academic debates. Fortunately, or we would not be here today, it took me a few seconds to think "why not?" and accept his offer. After preparing this talk, I can tell you now that accepting this conference was the easiest part; the hardest was yet to come.

Even if "interdisciplinarity" has become a buzzword known by every academic, a catch word often synonymous with excellence and cutting-edge research, it is however one of these tricky concepts that we instantly recognize and believe to grasp until we try to define it. Unable to go beyond the most simplistic definition (interdisciplinarity is the attempt to connect two or more disciplines in order to address a specific topic or solve a singular problem), I started to think about my own academic journey in search of interdisciplinary traces. Then, just like Molière's Mister Jourdain who suddenly discovered in *Le Bourgeois Gentilhomme* that he had been speaking in prose for more than forty years without knowing it, I quickly realized that I may have been an interdisciplinarian for many years without realizing it. When I completed my graduate studies in sociology at the beginning of the 1990's, all of my professors and mentors had been trained in different disciplines outside of our home discipline (mostly in history or

* Marmara Üniversitesi, Atatürk Faculty of Education

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

philosophy). If nowadays many scholars are trying to transcend the traditional disciplinary boundaries with innovative interdisciplinary approaches, it is important to keep in mind that interdisciplinarity, or rather multidisciplinarity as we will see later, is written in capital letters on the birth certificate of sociology. Indeed, interdisciplinarity constitutes the paradoxical foundation of sociology as a "singular" and "independent" discipline. To prove my point, I will rapidly survey the trajectories of the most influential French sociologists of the 20th century. Emile Durkheim, the founding father of modern sociology with Max Weber who by the way graduated in law and history, received his formal training in philosophy at the prestigious École Normale Supérieure where he happened to be the classmate of the celebrated philosopher and Nobel Prize in Literature recipient Henri Bergson. Marcel Mauss, the nephew and successor of Durkheim, remains famous for linking sociology and anthropology even if he received a rigorous training in linguistics, indology, Sanskrit and Hebrew. My lack of knowledge in these disciplines did not prevent me from learning a lot from his socio-anthropological books. Raymond Aron, who played a key role in the institutionalization of sociology as a self-contained discipline in post-war France, also graduated in philosophy from the prestigious École Normale Supérieure where he was a classmate of Jean-Paul Sartre. Before becoming the powerful Chair of Sorbonne University's Department of Sociology, Aron taught social philosophy for many years. He also wrote important scholarly books on international relations and was an influential political columnist for the conservative newspaper *Le Figaro*. Pierre Bourdieu also graduated in philosophy from the same prestigious institution of higher education with a solid expertise on the works of Heidegger and Husserl before becoming the most celebrated and influential French sociologist since Durkheim. Other famed intellectuals who shaped French sociology throughout the 1960s and the 1970s – at a time when sociology became fully institutionalized as a sovereign discipline – also graduated in philosophy (Henri Lefebvre, Raymond Boudon…), in history (Alain Touraine, Annie Kriegel…), in German literature (Jean Baudrillard) or even in business (Michel Crozier). The only common denominator between all these renowned sociologists is that they all graduated from excellent higher education institutions regardless of their disciplinary affiliation. On a more personal note, I remember that my curiosity for sociology started after reading a long and seminal essay by the French philosopher Vladimir Jankélévitch on Georg Simmel (the co-founder of German sociology with Max Weber). The same process of disciplinary cross-fertilization continued when I moved to America after completing my PhD in sociology and became a graduate student in literary studies with a strong emphasis on psychoanalysis, continental philosophy, cultural studies and postcolonial theory.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

However, despite this almost thirty year-long familiarity with different but interconnected disciplines, I still struggle to offer you a solid definition of what truly constitutes interdisciplinarity. As the ultimate proof of my flimsy and amateurish "expertise" in interdisciplinarity, I have to confess that I had to google the term and start a search on data bases such as *Jstor*; something that I would never have done if you asked me to define sociology or to present my current literary research on Orientalism, Postcolonialism, and Mediterraneanism.

My first online search seemed to confirm how widespread the vogue of interdisciplinarity has been in scholarly publications for the last decades. As an example, the term "interdisciplinary" is indexed in more than 270,000 articles on the *Jstor* data base. It is important to note that this fad is not limited to interdisciplinarity since the prefix "inter-" is indexed in more than 2,700,000 articles. If you are familiar with recent academic prose, you probably noticed that this formidable inflation of prefixes is a global trend that goes beyond the various forms and subdivisions of interdisciplinarity and affects all academic spheres. It is becoming increasingly difficult to find scholarly publications that do not incorporate an apparent infinite variation around prefixes such as "pre-" (pre-modernism…), "post-" (post-structuralism…) , "neo-" (neo-colonialism…), "anti-" (anti-Americanism), "de-" (de-westernization), "trans-" (trans-gender…), "cross-" (cross-culturalism) and of course "inter-" (interculturalism, interfaith, intersectionality, intertextuality, interracialism, interdependence, interactionalism…).

For the limited purpose of my presentation, I will restrain myself to the notion of "interdisciplinarity" even if it is clearly just one symptom of a larger and dizzying proliferation of prefixes, which, for better or for worse, reveals a frenetic quest for innovative concepts and paradigms that could reshape current scholarly agendas.

Throughout my online literary review, I quickly noticed two main characteristics. First, despite its common use for the last fifty years, interdisciplinarity remains an ill-defined concept. Secondly, this vague notion tends to divide, sometimes violently, the research community at large.

But before exploring the causes of this dissension between the supporters and detractors of interdisciplinarity, it is first necessary to try our best to more accurately define this highly debated but elusive notion which, despite a vast and growing literature, still suffers from a profound terminological ambiguity. In its most literal sense, interdisciplinarity can be "simply" defined as the encounter, the interaction or even the integration of at least two disciplines. A more precise definition quickly highlights a more confrontational dimension of interdisciplinarity that is often defined negatively

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

in opposition to established disciplines. In its most extreme and integrative form, for example in trans – or even post-disciplinarity, interdisciplinarity would constitute an attempt to transcend disciplines in order to unify what is currently perceived as a dangerously fragmented (disciplinary) knowledge. As noted by Moti Nissani, if "a discipline can be conveniently defined as any comparatively self-contained and isolated domain of human experience which possesses its own community of experts", "interdisciplinarity involves bringing together distinctive components of two or more disciplines". [1] Accentuating its oppositional dimension, David Shumway states that "interdisciplinarity is an enormously imprecise term that often seems to function as a nebulous, utopian escape from disciplinary confines". [2]

If this first and basic definition can give us an embryonic sense of what constitutes interdisciplinarity, it still needs to be complexified because it does not fully inform us about the nature of this encounter or the degree of its integration. The best way to differentiate between these low, moderate or high levels of integration is to redefine interdisciplinarity by taking into account its numerous variations. Indeed, "inter-disciplinarity" is mostly delineated in comparison with "multi-", "trans-", "pluri-", "cross-", "intra-", "post-", or even "de-" disciplinarity. Due to the time restraint, but also for the clarity of my presentation, I will limit myself to the main three subcategories that are most often cited in these abundant debates according to their increasing degree of integration: multi-, inter – and finally trans-disciplinarity.

Often negatively defined as an inferior or low-level form of interconnectedness due to its limitation to a mere comparison, contrast or juxtaposition, multidisciplinarity constitutes a more minimalist and less integrative form of interdisciplinarity. It puts into contact a variety of disciplines and thus offers simultaneously different perspectives on one specific topic or problem that is a joint concern for otherwise distinct disciplines. As defined by Basarab Nicolescu, the founder and president of the International Center for Transdisciplinary Research and Studies (CIRET), "multidisciplinarity involves studying a research topic in not just one discipline but in several at the same time. Any topic will ultimately be enriched by the incorporation of the perspectives of several disciplines". [3] If multidisciplinarity already

---

1 Moti Nissani, "Fruits, salads, and smoothies: a working definition of interdisciplinarity", *The Journal of Educational Thought (JET) / Revue de la Pensée Éducative* 29-2 (1995), p.122. Henceforth Nissani, "Fruits, salads, and smoothies".

2 David Shumway, "Disciplinarity, corporatization, and the crisis: a dystopian narrative", *The Journal of the Midwest Modern Language Association* 32-2/3 (1999), p.8. Henceforth Shumway, " Dystopian narrative".

3 Basarab Nicolescu, "Multidisciplinarity, interdisciplinarity, and

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

overflows disciplinary boundaries, interdisciplinarity seeks a more profound interaction between disciplines. It implies a higher degree of integration that goes beyond the mere juxtaposition or the purely quantitative aggregation that set apart multidisciplinarity. As noted by Nicolescu, it implies a challenging "transfer of methods from one discipline to another". [4] Thus, the main objective of interdisciplinary studies is to bring together distinctive and separated disciplines in an attempt to reach a more unifying (or totalizing) form of knowledge that would be better fitted to address a complex and multifaceted problem that could not be fully grasped by an isolated discipline. If the multidisciplinary approach preserves the integrity of all the disciplines simply placed "side-by-side", the integrative nature of the interdisciplinary perspective implies, both at the methodological and epistemic levels, a more fluid and disruptive process of narrower or wider integration leading to a more unified knowledge.

I am aware that this first attempt to define the distinction between multi – and inter-disciplinarity remains too abstract and still confusing. In order to clarify my presentation, I will now refer to the useful fruit metaphor offered by Moti Nissani to highlight the differences between disciplinarity (single fruits), multidisciplinarity (a fruit salad) and interdisciplinarity (a smoothie). Just like fruits can be easily distinguished by their peculiar shape, texture or taste, each discipline can be defined by "distinctive components" such as "shared goals, concepts, facts, tacit skills, methodologies, personal experiences, values and aesthetic judgments". [5] If the fruits can be served alone (disciplinarity), they can also be mixed in a fruit salad (multidisciplinarity). The components can still be isolated and identified: a piece of kiwi will remain a piece of kiwi even if it is served with pieces of apples, bananas or oranges. It will still be possible to recognize the flavor and texture of each fruit even if their mingling will ultimately create a new flavor. Multidisciplinarity is like this fruit plate or fruit salad: it is not limited to one discipline (one fruit). It involves a certain degree of juxtaposition and combination but the distinctive specificity of each discipline will be preserved despite the amalgamation of components. History can be "mixed" with sociology, philosophy or literature but it will remain – *in fine* – the discipline of history just like a banana can be cut and served with pieces of apples or oranges without losing its distinctive features. However, it is possible to reach a higher degree of integration if the fruits are not just juxtaposed on a plate or in a fruit salad but blended into a smoothie. This blending process will make it increasingly hard to identify the original fruits, especially if a large number of them

transdisciplinarity: similarities and differences", *RCC Perspectives* 2 (2014), p.19. Henceforth Nicolescu,"Multidisciplinarity".

4 Nicolescu, "Multidisciplinarity", p.19.

5 Nissani, "Fruits, salads, and smoothies", p.122.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

have been mixed. The more fruits are blended (the more disciplines are integrated) the more difficult it will become to clearly identify the idiosyncratic flavor of each fruit-discipline in the interdisciplinary smoothie. As summarized by Nissani, the multi-faceted concept of interdisciplinarity can thus be defined by four main interrelated variables: "the number of disciplines involved, the distance between them, the novelty and creativity involved in combining the disciplinary elements, and their degrees of integration". [6] The first criteria (the number of fruits/disciplines) is the most obvious and easy to evaluate due to its strictly quantitative nature. The more disciplines are mixed, the more integrative the interdisciplinary process will be. Blending together two disciplines such as history and literary criticism will lead to a less integrative process than mixing for example five disciplines such as history, literature, philosophy, sociology and economics. The second and third variables (the distance between the disciplines and the novelty of their blending) are harder to determine due to their more qualitative and fluctuant dimension but they play a key role in evaluating the nature of the final interdisciplinary activity. Mixing sociology and political science (two distinct disciplines despite their many commonalities) will be less original due to their common epistemic and methodological grounding in social sciences. It would be like mixing raspberries with strawberries. On the other hand, mixing two distanced disciplines such as economics and literature will be a more challenging process comparable to mixing fruit with cereals or even meat (for example Swedish meatballs served with grape jelly). The final criteria (the degree of blending and integration) is clearly the most cardinal to distinguish multi – from inter-disciplinarity, but it is also the most difficult to label. A minimalist form of interdisciplinarity may resemble a smoothie where little chunks of the original fruits/disciplines are preserved. Such a narrower interdisciplinarity is easier to accomplish when disciplines share the most fundamental commonalities; for example, interdisciplinary research within the humanities (mixing literature with philosophy) or within the social sciences (Blending together sociology and political science). As noted by Martha Nussbaum:

> Though the different humanities disciplines have to some extent different content and different methods, and although differences of both content and method abound within each discipline, all of this diversity is held together by a set of themes and problems. [7]

6 Nissani, "Fruits, salads, and smoothies", p.125.

7 Martha Nussbaum, "Humanities and human development", *The Journal of Aesthetic Education* 36-3 (2002), p.39.

But it becomes more complicated when scholars envision a wider form of interdisciplinarity aiming at connecting more clearly distant disciplines. Such a wide-ranging connection is harder to achieve especially when the "blended" disciplines do not belong to the same sciences (for example combining humanities with social or natural sciences) and thus do not share, as we will see later, the same epistemic and methodological foundations.

After this first attempt to distinguish multi – and interdisciplinarity, I will briefly address the specificities of what many scholars describe as a "trans-disciplinary" approach. Just like interdisciplinarity, transdisciplinarity represents an epistemic and methodological challenge that goes beyond the more minimalist juxtaposition of disciplines that characterizes multidisciplinary research. But – as explained by Nicolescu – transdisciplinarity also challenges interdisciplinarity by its attempt to unify knowledge and branch-out to actors located outside of academia in order to address, and possibly resolve, societal problems experienced in the *real-world*.

> Transdisciplinarity concerns that which is at once between the disciplines, across the different disciplines, and beyond all disciplines. Its goal is the understanding of the present world, of which one of the imperatives is the unity of knowledge. [8]

I hope that this long but still schematic introduction had the merit to clarify the main features of *multi-*, *inter* – but also *trans-*disciplinarity even if I am fully aware that the nature and forms of interdisciplinarity are still intensely disputed. In many publications, this basic triad is often complexified with the addition of new subcategories such as "pluri-", "cross-", "intra-" "post-" or even "a-disciplinarity". The proliferation of these prefixes makes it very difficult to lay the foundation for a solid and scientific perspective on what truly constitutes interdisciplinarity.

As mentioned in my opening statement, interdisciplinarity is a hot topic that, often violently, divides the academic community. Most scholars tend to be either ardent apologists or virulent opponents of interdisciplinary teaching and research. Many of the arguments, either dismissing or lauding interdisciplinarity, are valid and deserve to be critically assessed. Before exploring the limits and also the potential dangers of interdisciplinarity, I would like to first address the main arguments mobilized by its defenders.

8 Nicolescu ,"Multidisciplinarity", p.19.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The Arguments Against Disciplinarity (In Favor of Interdisciplinarity)

In an increasingly postmodern world confronted with rapidly changing and polymorphic challenges, traditional disciplinarity is often perceived as an obstacle to a full understanding of this new world complexity. Trapped in their own epistemes, methodologies and world-views, rigidly compartmentalized disciplines would not provide the necessary tools to address and eventually resolve the multifaceted *real-life* problems. Facing an apparently irresistible process of departmental hyper-specialization, disciplines would increasingly produce fragmented knowledges lacking the wider breadth necessary to effectively grasp and later resolve the predicaments afflicting our current societies. As a logical consequence of their hyper-specialization and disciplinary orthodoxy, the majority of scholars would be trapped in the tunnel-vision and "radical egocentricity" of their balkanized disciplines. [9]

This narrow and sometimes dogmatic view of the world (through the singular lens of exclusively disciplinarian perspectives) would promote a dangerously self-contained perception of its object of study. As stated by Stanley Bailis, a strictly disciplinarian scholar always runs the risk to confuse his partial understanding with a more holistic knowledge since his "specialized inquiry" has a dangerous tendency to "produce knowledge about parts that is too often used as if it were about wholes". [10]

Strictly disciplinarians would possess neither the methodological tools nor the larger world-view that would help them to transcend the rigid boundaries delineating their disciplines. And they would be unable to imagine groundbreaking ways to fully grasp complex and multifaceted *real-world* issues: Due to their *tunnel-vision*, a logical consequence of disciplinary orthodoxy, disciplinarians would not be capable to openly address real-world problems because of the increasing isolation and fragmentation of their hyper-specialized disciplinary knowledge. [11]

The difficulties for hyperspecialized approaches to fully address concrete real-life problems legitimize the calls in favor of a more

---

9 Julie Klein, "The dialectic and rhetoric of disciplinary and interdisciplinary", *Issues in Integrative Studies* 2 (1983), p.37.

10 Stanley Bailis, "Contending with complexity: a response to William H. Newell's 'A Theory of Interdisciplinary Studies", *Issues in Integrative Studies* 19 (2001), p.27.

11 The ever-increasing hyper-specialization tends indeed to produce a fragmented and limited knowledge. One only need to look at hyper-specialized and "cutting-edge" academic journals (especially in the Humanities) to realize how hyper-specialization can favor both an obtuse jargon and an avalanche of often unnecessary footnotes that can be – in some extreme cases – as long and "informative" as the core text.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

integrative knowledge that could transcend major disciplinary boundaries. For example, any academic attempt to provide a more holistic understanding of all the challenges raised by climate change should facilitate numerous interactions between biology, ecology, law, cultural and migration studies. As convincingly argued by Garry D. Brewer, "universities are arranged around scholarly disciplines. Environmental problems are not" and Academia may indeed need a profound structural (interdisciplinary) reform if it wants to remain a major player in the humanist reshaping of our world (dis-)order [12]:

> Many realize that disciplinary specialization has costs, too, not the least of these being more fragmented knowledge and knowledge which informs realistic problems only with great difficulty. The matter is especially evident, and increasingly urgent some believe, with respect to a variety of environmental problems. [13]

Based on my own academic training, I tend to agree with this pragmatic argument in favor of interdisciplinarity. I clearly remember my first undergraduate lecture in International Relations at Sorbonne university. The professor – who happened to be both humorous and well respected – started his course by stating – I quote him from memory – "it is easy to define international relations…. International relations are the studies of relations between nations". Of course, such a "simple" definition was a witty way to start a course that happened to be one of the most challenging I ever took. But our professor was in fact correct. At the very end of the 1980s, in the last years of the Cold War, we were still living in a bipolar world order dominated (if not controlled) by the Soviet Union and the United States of America. The main actors were indeed Nation-States and the study of international relations was a self-sufficient and maybe narrow-minded discipline. The "Nuclear Dissuasion" doctrine and its logic of "Mutual Assured Destruction" (MAD) was the undisputed theoretical framework for our year-long introduction to international relations. Non-Governmental Organizations (NGO), media or large industrial companies were just mentioned in lapidary footnotes. Years later – after the collapse of the Soviet Union and the emergence of a post 9/11 world Dis/Order – such a nation-centered approach to international relations would be clearly too narrow-minded to understand the multifaceted complexity of current world affairs. It has become obviously necessary to pay more attention to social psychology (collective narcissism, resentment and humiliation) if we want to grasp the rise of populism and the various form of ethnic

12 Gary D. Brewer, "The challenges of Interdisciplinarity", *Policy Sciences* 32-4 (1999), p.331. Henceforth Brewer, "The challenges of Interdisciplinarity".

13 Brewer, "The challenges of Interdisciplinarity", p.327.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

and religious fundamentalism that undermine the very foundation of democratic and liberal societies. International relations must also take into consideration how information technologies and transnational communication corporations such as Facebook or Twitter can impact the outcome of national elections and profoundly reshape international relations through murky disinformation campaigns spreading "fake news".

Some qualitative studies appear to validate this current praise of interdisciplinarity. Moving beyond the limited scope of disciplinarity in order to gain a solid integrative training seems to constitute a significant asset for undergraduate students entering an ever more competitive job market. As noticed by William Newell – the founder of the Association of Integrative Studies and long-time director of its Journal – the most essential skills taught in interdisciplinary programs are ever more sought by employers who expect students to remain open-minded, think *outside the box*, find innovative ways to resolve concrete problems and adapt to team-work.

> Dealing with environmental problems, urban problems, energy problems, and many others requires training in synthetic thinking, in weighing arguments from diverse narrow disciplinary perspectives, and in placing them in the larger context. The narrow vision and piecemeal approaches of disciplinary specialists have only exacerbated these problems. [14] Most employers have no particular loyalty to the academic disciplines, especially when they are hiring for jobs that do not build directly on disciplinary competence. Employers are particularly attracted to interdisciplinary majors because of the abilities of the students to think conceptually, to identify and solve problems, to understand other value systems to evaluate alternative and decide on a course of action, and to change one's opinion in the light of facts. Employers also cite traditional liberal arts skills of effective written and oral communication when they explain why they hired graduates of interdisciplinary programs, as well as affective skills like effective group participation, ethical sensitivity, and constructive response to criticism which reflect the experimental college setting on many interdisciplinary programs. [15]

14 William H. Newell, "The case for interdisciplinary studies: response to professor Benson Benson's five arguments", *Issues in Integrative Studies* 2 (1983), p.6. Henceforth Newel, "The case for interdisciplinary studies".

15 Newell, "The case for interdisciplinary studies", p.7.

Such a statement about the stronger employability of interdisciplinary practitioners seems to be validated by non-academic labor experts. According to an article penned by Liz Ryan and published in the march 2016 issue of Forbes Magazine, most of the "12 qualities employers look for when they are hiring" clearly correspond to the attributes of a successful interdisciplinary training: the ability to "think independently", to "like to problem-solve", to be "proactive", "responsible", "goal-oriented", ready to "work well on a team" and "happy to learn new things". [16] Students trained in interdisciplinary fields may indeed be more prepared to accept innovative ways of approaching real-life problems. They may be more open to criticism and display more tolerance in the face of complex problems that requires the collaborative engagement of multiple perspectives.

The Arguments Against Interdisciplinarity (And in Favor of Disciplinarity)

If the arguments in favor of interdisciplinarity often seem pertinent, one should not draw the conclusion too quickly that the time has come to finally transcend this academic attachment to disciplinarity. Thus, it is necessary to seriously pay attention to the arguments made by the opponents of interdisciplinarity. In the very first issue of the *Journal of Integrative Studies*, professor Thomas Benson perfectly summarizes the main (but also most violent) arguments mobilized by disciplinarians in their rejection of interdisciplinarity. The first and most damaging accusation concerns the apparently dubious quality of most interdisciplinary teaching. Since academia remains traditionally structured along disciplinary and departmental boundaries, Benson considers that the vast majority of interdisciplinarians can be considered as "second-class scholars, exiles and refugees from the disciplinary departments, where they either failed to measure up or found themselves incapable of sustaining the kind of rigor and focus required for success in disciplinary scholarship". [17] Incapable of attaining such a level of excellence, interdisciplinarian scholars would be more willing to engage in attractive but also shallow integrative studies courses, thus "trading intellectual rigor for topical excitement". [18] Such a lack of substance could only produce a diluted and gimmickry substitute to a rigorous and time-consuming disciplinary training and would ultimately replace serious academics with "faculty driving ice cream trucks down the academic alleys" promoting "half-baked notions"

---

16 Liz Ryan, "12 qualities employers look for when they're hiring", *Forbes Magazine* (March 2016).

17 Thomas C. Benson, "Five arguments against interdisciplinary studies", *Issues in Integrative Studies* 1 (1982), p.47. Henceforth Benson, "Five arguments against interdisciplinarity".

18 Benson, "Five arguments against interdisciplinarity", p.45.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

with little or no curricular value. [19] This "ill-conceived" and "sloppy" teaching may retain some entertaining values for students treated as customers, but it would also dangerously be subjected to an "heavy reliance on splashy special events: guest speakers, films, video-cassettes, and other classroom equivalents of easy-listening radio" to the detriment of a more traditional and "intellectually demanding mix of lectures, sharply focused discussions, exams, and papers". [20]

The burgeoning call for more integrative research and teaching may not be strictly limited, as claimed by Benson, to individual scholars lacking the necessary talent to strive in their home discipline and thus desperately searching for a niche that would give them a chance to reach an acceptable level of visibility that would remain unattainable in a more disciplinary based academic setting. Such a quest for interdisciplinarity may also reflect a more profound and structural pressure imposed upon academics and institutions of higher education. As noticed by Brian Barrett, thirty years after Benson's remarks, the push for more integrative studies often corresponds to a survival strategy adopted by less reputable universities which are struggling to find a niche in an increasingly competitive market still dominated by more prominent and discipline-based universities:

> Lower-status universities might institute entirely problem-focused curricula and programmes of study in an attempt to create a niche for themselves in a higher education market expected to become increasingly competitive in coming years (i.e. due to demographic changes and declining numbers of students traditionally considered to be 'university-aged' in the United States as well as in a number of European nations). On the other hand, higher-status universities in the United States might be expected to remain somewhat 'immune' to similar pressures (i.e. their elite reputation is likely to draw a steady stream of applicants and 'consumers' regardless of the programming they offer, making a scramble to implement radical curricular and programmatic change less necessary than in lower-status universities). [21]

Some struggling scholars, departments or universities may indeed perceive interdisciplinarity as a chance to survive in an increasingly competitive and segregated labor market. It is also

19 Benson, "Five arguments against interdisciplinarity", p.45.
20 Benson, "Five arguments against interdisciplinarity", p.45.
21 Brian D. Barrett, "Is interdisciplinarity old news? A disciplined consideration of interdisciplinarity", *British Journal of Sociology of Education* 33/1 (2012), p.110.

correct that the lack of a clearly defined epistemology for a more fully integrated knowledge may lead to a certain degree of conceptual confusion or methodological uncertainties. But these arguments are not sufficient to justify the definitive supremacy of disciplinarity over interdisciplinarity. One should not forget that highly regarded scholars and universities have engaged in solid integrative research and curriculum. It is then necessary to uncover more substantial limitations to interdisciplinarity. My objective is now to present two of these cardinal obstacles: first, the paradoxical (and probably unescapable) disciplinary foundation of interdisciplinarity and, finally, the epistemic and methodological challenges to a fully integrative knowledge.

The Paradoxical Disciplinary Foundation of Interdisciplinarity

The will to implement a dialogue between disciplines presupposes a clear separation of the singular disciplines that are going to be connected. Interdisciplinarity can only strive if it is rooted in solid disciplinary grounds. As simply put by the literary scholar Lynn Hunt, "interdisciplinarity cannot live without disciplines" because "you cannot cross boundaries if you don't know where they are". [22] Despite the laudable call for more integrative research, the fact is that the structuration of university activities along disciplinary lines and departmental identities has been, and still remains, the backbone of most intellectual and scientific advancement since the 19th century. Largely due to their highly integrated modes of operation (through clearly defined departments, scientific societies and highly specialized peer-edited journals), disciplines indisputably played, and keep playing, a key role in the advancement and rapid dissemination of cutting-edge knowledge. Thanks to their rigorous research agendas, their coherent epistemic communities and their sharing of compatible value-systems, disciplines have been instrumental in the most critical scientific revolutions of the last two centuries from the industrial to the current information technology revolutions. As noticed by Richard Edwards, the structuration of research along departmental and disciplinary lines remains dominant regardless of the growing interest in interdisciplinarity facilitated by recent restructuration (creation of applied research centers and interdisciplinary programs as well as numerous attempts to branch out with governmental agencies or private foundations…): "For 10 years and more, public research universities have worked to reform themselves, often producing impressive results. Yet throughout,

[22] Lynn Hunt, "The virtues of disciplinarity", *Eighteenth-Century Studies* 28-1 (1994), p.1. Henceforth Hunt, "The virtues of disciplinarity".

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

the academic department has survived largely unchanged – even untouched – by reform". [23]

Despite being challenged, the disciplinary structuration of research still constitutes the dominant framework to extensively train graduate students. In a rapidly changing world, the praiseworthy call for more interdisciplinary research does not yet seem to be matched in reality. Due to the increasing disciplinary specialization, admission to competitive graduate programs leading to employment in well-established organizations or research universities requires a long and rigorous disciplinary training that leaves very little time for the exploration of interdisciplinarity. Following the law on diminishing return, all academic training is a lengthy and time-consuming process. For example, as underlined by Louis Menand, "in order to become an assistant professor in a humanities department, the median time to degree (if your degree happens to be in English) is currently 9.8 years (…) as a registered student in a graduate program". [24] It may thus be unrealistic to expect any graduate student to venture into a cutting-edge interdisciplinary research path when he is still in the process of mastering his own fundamental disciplinary competence. It could even be counterproductive and "pedagogically doubtful" for such a graduate student "to spend time in interdisciplinary learning projects when the student lacks a mature base in any of the contributing disciplines". [25] In addition, if interdisciplinarity is clearly a path to follow for some specific research agendas dealing with complex and multifaceted real-life problems, in more strictly academic terms, the intense valorization of interdisciplinarity could turn into a professional handicap since most faculty members, especially in research universities, are mostly trained as graduate students, and later hired as junior faculty, based on the excellence of their disciplinary training and expertise. This valorization of disciplinary professionalization despite the growing plea for more interdisciplinarity seems to be confirmed by the rare quantitative studies available on this subject. Very few published scholarly articles can be considered as truly interdisciplinary proving that research excellence is still defined on a more strictly departmental and disciplinary basis. A 2004 National Survey of Postsecondary Faculty cited by Jerry A. Jacobs and Scott Frickel seems to confirm this low publication rate of interdisciplinary research. According to these two authors, most publications are still based on a strictly disciplinary research agenda. The distribution of articles including the term "interdisciplinary" in the title is limited to 3.3% in history,

23 Richard Edwards, "The academic department: how does it fit into the university reform agenda?", *Change* 31-5 (1999), p.17.

24 Louis Menand, "Dangers within and without", *Profession* (2005), p.12.

25 Benson, "Five arguments against interdisciplinarity", p.40.

3.0% in sociology, 2.1% in literature and 1.8% in philosophy. [26] In the same article, Jacobs and Frickel show that the overwhelming majority of faculty in research universities completed their PhD in the same field and department as of their current position: 98.4% in law, 96.8% in physical sciences, 94.7% in sociology, 93% in psychology, 93.4% in political science, 90% in history, 89.9% in economics, 89.8% in foreign languages, 88% in mathematics, 88.3% in philosophy, 87.9% in English and literature. Some departments that are more recent or already structured around transdisciplinary subdivisions have a lower but still high percentage of faculty who graduated in the same department: 79.9% in biological sciences, 76.6% in business, 70.3% in agricultural and home economics, 64.9% in computer sciences… [27] These statistics reveal what could be described as a disciplinary paradox of interdisciplinarity. This is at a time when interdisciplinarity is ever more invoked in efforts to restructure academia that disciplinarity appears to be paradoxically reinforced. Far from challenging the disciplinary structure of higher education, interdisciplinarity may ironically favor its consolidation and thus reinforces the departmental hyper-specialization that is at the core of the disciplinary university. This initial *disciplinary paradox* is reinforced by what could be described as a *generational paradox* limiting furthermore the feasibility of a new academic world truly restructured around interdisciplinarity. Younger faculty are clearly more open to innovative research cutting through disciplinary lines, but they are also – as pre-tenured faculty – less eager to detach themselves from their home discipline. On the other hand, more senior and especially tenured professors who, due to their experience and hard-won academic freedom, could finally venture into interdisciplinary research may not find it beneficial to rock the disciplinary and departmental boat that they captain since "to gain the freedom to innovate, we must get tenure; yet to get tenure, we must be conformists". [28] This *generation gap* paradox has been clearly summed up by L. Earl Reybold and Mark D. Halx:

> Older faculty members are comfortable with the disciplinary cultures that help a discipline to function effectively. On the other hand, younger faculty [members] are more comfortable with the interdisciplinary approach and feel less concerned about the boundaries. [29]

---

26 Jerry A. Jacobs and Scott Frickel, "Interdisciplinarity: a critical assessment", *Annual Review of Sociology* 35 (2009), p.47. Henceforth Jacobs and Frickel, "Interdisciplinarity".

27 Jacobs and Frickel, "Interdisciplinarity", p.59.

28 Sylvia Hurtado and Jessica Sharkness, "Scholarship is changing, and so must tenure review", *Academe* 94-5 (2008), p.37.

29 L. Earl Reybold and Mark D. Halx, "Coming to terms with the meaning of

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

This difficulty to transcend disciplinarity is rendered even more insurmountable by a new paradox that could be described as the *disciplinarization of interdisciplinarity*. Most fully integrative projects have undeniably a tendency to mutate into new disciplinary formations that consolidate – at the institutional level – into new departments. This is one of the reasons why Stanley Fish, in one of the most debated articles about interdisciplinarity, states that "being interdisciplinary is more than hard to do; it is impossible to do" because "it leaves us with projects that look disconcertingly like the disciplinary projects we are trying to escape". [30] Following the same reasoning, Priya Venkatesan Hays and David Shumway estimate that, far from challenging or transcending the disciplinary structure of research and teaching, interdisciplinarity may paradoxically bolster its consolidation:

> In other words, interdisciplinary, while acknowledged, promoted, and pursued on many fronts, has not evidently radicalized disciplinary studies, programs, and the academy. Interdisciplinary areas have tended to become new disciplines in their own right. [31]
>
> The typical result of integrative programs is the creation of more specialties. American Studies doesn't replace American literature, history and art history; it is added to them. Molecular biology may come to replace an older biology, but by excluding, rather than integrating, the older research program. Again, rather than being postdisciplinary, interdisciplinarity work seems firmly rooted in the disciplinary university. [32]

In addition to these institutional barriers limiting the likelihood of effectively transforming the current academia still based on disciplines and departments, I wish now to address the deeper epistemic and methodological obstacles to such an interdisciplinary project.

The Epistemic and Methodological Challenges to Interdisciplinarity

The laudable goal of interdisciplinarity presupposes a certain degree of permeability between the epistemic and methodological boundaries that delineate disciplines as highlighted earlier by the smoothie's metaphor. The validity and performativity of any

interdiscplinarity: faculty rewards and the authority of the discipline", *The Journal of General Education* 61-4 (2012), p.341.

30 Stanley Fish, "Being interdisciplinary is so very hard to do", *Profession* (1989), p.19.

31 Priya Venkatesan Hays, "Epistemic cross talk: why we need – and should desire – interdisciplinarity", *Interdisciplinary Literary Studies* 15-2 (2013), p.225.

32 Shumway, "Dystopian narrative", p.9.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

interdisciplinary project imply a displacement, reframing and ultimately relocation of concepts and methodologies. The search for epistemic commonalities consequently remains the hardest (and probably unfeasible) task for a truly integrative interdisciplinary research since some disciplines – especially the most convergent ones – have more clearly defined boundaries that isolate them even more from adjacent disciplines. Certain epistemic and methodological barriers delineating disciplines cannot be so easily torn down. Before exploring some of these epistemic barriers between disciplines, one must first acknowledge that certain disciplines such as economics display, within their own disciplinary boundaries, different value-systems and world-views that makes it difficult to offer a coherent disciplinarian response to a specific real-life problem. The first and most obvious epistemic problem lays in the fundamental distinction that exists between qualitative and quantitative approaches. However, as proven by economics, sociology or political science, many disciplines already use a mix of qualitative and quantitative data. But in some cases, for example in economics, the divergence within the field may impair a syncretic perspective. Deep epistemological dissonances can appear within otherwise historically integrated disciplines. Let's take as a first example the way economics could address the current problem of world-hunger: a mathematically deductive approach such as econometry would certainly offer a radically different world-view than a more value-based and sociologically inclined Marxist perspective or a liberal free-market capitalist approach. This difficulty to breach epistemological barriers in order to produce an integrative knowledge is also visible when we look at another current real-life problem: the connection between climate change and mass migration. The ethical perspective of a philosopher advocating the abolition of all frontiers in the name of humanism or universalism may not be compatible with the "judgment-free" perspective of a natural scientist or the relativism of a more behavioral sociological approach. An ethically condemnable behavior for a philosopher may also be considered as "normal" for a non-prescriptive sociologist or even "irrelevant" for a natural scientist focusing on "hard" and non-subjective facts. This epistemic incompatibility is especially obvious when one compares "hard" with "soft" sciences: whereas *hard* sciences focus on materiality, objectivity, universal and undisputable laws, *soft* sciences (especially in the Humanities) value relativity, subjectivity, open-ended interpretation and the unpredictability of the human spirit. In some cases, the epistemic incompatibility can run deeper and be ultimately insurmountable: the foundation of mathematics in logic and objectivity is for example totally foreign to the dominant epistemology of literary criticism which is based on interpretation and subjectivity. But highly convergent disciplines such as history, political science, sociology and anthropology may also not be able to provide a truly unified epistemic foundation. Even if all these

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

disciplines can be globally labeled as "social sciences" and even if they all question the nature of human (inter)actions within societies, they still follow different methodologies and do not always share the same world-views. Whereas the dominant epistemology in sociology is deeply rooted in a process of experimentation and validation in the social field, history will mostly focus on the interpretation of past and mostly written archives leaving little room for the exploration of concrete interactions (with the exception of oral history). These distinctive and sometimes incompatible epistemes and methodologies of various disciplines renders unachievable a higher degree of synthesis as well as the formation of a unified knowledge.

Conclusion

I am reaching the end of my presentation and I am fully aware that I just scratched the surface without providing a definite answer regarding the limits and benefits of interdisciplinarity. Arguments lauding and dismissing this quest for a more integrative form of knowledge both contain indisputable advantages and dangers that deserve deeper consideration. After exploring the vast literature on interdisciplinarity, I came to the partial conclusion that interdisciplinarity should be valued as long as it remains relative and conditional. If interdisciplinarity should not be discarded (its values are obvious), it is however necessary to adopt a more balanced perspective that takes into account its limits and potential dangers. It is true that a growing number of key societal issues such as education, poverty, criminality, out of control urbanization or environmental challenges cannot be fully addressed, and later corrected, without a more transversal *inter* – or *multi*-disciplinary approach. But it is also accurate that the uncontrolled expansion of interdisciplinary programs based on the unique objective to solve "real-life" problems may represent a life-threatening challenge to higher education by drifting away from its original pedagogical mission. If interdisciplinarity may indeed be more suited to address these social challenges, and thus may better contribute to the implementation of new policies, it should not be assumed that the function of research universities is to replace decision makers such as politicians, bureaucrats, professional experts or corporate managers. The fundamental question is then to know if the universities' main mission is to educate people or to solve societal problems? The question remains open but – in a time of budget restrictions combined with a growing cost of higher education and increasing pressure on overworked academic staff – one must be aware that the call for more interdisciplinarity could have a devastating structural impact on universities. Often being requested more from administrators than faculty, this growing call for new integrative programs could also represent a disguised bureaucratic maneuver aiming first and foremost at cutting costs by merging, downsizing

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

or even eliminating weaker or smaller units perceived as *under-productive*. In a time when global economies are highly financialized, the corporatization of universities, to compensate the decline in both public and private funding, poses a serious threat to higher education all over the world. For this reason, all interdisciplinary restructuring of academia must be carefully debated since it may damage in the longer term the viability of higher education in general. It is crucial to anticipate some undesirable effects that could accompany a too systematic interdisciplinary restructuration of universities. Facilitated by the current implementation of a corporate model in educational institutions, the call for more interdisciplinarity could have, especially in the American context, worrisome consequences such as the elimination of tenure or the imposition of mandatory retirement. Whilst the 19th century predisciplinary structure of higher education gave most power to the presidents of universities, a shift to a post-disciplinary and "problems solving" order could dangerously transfer the present-day power held by faculty and chairs into the hands of managers and (non-academic) administrators. The current recruiting of tenured or tenure tack faculty based on disciplinary excellence and departmental affiliation could be easily replaced (and it already seems to be the trend) by an *à-la-carte* hiring of cheaper and disposable part-time or adjunct teachers based on the ever-changing curricular needs of flexible but also short-lived interdisciplinary programs. Focusing on the values of both disciplinary and integrative knowledge, the best compromise may be to prudently advance towards a minimalist and marginal form of disciplined interdisciplinarity as opposed to a premeditated or preestablished masterplan. A less ambitious or holistic approach to interdisciplinarity may positively help disciplinarians in redefining but also consolidating their own methodologies by adopting a more self-reflexive understanding of what constitutes the unique essence of their respective disciplines. It is indisputable that disciplines can only evolve and become even more relevant once their practitioners are confronted with the blind spots, the ideological dogmatism as well as the potential balkanization of their own disciplinary hyper-specialization. In my introductory remarks, I lightheartedly described my flimsy grasp of interdisciplinarity by comparing myself to Mister Jourdain who practiced prose for over forty years without being aware of it. Far from being an insurmountable weakness, such an amateurish or even unconscious understanding of interdisciplinarity may represent a more rewarding path towards academic excellence. For better or worse, knowledge is and should probably remain deeply rooted in our home disciplines if we want to preserve a bright future for higher education. As elegantly expressed by Lynn Hunt, the safest way to venture into interdisciplinarity may be like visiting a foreign land or learning a new language. These rewarding experiences will

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

undoubtedly enrich us as scholars, but they do not mean that we have to abandon our country or our mother tongue:

> Once you learn the language of another discipline, your relationship to your home one is never again quite the same. But you don't have to expatriate just because you learn a foreign language and enjoy visiting abroad. I believe that the best interdisciplinary work produces its effects back in the various disciplines that it crosses rather than creating an altogether new and different interstitial space. [33]

References

Bailis, Stanley: "Contending with complexity: a response to William H. Newell's 'A Theory of Interdisciplinary Studies'", *Issues in Integrative Studies* 19 (2001), pp.27-42.

Barrett, Brian D.: "Is interdisciplinarity old news? A disciplined consideration of interdisciplinarity", *British Journal of Sociology of Education* 33/1 (2012), pp.97-114.

Benson, Thomas C.: "Five arguments against interdisciplinary studies", *Issues in Integrative Studies* 1 (1982), pp.38-48.

Brewer, Gary D.: "The challenges of Interdisciplinarity", *Policy Sciences* 32-4 (1999), pp.327-337.

Edwards, Richard: "The academic department: how does it fit into the university reform agenda?", *Change* 31-5 (1999), pp.16-27.

Fish, Stanley: "Being interdisciplinary is so very hard to do", *Profession* (1989), pp.15-22.

Hays, Priya Venkatesan: "Epistemic cross talk: why we need – and should desire – interdisciplinarity", *Interdisciplinary Literary Studies* 15-2 (2013), pp.221-239.

Hunt, Lynn: "The virtues of disciplinarity", *Eighteenth-Century Studies* 28-1 (1994), pp.1-7.

Hurtado, Sylvia and Jessica Sharkness: "Scholarship is changing, and so must tenure review", *Academe* 94-5 (2008), pp.37-39.

Jacobs, Jerry A. and Scott Frickel**:** "Interdisciplinarity: a critical assessment", *Annual Review of Sociology* 35 (2009), pp.43-65.

Klein, Julie: "The dialectic and rhetoric of disciplinary and interdisciplinary", *Issues in Integrative Studies* 2 (1983), pp.35-74.

Menand, Louis: "Dangers within and without", *Profession* (2005), pp.10-17.

Newell, William H.: "The case for interdisciplinary studies: response to professor Benson's five arguments". *Issues in Integrative Studies* 2 (1983), pp.1-19.

[33] Hunt, "The virtues of disciplinarity", p.6.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Nicolescu, Basarab: "Multidisciplinarity, interdisciplinarity, and transdisciplinarity: similarities and differences", *RCC Perspectives* 2 (2014), pp.19-26.

Nissani, Moti: "Fruits, salads, and smoothies: a working definition of interdisciplinarity", *The Journal of Educational Thought (JET) / Revue de la Pensée Éducative* 29-2 (1995), pp.121-128.

Nussbaum, Martha: "Humanities and human development", *The Journal of Aesthetic Education* 36-3(2002), pp.39-49.

Reybold, L. Earl and Mark D. Halx: "Coming to terms with the meaning of interdiscplinarity: faculty rewards and the authority of the discipline", *The Journal of General Education* 61-4 (2012), pp.323-351.

Ryan, Liz: "12 qualities employers look for when they're hiring", *Forbes Magazine* (March 2016). Retrieved from https://www.forbes.com/sites/lizryan/2016/03/02/12-qualities-employers-look-for-when-theyre-hiring/?sh=68a4b4382c24

Shumway, David: "Disciplinarity, corporatization, and the crisis: a dystopian narrative", *The Journal of the Midwest Modern Language Association* 32-2/3 (1999), pp.2-18.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Temel Bilimlere İlgi Neden Azalıyor? Fizik Kimliği Üzerine Bir Araştırma*

*Erol Süzük***

Giriş

Bilgi ve inovasyon çağı olarak nitelendirilen 21. yüzyılda.[1] Türkiye'nin de önümüzdeki dönemde bilgiye dayalı bir ekonomik büyüme modeline ihtiyacı olduğu ve bunun da ancak inovasyonla mümkün olduğu konusunda herkes hem fikir olmasına[2] rağmen temel bilimlerin önemi birçok kesim tarafından halen yeterince anlaşılamamıştır.[3] Oysa OECD[4] bir raporunda inovasyonun bilimin omuzlarında olduğunu belirtmektedir. Birçok uygulamalı alanda alınan patentler temel bilimlerde yapılan araştırmalara dayanmaktadır. Temel bilimler olmadan teknolojik alanlar gelişememektedir. Örneğin nanoteknoloji ve bilişim teknolojileri alanlarında alınan patentler kimya, malzeme bilimi ve fizik biliminde yapılan çalışmalar ile mümkün olabilmektedir.[5] Temel bilimlerdeki zâfiyetten ülkenin bilim hayatı, mühendislik ve sağlık alanları ve

---

* Bu çalışma Erol Süzük'ün yapmış olduğu "Üniversite öğrencilerinin lise fizik kimliklerinin kariyer seçimlerine etkisi," (Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2017) isimli yayınlanmamış doktora tezinden bazı verilerin güncellenmesi ile üretilmiştir.

** Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Fizik Eğitimi Anabilim Dalı.

1 Hüseyin Çavuş ve Osman Demircan, "Son yıllarda temel bilimlerde oluşan üniversite sınavlarındaki kontenjan problemi ve çözüm önerileri," *Uluslararası Yükseköğretimde Kalite Kongresi* (ICQH) (Türkiye-Sakarya: 24-25 Kasım 2016), s.743-749.

2 Selin Arslanhan Memiş, "Temel bilimlere ilişkin bir değerlendirme," Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı 2014 Değerlendirme Notu, s.1-4.

3 Atilla Cihaner, "Türkiye'de temel bilimlerin çöküşü," *Kadriye Zaim Kütüphanesi Yansı Dergisi, 39,(2016),* s.17-26.

4 OECD *Science, Technology and Industry Scoreboard 2013*.

5 Cihaner, *"Türkiye'de temel bilimler," s.22.*

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AR-GE çalışmaları doğrudan etkilenecektir.[6] Buna karşın Türkiye'de temel bilimler uzun zamandır bir çöküş süreci içindedir ve temel bilimler alanındaki kontenjanlar doldurulamadığı için çare olarak bölümler kapatılmakta veya kontenjanları azaltılmaktadır[7].

Türkiye'de temel bilimlerin bu duruma nasıl geldiğini anlamak için öncelikle tarihsel gelişiminin incelenmesi gerekmektedir. Türk eğitim düşüncesi ve deneyiminin şekillenmesinde üç önemli dönüm noktası bulunmaktadır[8]: Karahanlılar'ın 9. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan girişimleri ile başlayıp, Osmanlılar'ın 18. yüzyıl sonuna kadar devam eden klasik ve 1795'te kurulan ilk mühendislik okulu Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun ile başlayıp Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar devam eden modern ve Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar devam edegelen cumhuriyet dönemi. Türklerin klasik dönemdeki uzun medrese deneyiminden sonra, bir yandan vaktin mizacı ve zamanın ruhu açısından zeminini kaybeden diğer yandan düzeni ve geleneği bozulan medrese eğitiminin yanında ve dışında olmak üzere modern eğitim arayışları başlamıştır.[9] Bu modern dönemden cumhuriyet dönemine gelinceye kadar Osmanlılar'ın genel olarak özellikle askeri, tıbbi ve ziraat gibi alanlardaki eksiklerini karşılamak için uğraştığı ve bu amaçla mühendislik ve tıp gibi uygulamalı bilimlere öncelik verirken temel fen bilimlerinin ise uygulamalı bilimleri destelemek amacıyla verildiği görülmektedir. Bir başka deyişle Osmanlılar modern dönemde kısa sürede uzun mesafe kat etmek için üst yapı işlevi gören mühendislik ürünü teknolojiye odaklanmış ancak bu üst yapıyı var eden ve destekleyen temel bilimlerinin önemini görememişlerdir.[10]

Cumhuriyet döneminde ise 1933 yılında kurulan İstanbul Üniversitesi ile başlayan reform sürecinde Türkiye'nin bilim politikası Batı Avrupa üniversitelerinin ayarında, gerçeği araştıran ve derinleştiren, bilgiyi toplayan, düzenleyen, çoğaltan ve yayan bir bilim yuvası niteliğinde bilim kurumu kurmaktı. Bu amaçla Türkiye Atatürk tarafından batı, merkez ve doğu olmak üzere üç kültür bölgesine ayrılmış ve Batı bölgesinde İstanbul Üniversitesi,

---

6 Yekta Saraç. "Edu Summit – II. Eğitim Zirvesi" Konuşması, 17 Nisan 2015.

7 Banu Salman, "Temel bilimlerde istihdam ve aşırı mezun krizi," Elektrik Mühendisliği Dergisi, 456,(2016), s.25-28; Cihaner, "Türkiye'de temel bilimler," s.22.; Çavuş, "Son yıllarda temel bilimler," s.765; Mehmet S. Karacan, "Yükseköğretimde temel bilimlerin yeri ve Türkiye'deki durumu," Elektrik Mühendisliği Odası Dergisi, 456, (2016), s.22-24; Mehmet Şeremet, "Temel bilimlerin öğrenci çekmede yaşadığı zorluklar: Farklı bir perspektif önerisi," Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2, (2015), s.214-218.; Memiş, "Temel bilimler," s.3.; Durmuş Günay, Aslı Günay ve Eda Atatekin, "Türkiye'de temel bilimlerde sarsılış: Ülkenin sarsılışı," *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2, (2013), s.85-96.*

8 Seyfi Kenan, "Türk eğitim düşüncesi ve deneyiminin dönüm noktaları üzerine bir çözümleme," *Osmanlı Araştırmaları, 41, (2013), s.1-31.*

9 Kenan, "Türk eğitim düşüncesi," s2.

10 Cihaner, *"Türkiye'de temel bilimler," s.18.*

merkezde Dil ve Tarih, Coğrafya ve Hukuk Fakülteleri'nin kuruluşu ile ilk adımları atılan Ankara Üniversitesi kurulmuş ancak Doğu bölgesinde Diyarbakır ve Van'da düşünülen üniversitelerin kuruluşu Atatürk'ün ölümü üzerine çok daha sonra gerçekleşebilmiştir.[11] 1933'ten sonra 1946'da kabul edilen Üniversite Kanunu ülkede eğitimin kurumsallaşması için ikinci önemli basamak taşıdır.[12]

1963 yılında kurulan TÜBİTAK, Türkiye'nin bilim politikası için önemli bir gelişmedir. TÜBİTAK'ın kuruluşu ile Türkiye'de ilk defa bilim üretimi ve bilimsel düşünce belli bir plan dâhilinde resmi olarak uygulanmaya başlamıştır.[13] 1980 sonrasında iki önemli değişme olmuştur. Bunlar YÖK'ün kurulması ve üniversitelerin öğretim üyelerinin atama ve yükseltme kriterlerinde uygulanan "uluslararası nitelikte bilimsel yayın yapma ölçütü" dür.[14] 1980'li yıllardan itibaren niceliksel olarak artış sağlanmış, özellikle yayın sayısında ciddi bir sıçrama olmuştur. Türkiye 1980'li yıllarda 41. sırada iken, 2012 yılı itibari ile 18. sıraya kadar yükselmiştir.[15] Ancak bilimsel araştırmaların sayısı artmış olmasına rağmen bilimin asıl motor kuvveti olan buluş yani bilimsel, beşeri ya da felsefi bilgiye eklenen yeni bilgi miktarı çok azdır.[16]

Niceliksel olarak incelendiğinde 1980'li yıllardan günümüze kadar üniversite sayısı hızla artmış ve 2020 yılı itibariyla 207'ye ulaşmıştır (bakınız Şekil 1).[17]

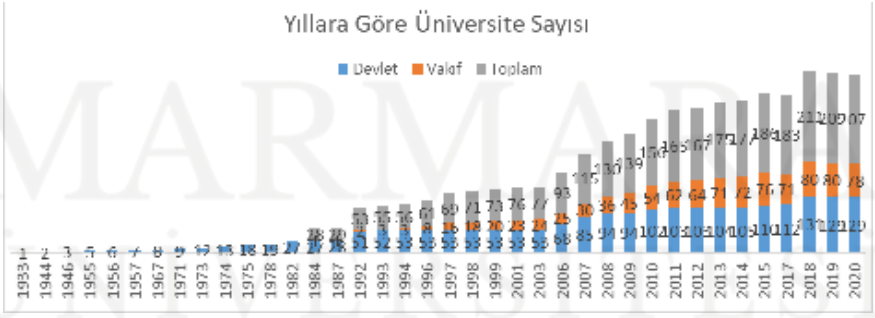

Şekil 1. Türkiye'de Yıllara Göre Üniversite Sayısı

11 Yücel Dursun, "Geçmişten bugüne Türkiye'nin bilim ve teknolojide kat ettiği mesafe," *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1,(2009), s.36-69.*

12 Cihaner, *"Türkiye'de temel bilimler," s.18.*

13 Dursun, *"Geçmişten bugüne Türkiye," s.54.*

14 Dursun, *"Geçmişten bugüne Türkiye," s.57.*

15 Cihaner, *"Türkiye'de temel bilimler," s.19.*

16 Dursun, *"Geçmişten bugüne Türkiye," s.64.*

17 Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), *"Üniversitelerimiz,"* erişim: 30.11.2020, http://https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz

Şekil 1'e göre Türkiye'de 1933 yılında 1 olan üniversite sayısı 2020 yılı itibari ile 129 devlet üniversitesi ve 78 vakıf üniversitesi ve meslek yüksekokulu (74 üniversite ve 4 meslek yüksekokulu) olmak üzere toplam 207 sayısına ulaşmış bulunmaktadır.[18]

Temel bilimlerin kontenjanları ise 2007 – 2009 yılları arasında yeni bölümler de açılmak suretiyle arttırılmasına rağmen doluluk sağlanamadığı için 2010 yılından itibaren sürekli kontenjan azaltılarak 2016 yılında binlere kadar düşmüştür (bakınız Tablo 1).

Tablo1. Temel Bilimlerin Kontenjan-Yerleşen Öğrenci Sayıları

YIL	Biyoloji		Fizik		Kimya		Matematik	
	Kontenjan	Yerleşen	Kontenjan	Yerleşen	Kontenjan	Yerleşen	Kontenjan	Yerleşen
2007	4652	4640	4424	4366	4647	4647	5302	5202
2008	6609	6604	6324	6255	6568	6522	7116	7085
2009	7553	6897	6936	4942	7479	6479	7996	7796
2010	8885	7234	8266	3611	8977	7094	9439	9337
2011	8004	4339	4504	1545	8008	4582	9861	9377
2012	5862	1679	2373	555	5883	1969	11224	5454
2013	2093	1435	1058	563	2405	1647	5722	4953
2014	1557	1242	834	482	1812	1366	3771	3547
2015	1310	1297	556	554	1529	1529	3761	3690
2016	869	848	757	722	1248	1244	1068	1037
2017	1780	1773	966	946	1997	1991	4251	4196
2018	2018	1922	1285	1032	2145	1979	4657	4637
2019	1954	1922	1278	1213	2175	2141	5017	4977

Tablo 1'de verilen sayılara göre aşağıdaki Şekil 2, 3, 4 ve 5'te temel bilimler bölümlerinin kontenjan ve yerleşen sayıları grafik ile gösterilmiştir.

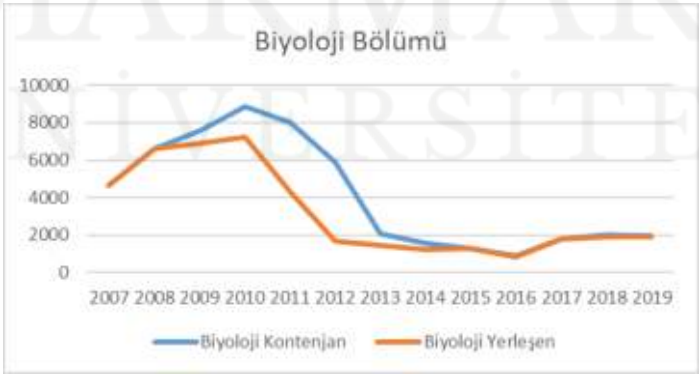

Şekil 2. Biyoloji Bölümünün Yıllara Göre Kontenjan – Yerleşen Öğrenci Sayısı

18 Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), *"Üniversitelerimiz,"* erişim: 30.11.2020, http://https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz

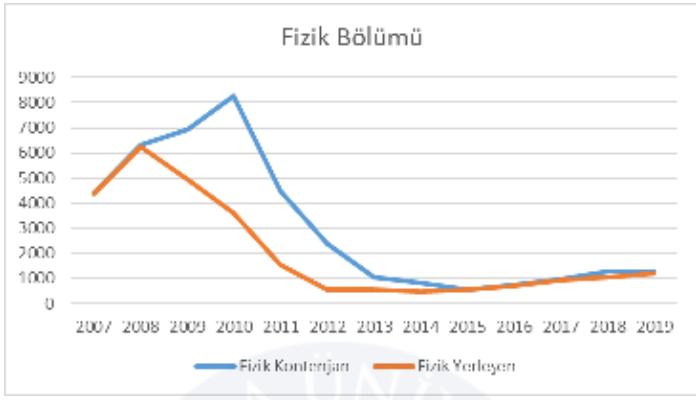

Şekil 3. Fizik Bölümünün Yıllara Göre Kontenjan – Yerleşen Öğrenci Sayısı

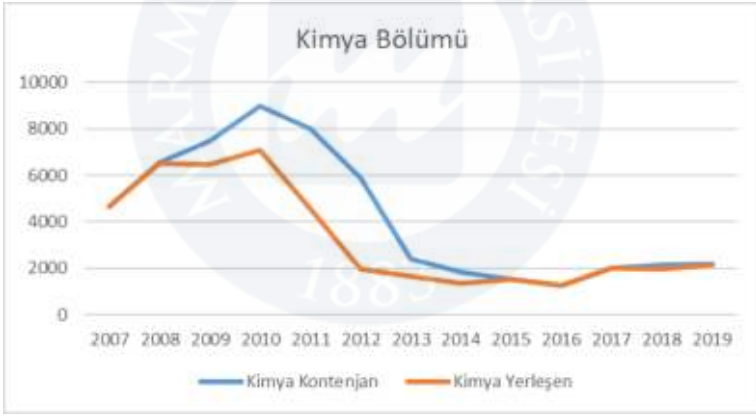

Şekil 4. Kimya Bölümünün Yıllara Göre Kontenjan – Yerleşen Öğrenci Sayısı

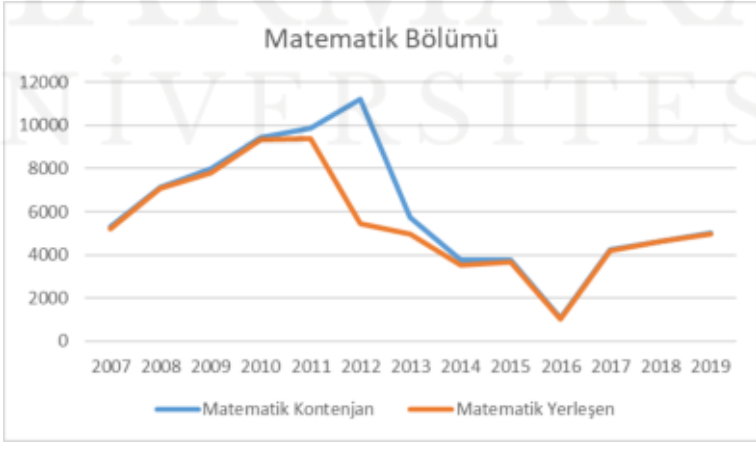

Şekil 5. Matematik Bölümünün Yıllara Göre Kontenjan – Yerleşen Öğrenci Sayısı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şekil 2 – 5 arasında sırasıyla Biyoloji, Fizik, Kimya ve Matematik bölümlerinin yıllara göre kontenjan ve yerleşen öğrenci sayıları verilmektedir. Buna göre 2007 ve 2010 yılları arasında Biyoloji, Fizik ve Kimya bölümlerinin kontenjanları sürekli artmasına rağmen yerleşen öğrenci sayıları sürekli azaltmaktadır. En hızlı ve ani düşüş fizik bölümünde yaşanmıştır. Özellikle 2010 yılına gelindiğinde biyoloji, fizik ve kimya bölümlerine ayrılan kontenjanların yaklaşık olarak 2007 yılındaki sayının iki katına çıktığı ve bu tarihten sonrada sürekli düştükleri görülmektedir. Matematik bölümünde ise değişim diğer üç bölümden farklıdır. 2012 yılına kontenjanı sürekli arttırılan matematik bölümünde 2012 yılında çok ani bir düşüş dikkat çekmektedir. Bu tarihten sonra matematik bölümünün de kontenjanları azalan talebe bağlı olarak sürekli azaltılmıştır.

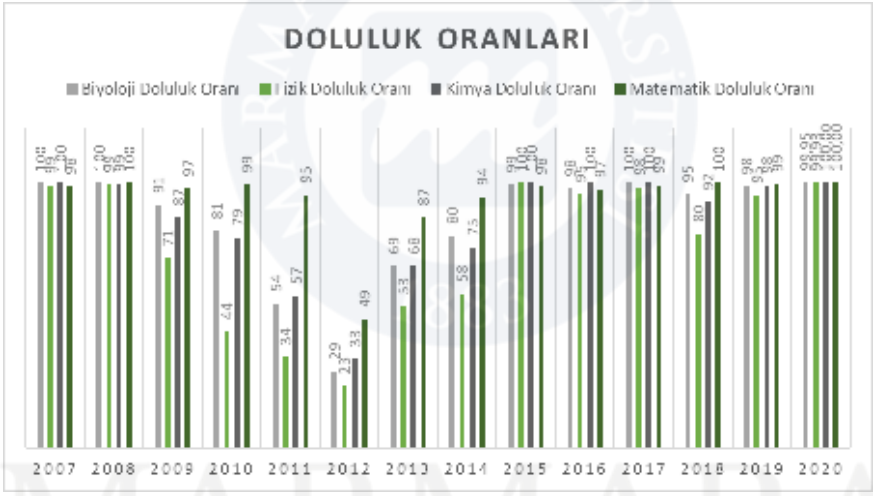

Şekil 6. Bölümlerin Yıllara Göre Doluluk Oranları

Şekil 6'da temel bilimler bölümlerinin yıllara göre doluluk oranları verilmektedir. Buna göre ilk ciddi problem 2009 yılında Fizik bölümünde başlamış ve daha sonraki yıllarda diğer bölümlere de aynı problem sıçramıştır. Biyoloji, Fizik ve Kimya bölümlerinin doluluk oranlarının en düşük seviyesine indiği (sırasıyla %29, %23 ve %33) 2012 yılında matematik bölümünde de çok ani bir düşüşle %49'luk bir doluluk oranı gerçekleşmiştir. 2013 yılından itibaren kontenjanların azaltılması ile doluluk oranları tüm bölümlerde tekrar artmaya başlamaktadır. 2015 yılına gelindiğinde ise doluluk oranının kontenjan sayısı ile birbirini dengelediği görülmektedir. Ancak 2016 ve 2018 yılında tekrar bir miktar düşüş olduğu dikkat çekmekte olduğu için önümüzdeki yıllarda düşüşün tekrar yaşanmaması için bu alanda akademik çalışmalar yapılmalı ve problemin temel nedenleri ortaya çıkarılmalıdır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Son olarak son 10 yılda taban puana göre ilk 10000 e giren öğrencilerin ne kadarının temel bilimleri tercih ettiğini görmek için Tablo 2'yi inceleyebiliriz.

Tablo 2. En Küçük Taban Puana Göre İlk 10000 Adayın Tercih Ettikleri Fakültelerin Dağılımı

Yıl	Sayı ve Yüzde	Mühendislik ve Mimarlık Fakülteleri	Temel Bilimler	Eğitim Fakültesi	Tıp Fakülteleri	Diğer Fakülteler	Toplam
2010	Sayı	1931	64	471	6846	791	10103
	Yüzde	19,11%	**0,63%**	4,66%	67,76%	7,83%	100,00%
2011	Sayı	2066	64	129	6920	823	10002
	Yüzde	20,66%	**0,64%**	1,29%	69,19%	8,23%	100,00%
2012	Sayı	2050	28	410	6662	884	10034
	Yüzde	20,43%	**0,28%**	4,09%	66,39%	8,81%	100,00%
2013	Sayı	1695	14	410	6428	1464	10011
	Yüzde	16,93%	**0,14%**	4,10%	64,21%	14,62%	100,00%
2014	Sayı	1967	18	322	6424	1341	10072
	Yüzde	19,53%	**0,18%**	3,20%	63,78%	13,31%	100,00%
2015	Sayı	1871	18	226	6616	1319	10050
	Yüzde	18,62%	**0,18%**	2,25%	65,83%	13,12%	100,00%
2016	Sayı	2155	26	90	6371	1399	10041
	Yüzde	21,46%	**0,26%**	0,90%	63,45%	13,93%	100,00%
2017	Sayı	1941	31	97	6721	1211	10001
	Yüzde	19,41%	**0,31%**	0,97%	67,20%	12,11%	100,00%
2018	Sayı	2321	31	6	7393	374	10125
	Yüzde	22,92%	**0,31%**	0,06%	73,02%	3,69%	100,00%
2019	Sayı	2443	125	0	7176	434	10178
	Yüzde	24,00%	**1,23%**	0,00%	70,51%	4,26%	100,00%
2020	Sayı	2707	122	0	7062	305	10196
	Yüzde	26,55%	**1,20%**	0,00%	69,26%	2,99%	100,00%
Toplam	Sayı	23147	541	2161	74619	10345	110813
	Yüzde	20,89%	0,49%	1,95%	67,34%	9,34%	100,00%

Tablo 2'de görüldüğü gibi taban puana göre ilk 10000 öğrenciden temel bilimleri tercih edenlerin oranı 2010 yılından itibaren 2016 yılında kadar sürekli azalmaktadır. Aşağıda bahsedilecek olan YÖK tarafından yapılan çalışmaların etkisiyle bu oran son birkaç yılda artış göstermesine rağmen son 10 yıllık süreçte en başarılı toplam 110813 öğrenciden sadece 541 öğrenci temel bilimleri tercih etmiştir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yukarıda tarihsel ve niceliksel olarak temel bilimlerin geçmişi ve var olan durumu özetlenmektedir. Gelinen noktada temel bilimlerin itibarının yükseltilmesi ve yüksek puanlı öğrencilerin bu bölümleri tercih etmesinin sağlanması amacını gütmekte olan YÖK çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Örneğin 2010 yılından itibaren kontenjan azaltılmasına gidilmesine rağmen temel bilimler kontenjanlarını dolduramamış ve taban puan oluşmadığı için lisans yerleştirme sınavında (LYS) barajı aşan herkesin girebileceği bölümler haline gelmiştir. Bu nedenle 2015 yılından itibaren bir önceki yıl 11'den az öğrenci kaydolan devlet üniversitelerine kontenjan verilmemiştir. 2015 yılı için 245 temel bilimler bölümünden sadece 145 tanesine kontenjan verilmiştir.[19] Yine 2015 yılında TÜBİTAK tarafından ilk 50000'e girip temel bilimleri seçen öğrencilere burs verilmesi kararlaştırılmış ancak bu durum da iyi öğrencilerin temel bilimlere gelmesini sağlayamamıştır.[20] 2016 yılından itibaren ise YÖK tarafından Türkiye'nin sosyo-ekonomik kalkınması ve refahının stratejik planında belirlenen öncelikli alanlarda öğrencilere burs imkânı sağlanmaktadır. Bu bağlamda, Temel Bilimler, Tarım, Ormancılık, Balıkçılık, Maden ve Yer Bilimleri alanlarında okuyan öğrenciler YÖK'ten maddi destek almaktadır. 2016 yılından bu yana, 84 farklı devlet yükseköğretim kurumundan ayda 700 TL alan 1039 YÖK Destek Bursu sahibi bulunmaktadır.[21] Yine, YÖK tarafından 2017 yılında YÖK Temel Bilimler Programı (YÖK-TEBİP) yürütülmeye başlanmıştır. Bu program kapsamında ilk 2017 yılında temel bilim programı (Fizik, Biyoloji, Kimya ve Matematik) yerleştirme sıralamasındaki başarılarına göre (yerleştirme sırasına göre ilk üç) devlet üniversitelerinden seçilen öğrenciler İstanbul Üniversitesi bünyesinde oluşturulan üstün başarı sınıflarında eğitime alınmışlardır. 2017 öğretim yılı için toplam 86 öğrenci (Fizikte 28, Biyolojide 12, Kimya'da 22 ve Matematikte 24), programa kayıt hakkı kazanmıştır.[22] Bu çalışmalar ile birlikte 2017 yılından itibaren temel bilimlere gelen öğrenci sayısında artış olduğu görülmektedir (Bakınız, Şekil 2 ve 5). Ancak 2018 yılında Bodrum'da düzenlenen 34. Uluslararası Fizik kongresi'nde açılış konuşması yapan YÖK Başkanı Prof.Dr. Yekta Saraç temel bilimler özelinde gidişatın halen istedikleri gibi olmadığını belirterek, "*TYT'de 40 soruda matematik ortalaması tüm adaylarda 5.9, fen bilimleri testinde 20 soruda ise 2.8. Bu tablo bir şeyler söylüyor, demiyorum bu tablo ikaz ediyor, ihtar ediyor. Temel*

19 Burak Kılanç, "Temel bilimlere YÖK'ten elektroşok," *NTV Online Gazetesi, 28 Nisan 2015*, http://www.ntv.com.tr/egitim/temel-bilimlere-yokten-elektrosok,luaRzQxZbEaqsifLyoKBmQ

20 Karacan, "*Yükseköğretimde temel bilimler*," s.24.

21 Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), *Türk Yüksek Öğretim Sistemi*, (Ankara: YÖK Yayınları, 2019), s.37.

22 Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), " *YÖK temel bilimler programları üstün başarı sınıfları açıldı,*" erişim: 05.10.2020, http:// https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/yok-temel-bilimler-ustun-basari-siniflari-acildi.aspx

bilimler teknoloji ve uygulamanın esası. Temel bilimlerin zayıf olduğu bir ülkede ve yükseköğretim sisteminde, nitelikli bilgi üretiminden ve kalkınmadan söz etmemiz mümkün değil" diye konuşmuştur.

Bu bağlamda yükseköğretime giriş sınavında (YGS) yüzbinlerce öğrencinin müfredattan çıkan soruların bulunduğu sayfaları çevirmemesinin önemli bir nedeni giriş sistemi ve lise eğitimi ile ilişkili olabilir.[23] Hatta temel bilimlerin sorunu ilköğretimden başlamaktadır. Temel bilimlerle ilköğretimde tanışan öğrenciler eğitim sistemimizdeki sınav baskısı nedeniyle merak duygusunu kaybetmekte ve bilimsel konulara sınavda soru çıkıp çıkmamasına göre önem vermektedirler.[24] Ortaöğretimde ise temel bilimlere ilgi tam sağlanamamakta ve rol modeller etkin olamamaktadır.[25] Yine ortaöğretim kurumlarında fen alanlarındaki eğitim uygulamalı eğitimden uzaklaşmış durumdadır ve laboratuvar çalışmaları önemli olmasına rağmen bu olanaklar çok azdır. Bu durum kaliteli öğrencilerin temel bilimlere gelmesini engellemekte ve hatta Ankara'nın doğusunda bulunan üniversiteler fizik ve kimya bölümlerine öğrenci bile bulamamaktadır.[26] Hâlbuki üniversite eğitimi, müstakil bir süreç değil, bir ülkenin eğitim ve öğretimdeki diğer süreçleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle iyi bir lise eğitimi yükseköğretimin niteliğine doğrudan olumlu olarak tesir edecektir.[27]

Ülke için yararlı olan bu programları tercih edenlerin sayısını çoğaltmak yerine, temel bilimler tahsili için gerekli bilgi donanımına sahip olan öğrencilerin, bu programları seçmelerini, kaydolmalarını ve bu programlarda iyi eğitim almaları sağlamak gerekmektedir.[28] Bu da öğrencilerin temel bilimlere ilişkin kimlik geliştirmeleri ile mümkün olabilir. Bu bağlamda, lise öğrencilerinin fizik kimliklerinin gelişimi onların Fizik Bilimi ve diğer temel bilimlere yönelmesini kolaylaştıracaktır. Bu amaçla bu çalışmada, Süzük[29] tarafından yapılan tez çalışması bağlamında kimlik, fizik kimliği ve fizik kimliğini etkileyen faktörlerden bahsedilecektir.

Kimlik Nedir?

Okul ve toplumu anlamak adına, özellikle araştırmacıların üzerinde durduğu ve analitik bir araç olarak gördüğü kimlik, farklı pek çok anlam barındıran bir unsurdur. Kimlik kavramı, köklerini Lev Vygotsky ve Erik Erikson'dan alan ve psikolojik, sosyolojik

23 Saraç, "*Edu Summit",* 17 Nisan 2015.
24 Karacan, "*Yükseköğretimde temel bilimler*," s.22.
25 Cihaner, "*Türkiye'de temel bilimler*," s.22.
26 Salman, "*Temel bilimlerde istihdam*," s.26.
27 Saraç, "*Edu Summit*", 17 Nisan 2015.
28 Kılanç, "*Temel bilimlere YÖK'ten elektroşok*", NTV online gazetesi.
29 Erol Süzük, *Üniversite öğrencilerinin lise fizik kimliklerinin kariyer seçimlerine etkisi*, (Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2017).

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

süreçlerle ilişkilendirilen niteliktedir. Kimlik, bireylerin dünyaya katılımı ve bu katılımın başkaları tarafından nasıl yorumlandığı şeklinde tanımlanmaktadır[30] Psikolojik ve sosyolojik bağlamda ele alındığında, kimlik kavramının akışkan ve sürece bağlı olarak değişim gösterir nitelikte olduğu ve kişinin belli bir tipte birey halinde olmasını sağladığı öne sürülmüştür. Öğrenme süreçleri bakımından kimlik kavramının işlevi ile bireylerin kültürel, sosyal ve tarihi değişkenlerine bağlı olarak öğrenmeye ilişkin çıktılarının şekillendiği, bu doğrultuda kimliğin bileşenlerinin bireylerin öğrenme süreçlerinde etkisi olduğu görüşü desteklenmiştir.[31]

Kimlik kavramı ile ilgili sorular uzun yıllardan beri düşünürlerin ve sosyal bilim alanındaki araştırmacıların temel odak noktalarından bir tanesidir. Kimlik kavramı, pek çok anlam barındırması ve kişiye özgü oluşu ile ilgili olarak tartışılmaktadır. Bu soruların odağı ise birey olmanın anlamlılığı ve bu anlamlılığı zaman içerisinde sürdürme kabiliyeti durumlarına yoğunlaşmıştır. Psikoloji ve sosyal bilimler alanında, kimlik sorunsalı bir insanı belirgin kılan özelliklerin ne olduğunu incelemeye yoğunlaşır. Özellikle insanı biricik kılan özellikleri ve bunun hem kendisi hem de başkaları tarafından nasıl görüldüğü kimlik kavramına ilişkin olarak ele alınmaktadır.[32] Psikoloji alanında bireysel kapsamda ele alınan kimlik, sosyal bilimlerde genel olarak kolektif terimlerle açıklanmaktadır. Grup kimliği ve milli kimlik kavramlarının da ortaya çıkması ve bireylerin sosyal kimliklerinin sosyal etkileşimleri çerçevesinde şekillenmesi sosyal bilimlerin kimlik kavramına bakış açısını oluşturmaktadır.[33]

Kimlik kavramına ilişkin tartışılan hususların belli başlıkları olduğu ve bu başlıklar üzerinden kimlik kavramını oluşturan unsurların ve süreçlerin ne olduğu zaman içerisinde farklı kavramların dâhil olması ile birlikte çeşitlenmiştir. İlk olarak, kimliğin stabilitesinin olup olmadığı konusuna değinen araştırmacıların bir kısmının bireylerin kimliğini oluşturan temel unsurların ve bu temel unsurların üzerinden zaman içerisinde kimlik gelişiminin söz konusu olduğunu savunduğu, farklı çalışmalarda ise bazı araştırmacılarca kimlik kavramı, başlangıçtan itibaren bir yapılandırma ve yeniden inşa etme süreci olarak görülmektedir. Ayrıca, kimliğin kişilerin kendisinin seçme ihtimalinin olduğu bir kavram olduğu veya sosyal çevre etkileşimlerine bağlı olarak maruz kaldığı durumlar

30 Eric H. Erikson, *Identity and the life cycle,* (New York : Norton, 1980), p.16.

31 Paul W. Irving, and Eleanor C. Sayre, "Becoming a physicist: The roles of research, mindsets, and milestones in upper-division student perceptions," *Physical Review Special Topics-Physics Education Research* 11, no. 2 (2015), s.1-21.

32 Carol Gilligan, *In a different voice: Psychological theory and women's development* (United States of America: Harvard University Press, 1993), s.5-23.

33 Irving ve Sayre, "Becoming a physicist," s.1-21; Anders Johansson, *Uniformity in physics courses and student diversity: a study of learning to participate in physics.* (PhD diss., Uppsala University, Sweden, 2015.)

neticesinde gelişen bir yapıda olduğu yönünde farklı görüşler söz konusu olabilmektedir.[34]

Kimlik kavramının gelişimi ve dönüşümünde kişilerin dâhil oldukları sosyal çevredeki etkileşiminin etkisinin bireylerin kendilerinin farkındalığını sağlama anlamında işlevi olduğu öne sürülmektedir. Bu anlamda bireylerin eğitim ve öğretim alanlarında, kariyer seçiminde, sosyokültürel etkiler neticesinde kimliğinin şekillendiği ve bu doğrultuda seçimler yapma eğiliminde olabileceği savını desteklemektedir.[35] Bilim alanında bireylerin kimliğini yapılandıran süreçlerin bireyin kendisini görme biçimi ve bu algılayışının başkaları tarafından kabul görüp fark edilmesi şeklindeki uzlaşma ile mümkün olduğu düşünülmektedir. Bilim alanındaki kimliğin, bireylerin bu alandaki kariyer seçimi üzerinde etkili olduğu ve kimlik kavramının eğitim ve öğretim sürecindeki tercihleri, performansı ve ilerleyişi etkileyen önemli bir unsur olduğu ifade edilmektedir.[36]

Fizik Kimliği Nedir?

Kimlik alanındaki kavramsal altyapıyı oluşturan kuramlar arasında yer alan, James Gee'nin dört temel bileşenden oluşan kimlik kavramı, bireylerin kendilerine ilişkin algıları ve bu algının dinamik sosyal etkileşimden etkilenen ve bütünleşen nitelikte olduğunu vurgulamaktadır. Kimlik kavramının dört temel bileşeni özellikle bilim eğitim ve öğretimi anlamında kimlik gelişimini konu alan çalışmaların kuramsal alt yapısını oluşturmaktadır.

Gee[37], kimlik kavramını dört temel bileşen ile açıklamakta olup, bu bileşenlerin güçlü fen kimliklerinin yapılandırılmasında etkisi olabilecek nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Kimlik kavramının içerisinde yer alan dört temel bileşen aşağıdaki gibidir:

- Doğal kimlik, bireylerin doğuştan gelen karakteristik özelliklerini kapsamaktadır. Bu özellikler değiştirilemez niteliktedir. Bireylerin cinsiyeti, ırkı ve birey tarafından seçime tabi olmayan statik elementler olarak nitelendirilir. Bu özellikler başkaları tarafından fark edilen ve kişiler için kontrol sağlayabilecekleri nitelikte olmayan özelliktedir.

---

34 James P. Gee, "Identity as an analytic lens for educational research," *Review of Research in Education* 25, (2001), s.99-125.; Irving ve Sayre, "Becoming a physicist," s.1-21.; Johansson, "*Uniformity in physics*,"

35 Irving ve Sayre, "*Becoming a physicist*," s.1-21.

36 Zahra Hazari, Gerhard Sonnert, Philip M. Sadler, and Marie-Claire Shanahan, "Connecting high school physics experiences, outcome expectations, physics identity, and physics career choice: A gender study," *Journal of Research in Science Teaching* 47, no. 8 (2010), s.978-1003.

37 Gee, "*Identity*," s.99-125.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Kurumsal Kimlik, bireylerin resmi kuruluşlarda elde ettikleri başarılara ilişkin edindikleri kimlik olarak nitelendirilir. Örneğin, biyoloji biliminde lisans derecesinde eğitim almış olmak ve tıp fakültesi mezunu olmak gibi özellikler, resmi bir kuruluştan edinilen ve kimliğe dâhil edilen özellikler olarak görülmektedir. Bununla birlikte, kurumsal kimlik, bireylerin rollerini sergileyebilecekleri veya görev ve sorumluluklarını yerine getirebilecekleri sahayı oluşturan bir bileşen olarak değerlendirilebilir.

- Ortaklık kimliği, bireylerin resmi bir kuruluşun dışında ilgi alanlarına bağlı olarak bir gruba dâhil olması ile oluşan kimlik bileşenidir. Ortak hedef, düşünce ve değerlerin söz konusu olduğu gruplara katılım göstermek bu kimliği oluşturmaktadır. Örneğin, fen bilimleri eğitimi alan bir öğrencinin müfredat dışı etkinliklere ve kulüplere katılımı kimlik oluşumunu olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilecek düzeyde ve kişinin kendi kontrolüne tabi niteliktedir.

- Son bileşen olan iletişim kimliği ise kişilerin bireyselliğinin parçasını oluşturan, tartışma ve diyaloglara katılımı ile kendisini göstermesi olarak tanımlanır. Diğer üç bileşenden farklı olarak iletişim bileşeni başkaları tarafından fark edilen ve bireylerin karakteristik özellikleri hakkında fikir veren niteliktedir. Kişilerin başkaları ile iletişimi bu bileşenin kaynağını oluşturmaktadır.

Gee'nin Kimlik Kuramı'nın fen ve fizik eğitimi alanında kullanımına ilişkin kimliğin yapılandırılması hususunda özellikle bireylerin fen ve fizik eğitimi alanındaki deneyimleri neticesinde gelişen kimliğin niteliklerini açıklamada önemli işlevi olduğu öne sürülmektedir. Örneğin, kız öğrencilerin fen ve fizik alanına katılımında bilim kimliğini güçlendiren veya güçsüzleştiren faktörlerin deneyimleri bazında değerlendirilmesinde kimliği oluşturan etmenlerin ele alınması bu yaklaşım çerçevesinde söz konusu olabilmektedir. Özellikle bilimle ilgilenen öğrencilerin kimlik gelişimini anlamada bu yaklaşımın gerekli olduğu düşünülmektedir.

Gee'nin Kimlik Kuramı'nın dışında, fen ve fizik kimliği konusunda yapılan çalışmalarda kuramsal çerçeveyi oluşturan diğer yaklaşımlar ele alındığında, Carlone ve Johnson'ın[38] fen kimliğini üç temel bileşen ile ele aldığı görülmektedir. Bunlar,

- Performans, kişilerin bağlı oldukları bilimsel alana yönelik sosyal performanslarını barındırır. Kişinin alanına ilişkin materyalleri kullanımı ve iletişim tarzı ve jargonu kullanması bu bileşene örnek olabilecek özelliklerdir.

---

38 Heidi B. Carlone, and Angela Johnson, "Understanding the science experiences of successful women of color: Science identity as an analytic lens," *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 44, no. 8 (2007), s.1187-1218.

- Tanınma, kişilerin bir bilim insanı olarak kendisinin farkında olması ve başkalarının da aynı şekilde kişiyi fark ediyor oluşudur.
- Yeterlilik, performans kadar görünür olmasa da kişinin bilim dalına ilişkin bilgi birikimi olarak tanımlanmaktadır.

Fen kimliği, psikolojik ve sosyolojik altyapısı olan kimlik kavramından yola çıkarak, kişilerin fen kimliği gelişiminde akademik ve kariyer ilerleyişini etkileyen unsurların eğitim sürecinde yer alan müfredatın, bireylerin ilgi alanlarının, akademik hazır oluşun ve bunlarla birlikte sosyal etkileşimin ve diğer bireysel süreçlerin olduğu öne sürülmektedir.[39] Kimlik kuramı, bireylerin kimlik gelişimini etkileyen faktörlerin, yaşadıkları sosyal çevrede etkileşimleri ve kültürel farklılıkların bilişsel süreçleri ve düşünce kalıplarını değiştirmesi ve kişilerin benlik kavramlarına ilişkin düşüncelerini oluşturmada rol oynaması ve sonrasındaki etkileşimleri etkilemesi ile gerçekleştiğini öne süren yaklaşımları barındırmaktadır.[40] Fen kimliğinin gelişiminde de kişilerin davranış seçimlerinin kendi yetenek ve yeterlilikleri doğrultusunda gerçekleşmesinden yola çıkarak şekillendiği öne sürülmektedir. Bununla birlikte farklı sosyoekonomik ve kültürel özelliklerin, sağlanan imkânlar ve sunulan kaynakların, kişilerin kendilerini geliştirme düzeylerinin fen kimliği gelişiminde önemli rolleri olduğu düşünülmektedir.[41]

Yapılan araştırmalarda, öğrencilerin akademik ve profesyonel anlamda bilim alanına yönelmesi veya bu alanda devam etmek istememesini açıklayan unsurlar ele alınmıştır.[42] Öğrencilerin yetiştikleri toplumsal koşullar içerisinde bilim alanında ilerlemek istememesi ve iş imkânı bulabilecekleri farklı kariyer planları oluşturmaları ekonomik sebeplerden ileri gelmektedir. Ayrıca, bilim alanında kariyer planı yapabilen insanların gerçekten bu alanda üst düzey olan ve gerekli donanıma sahip insanlar olabileceği düşüncesi, fen kimliği oluşumunda öğrenme deneyimleri bakımından öğrencilerin bazı engellerle karşılaştığını göstermektedir.[43]

---

39 Philip M. Sadler, and Robert H. Tai, "Success in introductory college physics: The role of high school preparation," *Science Education* 85, no. 2 (2001), s.111-136.

40 James D. Lee, "More than ability: Gender and personal relationships influence science and technology involvement," *Sociology of Education*, (2002), s.349-373.

41 Robert Beichner, Leonhard Bernold, Ernest Burniston, P. Dail, Richard Felder, John Gastineau, M. Gjertsen, and John Risley, "Case study of the physics component of an integrated curriculum," *American Journal of Physics* 67, no. S1 (1999), s.16-24.

42 Jayne E. Stake, and Kenneth R. Mares, "Science enrichment programs for gifted high school girls and boys: Predictors of program impact on science confidence and motivation," *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 38, no. 10 (2001), s.1065-1088.; Karel M. Stokking, "Predicting the choice of physics in secondary education," *International Journal of Science Education* 22, no. 12 (2000), s.1261-1283.

43 Stokking,, "Predicting the choice of physics"

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Özellikle lise dönemi ve üniversitenin ilk yıllarında zorunlu fen dersleri alan öğrencilerin, bu derslerdeki deneyimlerine bağlı olarak daha sonrasında bu dersleri almak istemeyişlerinin sebebi, fen alanındaki müfredatın, sınıf faaliyetlerinin ve değerlendirme yöntemlerinin gerçek hayatla örtüşmemesi ve fen alanının karmaşık anlaşılması olarak düşünülmektedir. Bununla birlikte, ekonomik ve akademik engellere ek olarak, fen kimliği alanında yapılan çalışmaların sosyokültürel altyapısını oluşturan önemli unsurların cinsiyet ve ırk olduğu görülmektedir. Özellikle günümüzde kız öğrencilerin fen alanında kariyer yapma oranlarının düşük olması, genel manada da hem kız hem erkek öğrencilerde bu oranın düşüş göstermesi fen kimliği gelişiminin önünde bariyer oluşturmaktadır.[44]

Kimlik kavramı, kişilerin rollerine ilişkin beklentilerini içselleştirmesi ile yapılanan bireysel bir nitelik olarak düşünülmektedir. Kişinin çevresinden beklentileri çerçevesinde oluşan kimliği sosyal etkileşimlerden etkilenen ve stabil olmayan bir niteliktedir. Fen kimliği gelişimini ele aldığımızda, öğrencilerin kendilerini geleceğin bilim insanı olarak görmesi, fakat bilimsel çalışmaları yürütecek maddi imkânlara sahip olamaması veya ailesinin kariyer beklentilerinin veya kariyer planına ilişkin yorumlarının farklı olması fen kimliği gelişiminde etkili olan sosyokültürel ve etkileşimsel durumlar olarak düşünülmektedir.[45]

Fizik biliminin bir alan olarak gelişimi diğer fen, teknoloji, mühendislik ve matematik (STEM) alanlarının büyümesine göre geride kalmaktadır.[46] Bu yüzden, fizikçi olmayı seçen öğrencilerin sayısı da aynı zamanda daha azdır.[47] Avrupa'da birçok ülkede fizik, mühendislik ve matematik alanlarında çalışmayı seçen üniversite

---

44 Molly Weinburgh, "Gender differences in student attitudes toward science: A meta-analysis of the literature from 1970 to 1991," J*ournal of Research in Science Teaching 32, no. 4 (1995), s.387-398.*

45 James D. Lee, "Which kids can " become" scientists? Effects of gender, self-concepts, and perceptions of scientists," *Social Psychology Quarterly, (1998), s.199-219.*

46 Irving ve Sayre, "Becoming a physicist," s.1-21. Carol Gilligan, *In a different voice: Psychological theory and women's development*, (Cambridge: Harvard University Press, 1993), s. 98.

47 Brian E. Woolnough, "Why students choose physics, or reject it," Physics Education 29, no. 6 (1994), s.368.; Elaine Seymour, and Nancy M. Hewitt, Talking about leaving, (Boulder: Westview Press, 1997), pp.1-58; Zahra Hazari, and Geoff Potvin, "Views on female under-representation in physics: retraining women or reinventing physics?," The Electronic Journal for Research in Science & Mathematics Education 10, no 1 (2005), s.1-33; Ricardo Trumper, "Factors affecting junior high school students' interest in physics," Journal of science Education and Technology 15, no. 1 (2006) s.47-58 ; Pey-Tee Oon, and R. Subramaniam, "On the declining interest in physics among students—from the perspective of teachers," International Journal of Science Education 33, no. 5 (2011), s.727-746.; Fiona McDonnell. "Why so few choose physics: An alternative explanation for the leaky pipeline," (2005), s.583-586.

öğrenci sayısının azaldığı rapor edilmektedir.[48] Amerika'da yapılan bir çalışmada, fizik bölümünün tüm lisans bölümleri kıyaslandığında 1970-2000 yılları arasında mezun sayısı bakımından düşüşte olduğu ve lisans derecesinde mezun olanların yalnızca %0,33'ünün fizik bölümünden olduğu tespit edilmiştir.[49] Halbuki fizikten başarılı olan öğrencilerin STEM alanlarına yönelmesi daha olası olmasına rağmen[50] özellikle bu durumun, öğrencilerin fizik alanına tutulmasına ilişkin problemin, bu alanın gelişme oranını olumsuz yönde etkileyen nitelikte olduğu görülmektedir.[51] Profesyonel kimlik gelişimi, öğrencilerin hem akademik hem de gelecekte kariyer gelişimini etkileyebilecek önemli bir unsurdur. Ayrıca, öğrencilerin belirli ve kendilerine uygun bir alana ilişkin kimlik gelişiminin öğrencilerin o alana tutulmasını sağlayan önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, profesyonel anlamda fizikçi olmak ve kişinin kendisini fizik topluluğuna ait hissetmesi bazı engellerin aşılması gerekliliği bakımından karmaşık bir süreç olarak düşünülmektedir.[52]

Öğrencilerin fizik kimliğini geliştirmesi anlamında ilerleyişi ayrıca bu alandaki devamlılığını etkilemektedir. Öğrencilerin fizikçi olarak tanımlanmaya yönelik farklı algılarının olduğu görülmüştür.[53] Bu yüzden fizik alanına ilişkin farklı öğrenme deneyimlerinin söz konusu olması ile farklı kimlik oluşumları gerçekleşmektedir. Bu sürece ilişkin farklılıkların olması da fizik kimliğinin oluşumunda belirsizliğe yol açmaktadır. Fizik kimliği ile ilgili yapılan çalışmaların cinsiyet farklılıkları ve fizik mezunlarının farklı etnik gruplar ve azınlıklarda daha az olması konularını odak olarak belirlediği görülmektedir. Bununla birlikte, bu odağın zaman içerisinde,

---

48 Jonathan Osborne, and Justin Dillon, *Science education in Europe: Critical reflections*, (London: The Nuffield Foundation, 2008),pp.16.

49 Sreyashi J. Basu, "How students design and enact physics lessons: Five immigrant Caribbean youth and the cultivation of student voice," *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 45, no. 8 (2008), s.881-899.

50 Will Tyson, Reginald Lee, Kathryn M. Borman, and Mary Ann Hanson, "Science, technology, engineering, and mathematics (STEM) pathways: High school science and math coursework and postsecondary degree attainment," *Journal of Education for Students Placed at Risk* 12, no. 3 (2007), s.243-270.

51 Irving ve Sayre, "*Becoming a physicist*," s.1-21.

52 Irving ve Sayre, "*Becoming a physicist*," s.1-21.

53 Angela C. Barton, and Kimberley Yang, "The culture of power and science education: Learning from Miguel," *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 37, no. 8 (2000), s.871-889; Thomas Andre, Myrna Whigham, Amy Hendrickson, and Sharon Chambers, "Competency beliefs, positive affect, and gender stereotypes of elementary students and their parents about science versus other school subjects," *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 36, no. 6 (1999), s.719-747.

öğrencilerin fizik bölümü öğrencisi olmaktan fizikçi olmaya yönelik dönüşümünü etkileyen unsurlara doğru yöneldiği ve kimlik oluşumu sürecinde öğrencilerin sürekli değişim ve belirsizlikle karşılaştığı şeklinde değiştiği belirtilmiştir.[54]

Fizik kimliği gelişiminde ele alınan genel bir kavram olan kimlik kavramı bu çerçevede iki ana başlıkta değerlendirilmektedir: kişinin mülkü olarak kimlik ve kişinin etkinlikleri ile ifadelendirilen kimlik şeklindedir.[55] Kişinin mülkü olarak değerlendirilen kimlik kavramı insanların kendileri ve başkaları tarafından fark edilen, kişilerin nasıl insanlar olduğuna ilişkin bilgiyi içeren bir olgudur. Kişinin mülkü olarak kimlik kavramı özellikle fizik alanındaki kimlik oluşumunu etkileyen pek çok farklı faktörün söz konusu olduğuna vurgu yapmaktadır.[56] Kimlik kavramına ilişkin bir diğer unsurun ise etkinlikler bazında kimlik kavramı olduğu ve etkinliklerin kişilerin belli bir alana ilişkin uygulamaları yerine getirme ve performans sergileme ile ilgili olduğu belirtilmiştir. Özellikle kimliğin, alana ilişkin etkinlikler çerçevesinde değerlendirilmesinde, öğrenme deneyimleri içerisinde yer alan uygulamalar ve öğrencilerin katılımı değerlendirilmiştir.[57]

Fizik kimliği ile ilişkili olan iki kimlik unsurunun özellikle bu alandaki çalışmalar için katkı sağlayabilecek ölçüde olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, bu iki kavramın birbirini etkileyebilecek güçte olduğu, öğrencilerin fizik alanına ilişkin motivasyonunun aynı zamanda fizik merkezli etkinliklere katılımını ve fizik alanındaki diğer insanların yer aldığı topluluklara dahil olma isteğini arttırabilecek düzeyde olduğu öngörülmektedir. Bir diğer deyişle, kişilerin fizik alanına ilişkin motivasyon ve ilgilerinin fizikle ilgili ve fizik alanıyla tanınmış insanların arasına katılımını etkileyen ve bu durumdan etkilenen yapıdadır.[58]

---

54 Gwyneth Hughes, "Exploring the availability of student scientist identities within curriculum discourse: An anti-essentialist approach to gender-inclusive science," *Gender and Education* 13, no. 3 (2001), s.275-290.

55 Basu, "How students design physics," s.881-899.; Wendy K. Adams, Katherine K. Perkins, Noah S. Podolefsky, Michael Dubson, Noah D. Finkelstein, and Carl E. Wieman. "New instrument for measuring student beliefs about physics and learning physics: The Colorado Learning Attitudes about Science Survey," *Physical Review Special Topics-Physics Education Research* 2, no. 1 (2006), s.1-14.

56 Carlone ve Johnson, "*Understanding the science,*" s.1187-1218.

57 Albert Bandura, "Reflections on self-efficacy," *Advances in behaviour research and therapy* 1, no. 4 (1978), s.237-269.; Angela C. Johnson, *Women, race, and science: The academic experiences of twenty women of color with a passion for science*, (Unpublished Phd Thesis. University of Colorado, Boulder, 2001).

58 Heidi B. Carlone, "The cultural production of science in reform-based physics: Girls' access, participation, and resistance," *Journal of Research in Science Teaching* 41, no. 4 (2004), s.392-414.; Nadya A. Fouad, Philip L. Smith, and Kathryn E. Zao, "Across academic domains: Extensions of the social-cognitive

Fizik kimliği ve fizikçi olmaya yönelik algının öğrencilerde fizik topluluğuna katılım ve kendilerini fizikçi olarak tanımlamaları açısından etkisinin incelendiği bir çalışmada, Irving ve Sayre (2015), üst sınıflardaki fizik öğrencileri ile boylamsal bir çalışma yürütmüş ve öğrencilerin fizikçi olmaya yönelik algılarını incelemişlerdir. Araştırma için öğrencilerle görüşme yapılarak fizikçi olmaya ilişkin algıları ele alınmıştır. Öğrencilerin fizikçi olmaya ilişkin algılarını incelerken, fizik kimliği ile ilişkili olabilecek süreçlerin öğrencilerin şu an içinde bulundukları fizik alanına dair etkinliklerinden yola çıkılarak kategorizasyonu yapılmış ve kategoriler arasındaki geçiş ele alınmıştır. Kategoriler, bağımsız araştırma yapma, araştırma yapma, derin bir anlayışa sahip olma, fizikçi zihniyetine sahip olma, fizik alanına kendini adama, derin bir anlayışa sahip olma şeklindedir. Üst sınıf öğrencilerin, yapılan görüşmeler esnasında fizik alanındaki algılarında geçişler olduğu, bu durumun öğrencilerin fizik alanına ilişkin farklı deneyimlerinden ileri gelmesi ile ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Örneğin, fizik alanında araştırma algısı olan bir öğrencinin bir sonraki görüşmede, daha iyi araştırmalar yürütebilmek ve alanında daha yetkin olabilmek adına kapsamlı bilgiye sahip olmak istediği görülmüştür.

Fizik kimliği kavramına ilişkin, Hazari ve arkadaşları[59], Carlone ve arkadaşları[60] tarafından geliştirilen kimlik gelişimi yaklaşımını genişleterek, öğrencilerin kimlik gelişiminde etkili olan süreçleri aşağıdaki biçimde listelemiştir:

- İlgi, kişilerin fizik alanını daha fazla anlama ve öğrenmeye yönelik kişisel istekleri ve bu alanda sergiledikleri gönüllü faaliyetler olarak nitelendirilmiştir.
- Yeterlilik, kişilerin fizik alanına dair içerikleri anlama yeteneklerine ilişkin inançları olarak nitelendirilmektedir.
- Performans, kişilerin belirli fizik konularına yönelik görevleri yerine getirme konusundaki yeteneklerine dair inançları olarak nitelendirilmektedir.
- Tanınma, kişilerin başkaları tarafından fizikçi olarak tanınması olarak nitelendirilmektedir.

Bu kavramlar çerçevesinde Hazari ve arkadaşları, ilgi ve tanınma kavramlarının öğrencilerin kendileri fizik alanından bireyler olarak tanımlamalarında ana etken olarak görmektedir. Ayrıca, fizik kimliği kavramının "yarıkarakteristik (quasitrait)" nitelikte olduğu ve zaman içerisinde farklı öğrenme deneyimleri ile değişim gösterebilecek bir unsur olduğunu öne sürmüşlerdir.

career model," *Journal of Counseling Psychology* 49, no. 2 (2002), s.164.

59 Hazari ve ark., "*Connecting high school physics*," s.978-1003.

60 Carlone ve Johnson, "*Understanding the science,*" s.1187-1218.

Hazari ve arkadaşları[61] fizik kimliğine yönelik yaklaşımı aşağıdaki şekilde özetlemiştir:

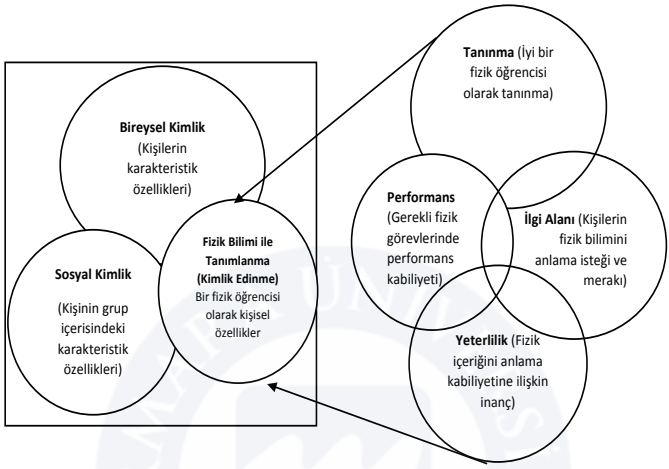

Şekil.7. Bireyin Kimliği ve Fizik Kimliği

Şekil 7'de görüldüğü gibi fizik ile özdeşleşme bireyin kimliğinin küçük bir parçasıdır. Bireyin kimliği üç önemli ve birbiriyle kompleks ilişki içinde olan alt parçalardan oluşmaktadır. Bunlar bireysel kimlik, sosyal kimlik ve bağlamsal kimliktir. Burada bağlamsal kimlik fizik kimliği olarak ele alınmaktadır. Bireyin bu alt kimlikleri birbiriyle karşılıklı ilişki içindedirler ve birbirlerini sürekli etkilemektediler. Buna göre, bir öğrencinin fizik ile ilgili benlik duygusu öğrencinin kendine özgü duygu ve hislerinden veya ait olduğu toplumsal/sosyal gruplarla ilgili benlik duygusunda etkilenir. Örneğin, bir öğrenci "Fizikten hoşlanan insanlar genelde yalnızdır ve ben de kendimi yalnız hissettiğim için fizikten hoşlanıyorum" veya "Ben bir atletim. Atletler sıkıcı insanlar değildir. Ama fizikçiler genelde sıkıcı insanlardır. Bu yüzden fizikten hoşlanmıyorum" diyebilir. Aynı zamanda, öğrencilerin kişisel ve toplumsal kimlikleri fizik kimliklerin gelişimi ile etkileşime girdiğinde, fizik kimlikleri somut fizik deneyimlerine dayanan fizik algılamalarına uygun olarak gelişir veya tamamen durur. Bu algılar, fizik konularına karşı hissettikleri ilgi seviyesi, fizik anlayışında yetenekli olup olmadıkları, fizik ile ilgili görevleri yerine getirme kabiliyetine sahip olduklarını hissedip hissetmemeleri ve kendilerine ne kadar çok fizikçi olarak gördükleri ile ilgili olarak değişmektedir. Özetle, fizik kimliği kavramsal çerçevesine göre fizik kimliğini etkileyen unsurlar ilgi, yeterlilik, performans ve tanınma olarak belirlenmiştir.

61 Hazari ve ark., "*Connecting high school physics*," s.978-1003.

Hazari ve arkadaşları[62] yapmış oldukları bir diğer çalışmada, lise döneminde fizik öğrenimine ilişkin deneyimlerinin, lise öğrencilerinin fizik dersine ilişkin çıktı beklentileri, fizik kimliği ve fizik kariyer seçimi ile ilişkisini incelemiştir. Bu ilişkinin ele alınmasında cinsiyet faktörü üzerinde durulmuştur. Özellikle fizik alanında eğitim sürecine katılımda cinsiyet farklılıkları fen bilimleri eğitimcilerinin yıllardır araştırma problemi olarak görülmekte ve bu durum günümüzde de devamlılık arz etmektedir. Özellikle fizik bölümü mezuniyetlerinin kız öğrencilerde azaldığının görülmesi, fizik öğretimi ve öğrenimi konularında yaklaşımların yeniden ele alınması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, çalışmada, öğrencilerin ilgi alanlarını yapılandıracak ölçüde önemli olabilecek ve ilgi alanlarının oluşumuna katkı sağlayabilecek lise dönemi fizik derslerinin öğrencilerin kariyerlerine ilişkin çıktı beklentileri ile ilişkisi özellikle kız öğrencilerde ne düzeyde olduğu incelenmiştir.

Hazari ve arkadaşları[63] tarafından yapılan araştırmanın sonucunda, fizik kimliğinin gelişiminde, fizik bilimi uygulamalarının gerçek hayatla bağdaşıyor olması, öğrencilerin derse katılımları, konular hakkındaki yorumları, destekleyici bir öğretmenin varlığı değişkenlerinin olumlu anlamda açıklayıcı olduğu görülmüştür. Bu durumun kız öğrencilerde daha farklı olduğu, fizik alanına ilişkin gerçek dünya ile bağdaşması ve kavramsal olarak anlaşılabilir oluşuna ilişkin düşüncelerin kızlarda sıklığının daha az olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, fizik kimliği gelişiminde, kız öğrencilerde, bilimsel alanda kadınların çalışmalarının ele alınması, tartışılması ve bilim alanında kadın konuşmacıların olmasının anlamlı faktörler olmadığı saptanmıştır.

Gillibrand ve arkadaşları[64], tekli ve karma okullarda kız öğrencilerin fizik dersine katılımını incelendikleri ve İngiltere'de yürüttükleri çalışmada da kız öğrencileri kendilerine güven ve başarı algısı bakımından ele alınmıştır. Çalışmada, kız öğrencilerinin fizik derslerinde erkek öğrencilere göre daha az ön planda olduğu ve cinsiyet bakımından bu dengesizliğin üst sınıflarda daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda, fizik kimliğinin gelişmesinde olumsuz bir durum teşkil eden

62 Zahra Hazari, Eric Brewe, Renee Michelle Goertzen, and Theodore Hodapp, "The importance of high school physics teachers for female students' physics identity and persistence," *The Physics Teacher* 55, no. 2 (2017), s.96-99.

63 Zahra Hazari, Gerhard Sonnert, Philip M. Sadler, and Marie-Claire Shanahan, "Connecting high school physics experiences, outcome expectations, physics identity, and physics career choice: A gender study," *Journal of Research in Science Teaching* 47, no. 8 (2010), s.978-1003.

64 Eileen Gillibrand, Peter Robinson, Richard Brawn, and Albert Osborn, "Girls' participation in physics in single sex classes in mixed schools in relation to confidence and achievement," *International Journal of Science Education* 21, no. 4 (1999), s.349-362.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

unsurların neler olduğunu tespit etmek amacıyla hem tekli hem de karma eğitim veren okullarda eğitim alan kız öğrencilerin fizik derslerine katılım düzeyleri, fizik dersine dair kendilerine güven ve başarı düzeyleri analiz edilmiştir. Özellikle bilim alanında kız öğrencilerin katılımını etkileyen faktörler arasında, öğretmen-öğrenci etkileşiminin olduğu, erkek öğrencilerin kızlara göre bilim derslerinde daha faal olması, bilim derslerinde not vermede yanlılık olması durumu ve bilim derslerine ilişkin değerlendirme türlerinin yer aldığı öne sürülmektedir.

Çalışmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda, sadece kız öğrencilerin eğitim aldığı okullardaki kızların fizik dersine katılımları ve bu alanda kendilerine güven duygusunun daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun bilim kimliği gelişiminde ve bilim alanında kariyer seçimi noktasında cinsiyet farklılıklarının, kız öğrencilerin bilimde ilerlemesini kısıtlayan bir faktör olabileceği savını desteklemektedir. Özellikle bilim ve mühendislik alanlarının toplumsal düzeyde daha maskülen meslekler olarak görülmesinin, kız öğrencilerin fizik kimliği gelişiminde etkisi olabileceği düşünülmektedir. Bu yüzden, bilim ve ayrıca fizik kimliği değişkenlerini inceleyen çalışmalarda cinsiyet farklılığının yaygın olarak incelendiği görülmektedir. Eğitimde, öğretmenlerin kız öğrencilere fen alanındaki katılımını arttırıcı, erişilebilir ve eşitlikçi bir sınıf ortamı sağlamasının önemliliğine vurgu yapılmaktadır.[65]

Haussler ve Hoffman[66], Almanya'da, kız öğrencilerin fizik derslerine yönelik ilgilerini ve başarı düzeylerini arttırmak ve benlik kavramının oluşumunu sağlamak adına gerçekleştirdiği müdahale çalışmasında, kız öğrenciler için fizik derslerine katılımı sağlamak ve fizik kimliği gelişimine katkıları olması bakımından, kızların belirli ilgi alanlarına ve deneyimlerine bağlı olarak müfredatta değişikliklerin yapıldığı bir eğitim ortamı oluşturmanın önemli olduğuna değinilmiştir. Ayrıca, benlik kavramı ve fizik kimliği geliştirme anlamında öğretmenlerin kız öğrencileri desteklemede yeterliliğinin olması ve okulun, kız öğrencilerin fizik kimliği geliştirme imkânı bulabilmeleri amacıyla farklı koşullara sahip olması gerektiği düşünülmektedir. Bu hedefler bağlamında geliştirilen müdahale çalışmasında, altmış saatlik fizik dersi yeniden yapılandırılarak, sonrasında öğrencilere dersteki kazanımlara yönelik ölçümler yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, kız öğrencilerin yönelim, deneyim ve ilgi alanlarını göz

65 Gillibrand ve ark., "*Girls' participation in physics*," s.349-*362.*

66 Peter Häussler, and Lore Hoffmann. "A curricular frame for physics education: Development, comparison with students' interests, and impact on students' achievement and self-concept," *Science Education* 84, no. 6 (2000), s.689-705.

önünde bulundurularak yeniden yapılandırılan derslerin başarılı sonuç verdiği tespit edilmiştir.

Fizik kimliği gelişiminde lise dönemindeki fizik derslerinin etkisi ve duygusal faktörlerin ele alındığı bir diğer çalışmada, üniversitelerin ilk yılında giriş dersi olarak verilen fizik dersini alan öğrenciler arasında söz konusu faktörler bakımından cinsiyet farklılığının anlamlı bir farklılığa yol açıp açmadığı ele alınmıştır. Hazari ve arkadaşları 2007 yılında yapmış oldukları bu çalışmada, başlangıç düzeyinde fizik dersi alan 1973 üniversite öğrencisine anketler uygulamışlardır. Öğrencilerin demografik ve önceki öğrenmelerine ilişkin değişkenler ayrıca incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda kız ve erkek öğrencilerin performansını yordaması açısından lise döneminde alınan fizik dersinin ve duygusal deneyimlerin farklı sonuçları olduğu görülmüştür. Kız ve erkeklerde farklı düzeylerde yordayıcı görülen değişkenlerin, uzun yazılmış problemler, kümülatif sınavlar, babanın çocuğunu cesaretlendirmesi ve ailenin bilimde kariyer yapmanın iyi olduğunu düşünmesi olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte kız ve erkek öğrenciler için benzer etkisi olduğu tespit edilen unsurun da önceki öğrenmelerden olan lise dönemi matematik eğitiminin üniversitedeki fizik performansını etkilediği şeklindedir.[67]

Fizik Kimliğini Etkileyen Faktörler Nelerdir?

Bu bölümde İstanbul'da bir devlet üniversitesinde 693 üniversite birinci sınıf öğrencisi ile gerçekleştirilen tez çalışmasından elde edilen bazı sonuçlar paylaşılacaktır. İlk olarak fizik ve fizik öğretmenliğinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin lise fizik kimliği puanları diğer bölüm öğrencilerinden anlamlı olarak farklı çıkmıştır. Fizik ve fizik öğretmenliği öğrencilerinin puanları arasındaki fark ise anlamlı değildir. Bu durum fizik ve fizik öğretmeliğini seçen öğrencilerin bu bölümleri seçmelerinde lise fizik kimliklerinin bir etkisinin olduğunun göstergesi olarak görülebilir. Yine matematik, matematik öğretmenliği ve fen bilgisi öğretmenliği öğrencilerinin lise fizik kimlikleri biyoloji ve kimya öğrencilerinin lise fizik kimliği puanlarından anlamlı olarak farklı çıktığı belirlenmiştir. Bu durum lise matematik ve fizik derslerinin fizik ve matematik alanında kariyer seçimini beraberce etkilediğinin bir göstergesi olabilir. Bu bulguyla paralel olarak ilgili alanyazında Lock ve ark.[68] matematik ilgisinin fizik kariyer seçimini pozitif olarak etkilediğini belirtmektedirler.

---

67 Zahra Hazari, Philip M. Sadler, and Robert H. Tai. "Gender differences in the high school and affective experiences of introductory college physics students," *The Physics Teacher* 46, no. 7 (2008), s.423-427.

68 Robynne M. Lock, Zahra Hazari, and Geoff Potvin, "Physics career intentions: The effect of physics identity, math identity, and gender," *AIP Conference Proceedings Book*, (USA – Philadelphia: 1-2 August, 2012), pp.262-265.

Yine Godwin ve ark.[69] mühendislik alanında kariyer seçimini hem fizik hem de matematik kimliğinin etkilediğini ve Godwin ve ark.[70] yaptıkları yapısal eşitlik modellemesi çalışmasında mühendislik kimliğinin fizik, matematik ve fen kimliklerinin etkisi ile oluştuğunu bulmuşlardır.

Okul türü değişkenine göre imam hatip lisesi öğrencilerinin lise fizik kimliği puanları Anadolu öğretmen lisesi, meslek lisesi ve özel lise öğrencilerinin puanlarından yüksek çıkarken Anadolu lisesi ve fen lisesi öğrencilerinin puanları ile bir farklılık göstermemiştir. Diğer gruplar arasında da bir farklılık bulunamamıştır. İlgili alan yazında Homer, Ryder ve Banner[71] 14 – 16 yaş arasında öğrencilerine daha çok bilim yapma imkânı sunan okulların öğrencilerinin 16 yaşından sonra da bilim alanına devam ettiğini belirtmektedir. Yine Bennett, Lubben ve Hampden-Thompson[72] 15 ve 16 yaşındaki öğrencilere bilim dallarının ayrı olarak öğretildiği okullarda öğrencilerin 16 yaşından sonra da kimya ve fiziğe ilgilerinin devam ettiğini söylemektedirler. Bu bağlamda çalışma grubuna dâhil olan imam hatip lisesi öğrencilerinin mezun oldukları okullar bu şekilde özel olarak bilim öğretimine destek veren okullar olabilir. Çalışma grubundaki imam hatip lisesi öğrencilerinin tamamın kız olduğu ele alındığında, Hazari ve ark.[73] ve Haussler ve Hoffman[74]'ın da belirttiği üzere kız öğrencileri destekleyen bir sınıf ortamı ve öğretmen sayesinde de bu öğrencilerin lise fizik kimlikleri gelişmiş olabilir.

Öğrencilerin lise fizik kimliği puanları "fiziği ezberleyerek öğrenme" değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemekte iken "fiziği anlayarak öğrenme" değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. İlgili alan yazında Hazari ve ark.[75] kavramsal öğrenmenin fizik kimliği ile pozitif olarak ilişkili olduğunu

---

69 Allison Godwin, Geoff Potvin, Zahra Hazari, and Robynne Lock, "Understanding engineering identity through structural equation modeling," *IEEE Frontiers in Education Conference (FIE) Procedings Book*, (USA-Oklahoma: 23-26 October, 2013), pp.50-56.

70 Godwin, "Understanding engineering identity," pp.50-56.

71 Matt Homer, Jim Ryder, and Indira Banner, "Measuring determinants of post-compulsory participation in science: A comparative study using national data," *British Educational Research Journal* 40, no. 4 (2014), s.610-636.

72 Judith Bennett, Fred Lubben, and Gillian Hampden-Thompson, "Schools that make a difference to post-compulsory uptake of physical science subjects: Some comparative case studies in England," *International Journal of Science Education* 35, *no. 4 (2013), s.663-689.*

73 Zahra Hazari, Gerhard Sonnert, Philip M. Sadler, and Marie-Claire Shanahan, "Connecting high school physics experiences, outcome expectations, physics identity, and physics career choice: A gender study," Journal of research in science teaching 47, no. 8 (2010), s.978-1003.

74 Haussler ve Hoffman, "*A curricular frame for physics education*," s.689-705.

75 Hazari ve ark., "*Connecting high school physics*," s.978-1003.

belirtmektedir. Ayrıca, fiziğin kavramsal anlama etkinlikleri ile öğrenilmesinin fizik başarısını etkilediğini tespit eden çalışmalar bulunmaktadır.[76] Yine, Hazari, Tai ve Sadler[77] yaptıkları çalışmada erkek öğrencilerin fiziği ezber ile öğrenmeyi tercih ettiklerini, kız öğrencilerin ise fiziği anlayarak öğrenmeyi tercih ettiklerini bulmuşlardır. Bu bulgu ile paralel olarak çalışma grubunun kız öğrenci ağırlıklı olması nedeniyle "fiziği anlayarak öğrenme" değişkeninde anlamlı farklılık çıkmış olabilir.

Öğrencilerin lise fizik başarısı inancı değişkenine göre kendini başarılı görme düzeyi arttıkça lise fizik kimliği puanı da yükselmektedir. Bir önceki fiziği anlayarak öğrenme değişkeni ile beraber ele alındığında fiziği anlayarak öğrenen öğrencilerin kendilerini başarılı olarak görecekleri ve fizik kimliklerinin de artacağı söylenebilir. İlgili alanyazında ise Häussler ve Hoffmann[78] öğrencilerin fiziğe ilgisinin en güçlü ilişkili olduğu değişkenin öğrencilerin başarılı olduklarına olan öz-saygıları olduğunu belirtmektedir.

Öğrencilerin mezuniyet lisesi bölgesi ve bilim merkezi deneyimleri değişkenine göre lise fizik kimliği puanları anlamlı farklılık göstermemektedir. Ancak ilgili alan yazında müzelerin öğrencilerin bilime yönelik ilgisini ve motivasyonunu arttırdığı[79] ve fen eğitimi ve kariyeri yapma isteğini teşvik ettiği[80] yönünde bulgular

---

76 Ali Eryılmaz, "Effects of conceptual assignments and conceptual change discussions on students' misconceptions and achievement regarding force and motion," *Journal of Research in Science Teaching* 39, no. 10 (2002), s.1001-1015.; Sharon K. Chambers, and Thomas Andre. "Gender, prior knowledge, interest, and experience in electricity and conceptual change text manipulations in learning about direct current," *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 34, no. 2 (1997), s.107-123;Victor L. Willson, Cheryl Ackerman, and Cesar Malave, "Cross-time attitudes, concept formation, and achievement in college freshman physics," *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 37, no. 10 (2000), s.1112-1120.

77 Zahra Hazari, Philip M. Sadler, and Robert H. Tai. "Gender differences in the high school and affective experiences of introductory college physics students," *The Physics Teacher* 46, no. 7 (2008), s.423-427.

78 Häussler ve Hoffmann, "*A curricular frame for physics education*," s.689-705.

79 Linda Ramey-Gassert, Herbert J. Walberg III, and Herbert J. Walberg. "Reexamining connections: Museums as science learning environments," Science Education 78, no. 4 (1994), s.345-363; Stephan Schwan, Alejandro Grajal, and Doris Lewalter, "Understanding and engagement in places of science experience: Science museums, science centers, zoos, and aquariums," Educational Psychologist 49, no. 2 (2014), s.70-85.; Susan M. Stocklmayer, Leonie J. Rennie, and John K. Gilbert, "The roles of the formal and informal sectors in the provision of effective science education," Studies in Science Education 46, no. 1 (2010), s.1-44.

80 Ellen K. Henriksen, Fredrik Jensen, and Jørgen Sjaastad, "The role of out-of-school experiences and targeted recruitment efforts in Norwegian science and technology students' educational choice," *International Journal of Science*

yer almaktadır. Ancak Dawson[81] öğrencilerin bilim merkezleri ve müzelerini sınıflandırılmış, sıradışı ve tekrar ziyareti zor yerler olarak gördüklerini ve Çığrık[82] bilim merkezlerinin verimli olabilmesi için eğitim programları ile etkili bir şekilde ilişkilendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yine Schwan ve ark.,[83] eğitimli kılavuzlar ile bilim merkezi ve müze gibi ortamlarda sosyal etkileşim imkanı verilirse öğrencilerin bilimsel konular ile ziyaret arasında anlamlı ilişkiler kurabileceklerini belirtmektedir. Bu bağlamda araştırma grubu öğrencilerinin bilim merkezi deneyimlerinin fizik kimlikleri ile ilişkili çıkmamasının bir nedeni bilim merkezlerinin henüz olağandışı yerler olarak görülmesi, fizik eğitimi ile etkili bir şekilde ilişkilendirilmemesi ve deneyimsiz kılavuzlar nedeniyle olabilir.

Öğrencileri fizik kimliklerini etkileyen diğer bir unsur fizik kariyeri üzerine yapılan tartışmalardır.[84] Fizik öğretmeninin fizik alanını seçme nedenleri üzerine yapılan tartışmalar yetenek alt kimliğini, fizik alanındaki kariyer basamakları ve opsiyonları üzerine yapılan bilgilendirmeler fizik kimliğini ve aile ile fizik üzerine yapılan konuşmalar tanınma alt kimliğini pozitif olarak etkilemektedir. Bu sonuç ilgili alan yazındaki öğrencilerin STEM alanında desteklenmesi ve cesaretlendirilmesinin önemine işaret eden[85] çalışmalar ve ailenin öğrencileri bilime angaje etmedeki önemini bildiren Archer ve ark.'nın[86] çalışması ile uyumludur. Yine Lock ve Hazari[87] kadınların

---

Education, Part B 5, no. 3 (2015), s.203-222.; Patrick Barmby, Per M. Kind, and Karen Jones, "Examining changing attitudes in secondary school science," *International Journal of Science Education* 30, no. 8 (2008), s.1075-1093.

81 Emily Dawson, ""Not designed for us": How science museums and science centers socially exclude low-income, minority ethnic groups," *Science Education* 98, no. 6 (2014), s.981-1008.

82 Ersen Çığrık, "Bir öğrenme ortamı olarak bilim merkezleri," *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi* 1, no. 1 (2016), s.79-97.

83 Schwan ve ark., "*Understanding and engagement in places of science experience*," s.70-85.

84 Hazari ve ark., "*Gender differences*," s.423-427.

85 Örneğin, Anna Cleaves, "The formation of science choices in secondary school," *International Journal of Science Education* 27, no. 4 (2005), s.471-486.; Catherine F. Ratelle, Simon Larose, Frédéric Guay, and Caroline Senécal, "Perceptions of parental involvement and support as predictors of college students' persistence in a science curriculum," *Journal of Family Psychology* 19, no. 2 (2005), p.286.; Maria V. Bøe, and Ellen K. Henriksen. "Love it or leave it: Norwegian students' motivations and expectations for postcompulsory physics," Science Education 97, no. 4 (2013), s.550-573.; Sherri L. Turner, Jason C. Steward, and Richard T. Lapan. "Family factors associated with sixth-grade adolescents' math and science career interests," *The Career Development Quarterly* 53, no. 1 (2004), s.41-52.

86 Louise Archer, Jennifer DeWitt, Jonathan Osborne, Justin Dillon, Beatrice Willis, and Billy Wong, "Science aspirations, capital, and family habitus: How families shape children's engagement and identification with science," *American Educational Research Journal* 49, no. 5 (2012), s.881-908.

87 Robynne M. Lock, and Zahra Hazari, "Discussing underrepresentation as a

bilimdeki azlığı üzerine yapılacak tartışmaların kadınların bilime olan ilgisini ve böylece fizik kimliklerini gelişimini arttırabileceğini belirtmektedir.

Öğrencilerin sınıfta aktif olmaları fizik kimliklerini etkileyen bir başka unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda "Dersler de soru sorar, sorulara cevap verir ve yorum yapardım", "Öğretmenimiz doğrudan bize soru sorardı", "Çeşitli yarışmalara katıldık" ve "El becerilerimizi kullanarak çeşitli tasarımlar geliştirdik" değişkenleri fizik kimliği ve alt kimliklerine pozitif olarak etki etmektedir. Bu değişkenler bir arada düşünüldüğünde fizik dersi kapsamında aktif olan öğrencilerin kendilerine ve bilgilerine güvenlerinin arttığını ve bu sayede derse katkıda bulunmak üzere kendilerinden emin olabildikleri söylenebilir. Özellikle "Dersler de soru sorar, sorulara cevap verir ve yorum yapardım" değişkeni eğer öğretmen tarafından da onaylama olduğu takdirde öğrencinin kendisini fizikte bir otorite olarak algılamasını ve fizik kimliğinin yükselmesini sağlayacaktır. Yine "Sınıf içi aktiviteleri iyi bir şekilde organize etme" değişkeninin yetenek alt kimliğini pozitif olarak etkilediği düşünüldüğünde öğretmenlerin öğrencilerin kendilerini ifade etmelerine fırsat vermesinin fizik kimliğini geliştirdiği söylenebilir. Bu bulguya paralel olarak Hazari ve ark.[88], Abraham ve Barker[89] ve Scantlebury[90], yaptıkları çalışmalarında öğretmenin destekleyici çalışmalarının kız öğrencilerin fen başarısını ve fene yönelik ilgilerini etkilediğini tespit etmiştir. Yine Hazari, Cass ve Beattie[91] öğretmenlerin sınıf içindeki fiziksel, yapısal, içeriğe dayalı ve sosyal faaliyetlerinin, öğrencilerin fizik derslerine katılmalarını etkilediğini söylemektedir. Bu bulguları destekleyici bir alanyazın olarak Tan ve Barton[92] yaptıkları çalışmada 6. sınıf bir kız öğrencisinin fen kimliğinin bir yıllık öğretim yılındaki değişimini incelemişler ve öğrencinin kendisini "uzman"

means to facilitating female students' physics identity development," *Physical Review Physics Education Research* 12, no. 2 (2016), s.1-14.

88 Zahra Hazari, Eric Brewe, Renee Michelle Goertzen, and Theodore Hodapp, "The importance of high school physics teachers for female students' physics identity and persistence," *The Physics Teacher* 55, no. 2 (2017), s.96-99.

89 Jessy Abraham, and Katrina Barker, "Exploring gender difference in motivation, engagement and enrolment behaviour of senior secondary physics students in New South Wales," *Research in Science Education* 45, no. 1 (2015), s.59-73.

90 Kathryn Scantlebury, "Still part of the conversation: Gender issues in science education," *Second international handbook of science education book,* Eds. Barry Fraser, Kenneth Tobin, and Campbell J. McRobbie (New York: Springer, 2012), pp. 499-512.

91 Zahra Hazari, Cheryl Cass, and Carrie Beattie, "Obscuring power structures in the physics classroom: Linking teacher positioning, student engagement, and physics identity development," *Journal of Research in Science Teaching* 52, no. 6 (2015), s.735-762.

92 Edna Tan, and Angela Calabrese Barton, "From peripheral to central, the story of Melanie's metamorphosis in an urban middle school science class," *Science Education* 92, no. 4 (2008), s.567-590.

hissetmesini sağlayacak etkinlikler ve öğretmenin sorularına gönüllü olarak cevaplar vermesi sonrasında yükseldiğini bulmuşlardır. Yine Olitsky[93], Basu[94], Bulunuz ve Jarrett[95] ve Bøe ve Henriksen'nin[96] yaptıkları çalışmalar da sınıfta kendilerini ifade etme fırsatı bulan ve bu şekilde otonom olabilen öğrencilerin kimliklerinin geliştiğini göstermektedir.

Öğrencilerin birlikte çalıştığı ve bir rol üstlendiği etkinlikler fizik kimliğini pozitif olarak etkilemektedir.[97] Bu çalışmada "Çeşitli yarışmalara katıldık" değişkeninin tanınma alt kimliğini ve "El becerilerimizi kullanarak çeşitli tasarımlar geliştirdik" değişkeninin ilgi alt kimliğini pozitif olarak etkilemekte iken "Sınıf içinde bireysel olarak bir problem üzerine çalışırdık" değişkeninin fizik kimliğini negatif olarak etkilemesi Dabney ve ark.[98] ve Hazari ve ark.[99] bulguları ile örtüşmektedir. Ancak "Çeşitli projeler üzerinde çalışırdık" değişkeni ise fizik kimliğini negatif olarak etkilemektedir. Bu durum ülkemizde liselerde proje çalışmalarının doğru bir şekilde yürütülmediğinin bir göstergesi olabilir. Akdeniz ve Devecioğlu'da[100] liselerde proje çalışmalarına yeterince önem verilmediği ve öğrencilerin proje hazırlama becerilerinin istenilen düzeyde olmadığını belirtmektedirler. Ayrıca öğrencilerin fizik kimliklerini pozitif etkileyen "Deneyin tüm aşamalarını bir rapor halinde yazabilirim" ve "Verilen bir bilimsel görev için fizik bilgimi kullanabilirim" ve ilgi alt kimliğini pozitif etkileyen "Konular günlük hayatımdaki olaylar ile ilgiliydi" değişkenleri bağlamında proje çalışmalarının Akdeniz ve Devecioğlu'nun da[101] belirttiği şekilde

93 Stacy Olitsky, "Facilitating identity formation, group membership, and learning in science classrooms: What can be learned from out-of-field teaching in an urban school?," *Science Education* 91, no. 2 (2007), s.201-221.

94 Basu, "*How students design physics*," s.881-899.

95 Nermin Bulunuz, and Olga S. Jarrett. "Understanding of earth and space science concepts: strategies for concept-building in elementary teacher preparation," *School Science and Mathematics* 109, no. 5 (2009): 276-289.

96 Bøe ve Henriksen, "*Love it or leave it*," s.550-573.

97 Zahra Hazari, Gerhard Sonnert, Philip M. Sadler, and Marie-Claire Shanahan, "Connecting high school physics experiences, outcome expectations, physics identity, and physics career choice: A gender study," Journal of research in science teaching 47, no. 8 (2010), s.978-1003.

98 Katherine P. Dabney, Robert H. Tai, John T. Almarode, Jaimie L. Miller-Friedmann, Gerhard Sonnert, Philip M. Sadler, and Zahra Hazari, "Out-of-school time science activities and their association with career interest in STEM," *International Journal of Science Education*, Part B 2, no. 1 (2012), s.63-79.

99 Hazari ve ark., "*Connecting high school physics*," s.978-1003.

100 Ali Rıza Akdeniz ve Yasemin Devecioğlu, "Ortaöğretim fizik derslerinde yürütülen proje çalışmalarının değerlendirilmesi"; *Yeni Bin Yılın Başında Türkiye'de Fen Bilimleri Eğİtimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Türkiye-İstanbul, 7-8 Eylül 2001), s.289-296.

101 Akdeniz ve Devecioğlu, "*Ortaöğretim fizik dersleri*," s.289-296.

öğrencileri araştırmaya ve düşünmeye sevk eden, öğrencilerin günlük yaşamda karşılaştıkları problemelere çözüm üretebilecekleri bağımsız ve işbirlikli projeler olarak yürütülmesi gerektiği söylenebilir. Bu doğrultuda, Carlone[102] fizik eğitimindeki farklı uygulamaların, özellikle gerçek hayatla örtüşen ve öğrencilerin problem çözücü ve üretici konumda olduğu fizik eğitiminin fen ve fizik kimliği açısından kalıpların dışına çıkmayı sağlayabileceğini belirtmektedir. Yine yetenek alt kimliğini pozitif etkileyen "Veri analizi içeren sorular" değişkeni ve tanınma alt kimliğini pozitif etkileyen "Yeni bir yaklaşım ya da yaratıcılık gerektiren sorular" değişkeni ile fizik kimliğini negatif etkileyen "Birçok aşamadan oluşan hesaplama gerektiren sorular" değişkeni öğrencileri sorgulama yapmaya teşvik eden soru türlerinin fizik kimliğini geliştirdiğinin bir göstergesi olarak gösterilebilir. Fizik kimliğini negatif etkileyen "Öğretmenimiz formülleri ve denklemleri yazmadan önce konuyu iyice anlatırdı" değişkeni ise sınıfta sorgulamanın olmadığının bir göstergesi olarak görülebilir. İlgili alanyazında da Swarat ve ark.[103], Hazari ve ark.[104] ve Jones ve ark.[105] sorgulamalı fen öğretiminin ve öğrencilerin fene olan ilgisini ve motivasyonunu ve Wild[106]yapılandırmacı öğrenme ortamlarının fen alanlarında kariyer yapma beklentilerini arttırdığını belirtmektedirler. Yine Dare ve Roehrig[107] yaptıkları çalışmada özellikle kız öğrencilerin el becerilerini geliştiren grup çalışmalarına değer verdiklerini söylemektedir.

Öğrencilerin kendilerini başarılı hissetmelerini sağlayacak performans göstermeleri gelecek dönemlerdeki kariyer seçimlerini etkileyecek motivasyonu sağlamaktadır.[108] Bu çalışmada yetenek alt kimliğini pozitif etkileyen "Lisede fizik dersinde ortalama başarınız nasıldı?" ve "Fizik ile ilgili bir sınavda iyi sonuçlar alabilirim"

---

102 Carlone ve Johnson, "*Understanding the science*" s.1187-1218.

103 Su Swarat, Andrew Ortony, and William Revelle, "Activity matters: Understanding student interest in school science," *Journal of Research in Science Teaching* 49, no. 4 (2012), s.515-537.

104 Hazari ve ark., "*Connecting high school physics*," s.978-1003.

105 Gail Jones, Amy Taylor, and Jennifer H. Forrester, "Developing a scientist: A retrospective look," *International Journal of Science Education* 33, no. 12 (2011), s.1653-1673.

106 Andrew Wild, "Relationships between high school chemistry students' perceptions of a constructivist learning environment and their STEM career expectations," *International Journal of Science Education* 37, no. 14 (2015), s.2284-2305.

107 Emily A. Dare, and Gillian H. Roehrig, "If I had to do it, then I would": Understanding early middle school students' perceptions of physics and physics-related careers by gender," *Physical Review Physics Education Research* 12, no. 2 (2016), s.1-11.

108 Robert W. Lent, Steven D. Brown, Janet Schmidt, Bradley Brenner, Heather Lyons, and Dana Treistman, "Relation of contextual supports and barriers to choice behavior in engineering majors: Test of alternative social cognitive models," *Journal of Counseling Psychology* 50, no. 4 (2003), s.458.

değişkenleri bunun bir göstergesidir. Yetenek alt kimliği yeterlilik ve performansın bir bileşkesi olduğu için öğrencilerin lisede fizik dersinde başarılı olmaları liseden mezun olduklarında kendilerini yeterli olarak algılamalarına neden olmaktadır. İlgili alanyazında fizik kimliği konusunda performans, yeterlilik ve rekabet inançları ele alındığında, alınan not ortalamasının kız öğrencilerin fizik alanına yöneliminde önemli bir yordayıcı olduğunu tespit eden çalışmalar da mevcuttur.[109] Yine Macleod[110] üniversite fizik bölümü öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğrencilerin lise dönemlerinde fizik alanında pozitif performans rapor ettiklerini bildirmektedir.

Bu araştırmada rol modellerle ilgili olarak yapısal eşitlik modellemesinde "Erkek bir bilim insanı ile konuştuk." değişkeni fizik kimliğini pozitif olarak etkileyen bir değişken olarak yer almıştır. İlgili alanyazında rol modeller ile birbirine zıt sonuçlar bulunmaktadır. Örneğin, Hazari ve ark.[111] kadın rol modellerin kız öğrencileri fen alanlarına ilgisini çekmede bir etkisi olmadığını belirtmektedir. Ayrıca, Conner ve Danielson[112] kadın bilim insanlarının sınıflara getiririlmesinin hem erkek hem de kız öğrencilerin bilime karşı algılarını olumlu etkilediğini belirtmekte iken Gilmartin ve ark.[113] ve Potvin ve ark.[114] kadın rol modellerin herhangi bir etkisi olmadığı şeklinde benzer sonuçları rapor etmekte ve Sonnert, Fox ve Adkins[115]

---

109 Frances Lawrenz, Nathan B. Wood, Allison Kirchhoff, Nam Keol Kim, and Arthur Eisenkraft, "Variables affecting physics achievement," *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 46, no. 9 (2009), s.961-976.; Janis E. Jacobs, Laura L. Finken, Nancy L. Griffin, and Janet D. Wright, "The career plans of science-talented rural adolescent girls," *American Educational Research Journal* 35, no. 4 (1998), s.681-704.

110 Laura Stiles-Clarke, and Katarin MacLeod, "Choosing to major in Physics, or not: Factors affecting undergraduate decision making," *European Journal of Physics Education* 7, no. 1 (2017), s.1-12.

111 Zahra Hazari, Gerhard Sonnert, Philip M. Sadler, and Marie-Claire Shanahan, "Connecting high school physics experiences, outcome expectations, physics identity, and physics career choice: A gender study," *Journal of Research in Science Teaching* 47, no. 8 (2010), s.978-1003.

112 Laura D. Carsten Conner, and Jennifer Danielson, "Scientist role models in the classroom: how important is gender matching?," *International Journal of Science Education* 38, no. 15 (2016), s.2414-2430.

113 Geoff Potvin, Zahra Hazari, Robert H. Tai, and Philip M. Sadler, "Unraveling bias from student evaluations of their high school science teachers," *Science Education* 93, no. 5 (2009), s.827-845; Shannon Gilmartin, Nida Denson, Erika Li, Alyssa Bryant, and Pamela Aschbacher, "Gender ratios in high school science departments: The effect of percent female faculty on multiple dimensions of students' science identities," *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 44, no. 7 (2007), s.980-1009.

114 Gilmartin ve ark., " Gender ratios in high school science departments ," s. 980-1009.; Potvin ve ark., " Unraveling bias from student evaluation," s. 827-845.

115 Gerhard Sonnert, Mary Frank Fox, and Kristen Adkins, "Undergraduate

kadın rol modellerin fazla olmasının fen ve mühendislik alanlarını, Marx ve Roman[116] ise matematik alanını ve Evans, Whigham ve Wang[117] ise hem matematik hem de fizik alanlarını seçmede etkili olduğunu belirtmektedir. Bettinger ve Long[118] ise kadın rol modellerin matematik, istatistik ve jeoloji branşlarında pozitif etkiye ve kimya, mühendislik ve bilgisayar alanında bir etkiye sahip olmadığını bildirirken, fizik alanında ise kadın rol modelin negatif etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. Buna göre fizik alanında erkek rol modellerin kız öğrencileri yönlendirmesinin daha etkili olabileceği söylenebilir.

Son olarak, öğrencilerin fizik alanında kariyer seçmesinde aileden bir birey veya öğretmenler anahtar kişilerdendi.[119] Bu çalışmada "Lisede ailemle fizik ile ilgili bir konu üzerine konuşurduk." değişkeni tanınma alt kimliğini ve "fizik öğretmeni" değişkeni fizik kimliğini pozitif olarak etkilemektedir. Rodd, Reiss ve Mujtaba[120] yaptıkları çalışmada lisans öğrenimindeki fizik öğrencileri görüşme yapmışlar ve onları fizikte çalışmaya teşvik eden ana unsurun bir öğretmen veya aileden bir bireyin olduğunu tespit etmişlerdir. Yine Gottfried ve ark.[121] lise öğrencilerinin fen kariyeri ilgisi ve becerisi gösterme meraklarına ebeveyn teşviğinin etkisi olup olmadığına yönelik yaptıkları yapısal eşitlik modellemesi çalışması sonucuna göre erken yaşlardan itibaren merakı teşvik edilen öğrencilerin fen kimliği gelişmekte ve fen alanları üzerine kariyer yapma isteği artmaktadır. Öğrencilerin fen kariyerine ilgisinde ailenin etkisini bildiren diğer araştırmalar da mevcuttur.[122]

---

women in science and engineering: Effects of faculty, fields, and institutions over time," *Social Science Quarterly* 88, no. 5 (2007), s.1333-1356.

116 David M. Marx, and Jasmin S. Roman, "Female role models: Protecting women's math test performance," *Personality and Social Psychology Bulletin* 28, no. 9 (2002), s.1183-1193.

117 Mary A. Evans, Myrna Whigham, and Morgan C. Wang, "The effect of a role model project upon the attitudes of ninthti grade science students," *Journal of Research in Science Teaching* 32, no. 2 (1995), s.195-204.

118 Eric P. Bettinger, and Bridget T. Long, "Do faculty serve as role models? The impact of instructor gender on female students," *American Economic Review* 95, no. 2 (2005), s.152-157.

119 Jørgen Sjaastad, "Sources of Inspiration: The role of significant persons in young people's choice of science in higher education," *International Journal of Science Education* 34, no. 10 (2012), s.1615-1636.

120 Melissa Rodd, Michael Reiss, and Tamjid Mujtaba, "Undergraduates talk about their choice to study physics at university: what was key to their participation?," *Research in Science & Technological Education* 31, no. 2 (2013), s.153-167.

121 Adele E. Gottfried, Kathleen S. J. Preston, Allen W. Gottfried, Pamella H. Oliver, Danielle E. Delany, and Sirena M. Ibrahim, "Pathways from parental stimulation of children's curiosity to high school science course accomplishments and science career interest and skill," *International Journal of Science Education* 38, no. 12 (2016), s.1972-1995.

122 Örneğin, Archer ve ark.,"*Science aspirations, capital, and family habitus*," s. 881-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bibliyografya

Abraham, Jessy, and Katrina Barker. "Exploring gender difference in motivation, engagement and enrolment behaviour of senior secondary physics students in New South Wales." *Research in Science Education* 45, no. 1 (2015): 59-73.

Adams, Wendy K., Katherine K. Perkins, Noah S. Podolefsky, Michael Dubson, Noah D. Finkelstein, and Carl E. Wieman. "New instrument for measuring student beliefs about physics and learning physics: The Colorado Learning Attitudes about Science Survey." *Physical Review Special Topics-Physics Education Research* 2, no. 1 (2006): 010101.

Akdeniz, Ali Rıza Akdeniz ve Yasemin Devecioğlu. "Ortaöğretim fizik derslerinde yürütülen proje çalışmalarının değerlendirilmesi"; *Yeni Bin Yılın Başında Türkiye'de Fen Bilimleri Eğİtimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Türkiye-İstanbul, 7-8 Eylül 2001), s.289-296.

Andre, Thomas, Myrna Whigham, Amy Hendrickson, and Sharon Chambers. "Competency beliefs, positive affect, and gender stereotypes of elementary students and their parents about science versus other school subjects." *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 36, no. 6 (1999): 719-747.

Archer, Louise, Jennifer DeWitt, Jonathan Osborne, Justin Dillon, Beatrice Willis, and Billy Wong. "Science aspirations, capital, and family habitus: How families shape children's engagement and identification with science." *American Educational Research Journal* 49, no. 5 (2012): 881-908.

Bandura, Albert. "Reflections on self-efficacy." *Advances in Behaviour Research and Therapy* 1, no. 4 (1978): 237-269.

908; Gilmartin ve ark., "Gender ratios in high school science departments ," s. 980-1009;Amy L. Zeldin, Shari L. Britner, and Frank Pajares, "A comparative study of the self-efficacy beliefs of successful men and women in mathematics, science, and technology careers," *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 45, no. 9 (2008), s.1036-1058.; Gerhard Sonnert, "Parents who influence their children to become scientists: Effects of gender and parental education," *Social Studies of Science* 39, no. 6 (2009), s.927-941.; Gregor Cerinsek, Tina Hribar, Natasa Glodez, and Slavko Dolinsek, "Which are my future career priorities and what influenced my choice of studying science, technology, engineering or mathematics? Some insights on educational choice—case of Slovenia," *International Journal of Science Education* 35, no. 17 (2013), s.2999-3025.; Jennifer DeWitt, Louise Archer, and Jonathan Osborne, "Science-related aspirations across the primary–secondary divide: Evidence from two surveys in England," *International Journal of Science Education* 36, no. 10 (2014), s.1609-1629.; Mary C. Oliver, Amanda Woods-McConney, Dorit Maor, and Andrew McConney, "Female senior secondary physics students' engagement in science: a qualitative study of constructive influences," *International Journal of STEM Education* 4, no. 1 (2017), s.1-15.

Barmby, Patrick, Per M. Kind, and Karen Jones. "Examining changing attitudes in secondary school science." *International Journal of Science Education* 30, no. 8 (2008): 1075-1093.

Barton, Angela Calabrese, and Kimberley Yang. "The culture of power and science education: Learning from Miguel." *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 37, no. 8 (2000): 871-889.

Basu, Sreyashi Jhumki. "How students design and enact physics lessons: Five immigrant Caribbean youth and the cultivation of student voice." *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 45, no. 8 (2008): 881-899.

Beichner, Robert, Leonhard Bernold, Ernest Burniston, P. Dail, Richard Felder, John Gastineau, M. Gjertsen, and John Risley. "Case study of the physics component of an integrated curriculum." *American Journal of Physics* 67, no. S1 (1999): S16-S24.

Bennett, Judith, Fred Lubben, and Gillian Hampden-Thompson. "Schools that make a difference to post-compulsory uptake of physical science subjects: Some comparative case studies in England." *International Journal of Science Education* 35, no. 4 (2013): 663-689.

Bettinger, Eric P., and Bridget Terry Long. "Do faculty serve as role models? The impact of instructor gender on female students." *American Economic Review* 95, no. 2 (2005): 152-157.

Bøe, Maria Vetleseter, and Ellen Karoline Henriksen. "Love it or leave it: Norwegian students' motivations and expectations for postcompulsory physics." *Science Education* 97, no. 4 (2013): 550-573.

Bulunuz, Nermin, and Olga S. Jarrett. "Understanding of earth and space science concepts: strategies for concept-building in elementary teacher preparation." *School Science and Mathematics* 109, no. 5 (2009): 276-289.

Carlone, Heidi B., and Angela Johnson. "Understanding the science experiences of successful women of color: Science identity as an analytic lens." *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 44, no. 8 (2007): 1187-1218.

Carlone, Heidi B. "The cultural production of science in reform-based physics: Girls' access, participation, and resistance." *Journal of Research in Science Teaching* 41, no. 4 (2004): 392-414.

Cerinsek, Gregor, Tina Hribar, Natasa Glodez, and Slavko Dolinsek. "Which are my future career priorities and what influenced my choice of studying science, technology, engineering or mathematics? Some insights on educational choice—case of Slovenia." *International Journal of Science Education* 35, no. 17 (2013): 2999-3025.

Chambers, Sharon K., and Thomas Andre. "Gender, prior knowledge, interest, and experience in electricity and conceptual change text manipulations in learning about direct current." *Journal of Research in Science*

Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching 34, no. 2 (1997): 107-123.

Cihaner, Atilla, "Türkiye'de temel bilimlerin çöküşü", *Kadriye Zaim Kütüphanesi Yansı Dergisi*, 39,(2016), s.17-26.

Cleaves, Anna. "The formation of science choices in secondary school." *International Journal of Science Education* 27, no. 4 (2005): 471-486.

Conner, Laura D. Carsten, and Jennifer Danielson. "Scientist role models in the classroom: how important is gender matching?," *International Journal of Science Education* 38, no. 15 (2016): 2414-2430.

Çavuş, Hüseyin ve Osman Demircan. "Son yıllarda temel bilimlerde oluşan üniversite sınavlarındaki kontenjan problemi ve çözüm önerileri", *Uluslararası Yükseköğretimde Kalite Kongresi (ICQH) Bildiriler Kitabı* (Türkiye-Sakarya, 24-25 Kasım 2016), s. 743-749. Erişim adresi: http://www.icqh.net/icqhpubs

Çığrık, Ersen. "Bir öğrenme ortamı olarak bilim merkezleri." *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi* 1, no. 1 (2016): 79-97.

Dabney, Katherine P., Robert H. Tai, John T. Almarode, Jaimie L. Miller-Friedmann, Gerhard Sonnert, Philip M. Sadler, and Zahra Hazari. "Out-of-school time science activities and their association with career interest in STEM." *International Journal of Science Education, Part B* 2, no. 1 (2012): 63-79.

Dare, Emily A., and Gillian H. Roehrig. ""If I had to do it, then I would": Understanding early middle school students' perceptions of physics and physics-related careers by gender." *Physical Review Physics Education Research* 12, no. 2 (2016): 020117.

Dawson, Emily. ""Not designed for us": How science museums and science centers socially exclude low-income, minority ethnic groups." *Science education* 98, no. 6 (2014): 981-1008.

DeWitt, Jennifer, Louise Archer, and Jonathan Osborne. "Science-related aspirations across the primary–secondary divide: Evidence from two surveys in England." *International Journal of* Science Education 36, no. 10 (2014): 1609-1629.

Dursun, Yücel. "Geçmişten bugüne Türkiye'nin bilim ve teknolojide kat ettiği mesafe", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1,(2009), s.36-69.

Erikson, Eric H. "Identity and the life cycle (paperback)." (1980).

Eryilmaz, Ali. "Effects of conceptual assignments and conceptual change discussions on students' misconceptions and achievement regarding force and motion." *Journal of research in science teaching* 39, no. 10 (2002): 1001-1015.

Evans, Mary Ann, Myrna Whigham, and Morgan C. Wang. "The effect of a role model project upon the attitudes of ninth-grade science students." *Journal of Research in Science Teaching* 32, no. 2 (1995): 195-204.

Fouad, Nadya A., Philip L. Smith, and Kathryn E. Zao. "Across academic domains: Extensions of the social-cognitive career model." *Journal of Counseling Psychology* 49, no. 2 (2002): 164.

Gee, J. P. "Identity as an analytic lens for educational research." *Review of research in education* 25 (2001): 99-125.

Gillibrand, Eileen, Peter Robinson, Richard Brawn, and Albert Osborn. "Girls' participation in physics in single sex classes in mixed schools in relation to confidence and achievement." *International journal of science education* 21, no. 4 (1999): 349-362.

Gilligan, Carol. *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Harvard University Press, 1993.

Gilmartin, Shannon, Nida Denson, Erika Li, Alyssa Bryant, and Pamela Aschbacher. "Gender ratios in high school science departments: The effect of percent female faculty on multiple dimensions of students' science identities." *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 44, no. 7 (2007): 980-1009.

Godwin, Allison, Geoff Potvin, Zahra Hazari, and Robynne Lock. "Identity, critical agency, and engineering: An affective model for predicting engineering as a career choice." *Journal of Engineering Education* 105, no. 2 (2016): 312-340.

Godwin, Allison, Geoff Potvin, Zahra Hazari, and Robynne Lock. "Understanding engineering identity through structural equation modeling." In *2013 IEEE Frontiers in Education Conference (FIE)*, pp. 50-56. IEEE, 2013.

Gottfried, Adele Eskeles, Kathleen Suzanne Johnson Preston, Allen W. Gottfried, Pamella H. Oliver, Danielle E. Delany, and Sirena M. Ibrahim. "Pathways from parental stimulation of children's curiosity to high school science course accomplishments and science career interest and skill." *International Journal of Science Education* 38, no. 12 (2016): 1972-1995.

Günay, Durmuş, Aslı Günay, and Eda Atatekin. "Türkiye'de temel bilimlerde sarsılış: Ülkenin sarsılışı." *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 2 (2013): 85-96.

Häussler, Peter, and Lore Hoffmann. "A curricular frame for physics education: Development, comparison with students' interests, and impact on students' achievement and self-concept." *Science education* 84, no. 6 (2000): 689-705.

Hazari, Zahra, Cheryl Cass, and Carrie Beattie. "Obscuring power structures in the physics classroom: Linking teacher positioning, student engagement, and physics identity development." *Journal of Research in Science Teaching* 52, no. 6 (2015): 735-762.

Hazari, Zahra, Eric Brewe, Renee Michelle Goertzen, and Theodore Hodapp. "The importance of high school physics teachers for female students' physics identity and persistence." *The Physics Teacher* 55, no. 2 (2017): 96-99.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hazari, Zahra, and Geoff Potvin. "Views on female under-representation in physics: retraining women or reinventing physics?." *The Electronic Journal for Research in Science & Mathematics Education* (2005).

Hazari, Zahra, Philip M. Sadler, and Robert H. Tai. "Gender differences in the high school and affective experiences of introductory college physics students." *The Physics Teacher* 46, no. 7 (2008): 423-427.

Hazari, Zahra, Gerhard Sonnert, Philip M. Sadler, and Marie-Claire Shanahan, "Connecting high school physics experiences, outcome expectations, physics identity, and physics career choice: A gender study", *Journal of research in science teaching* 47, no. 8 (2010), s.978-1003.

Henriksen, Ellen Karoline, Fredrik Jensen, and Jørgen Sjaastad. "The role of out-of-school experiences and targeted recruitment efforts in Norwegian science and technology students' educational choice." *International Journal of Science Education, Part B* 5, no. 3 (2015): 203-222.

Homer, Matt, Jim Ryder, and Indira Banner. "Measuring determinants of post-compulsory participation in science: a comparative study using national data." *British Educational Research Journal* 40, no. 4 (2014): 610-636.

Hughes, Gwyneth. "Exploring the availability of student scientist identities within curriculum discourse: An anti-essentialist approach to gender-inclusive science." *Gender and education* 13, no. 3 (2001): 275-290.

Irving, Paul W., and Eleanor C. Sayre. "Becoming a physicist: The roles of research, mindsets, and milestones in upper-division student perceptions." *Physical Review Special Topics-Physics Education Research* 11, no. 2 (2015): 020120.

Jacobs, Janis E., Laura L. Finken, Nancy Lindsley Griffin, and Janet D. Wright. "The career plans of science-talented rural adolescent girls." *American Educational Research Journal* 35, no. 4 (1998): 681-704.

Johansson, Anders. "Uniformity in physics courses and student diversity: a study of learning to participate in physics." PhD diss., 2015.

Johnson, Angela C. *Women, race, and science: The academic experiences of twenty women of color with a passion for science*. University of Colorado at Boulder, 2001.

Jones, Gail, Amy Taylor, and Jennifer H. Forrester. "Developing a scientist: A retrospective look." *International Journal of Science Education* 33, no. 12 (2011): 1653-1673.

Karacan, Mehmet Sayım, (2016). "Yükseköğretimde temel bilimlerin yeri ve Türkiye'deki durumu." Elektrik Mühendisliği Odası Dergisi, 256, (2016):22-24.

Kenan, Seyfi. "Türk eğitim düşüncesi ve deneyiminin dönüm noktaları üzerine bir çözümleme." *Osmanlı araştırmaları* 41, no. 41 (2013): 1-31.

Kılanç, Burak. "Temel bilimlere YÖK'ten elektroşok", *NTV Online Gazetesi*, 28 Nisan 2015, http://www.ntv.com.tr/egitim/temel-bilimlere-yokten-elektrosok,luaRzQxZbEaqsifLyoKBmQ

Lawrenz, Frances, Nathan B. Wood, Allison Kirchhoff, Nam Keol Kim, and Arthur Eisenkraft. "Variables affecting physics achievement." *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 46, no. 9 (2009): 961-976.

Lee, James Daniel. "Which kids can" become" scientists? Effects of gender, self-concepts, and perceptions of scientists." *Social Psychology Quarterly* (1998): 199-219.

Lee, James Daniel. "More than ability: Gender and personal relationships influence science and technology involvement." *Sociology of Education* (2002): 349-373.

Lent, Robert W., Steven D. Brown, Janet Schmidt, Bradley Brenner, Heather Lyons, and Dana Treistman. "Relation of contextual supports and barriers to choice behavior in engineering majors: Test of alternative social cognitive models." *Journal of counseling psychology* 50, no. 4 (2003): 458.

Lock, Robynne M., and Zahra Hazari. "Discussing underrepresentation as a means to facilitating female students' physics identity development." *Physical Review Physics Education Research* 12, no. 2 (2016): 020101.

Lock, Robynne M., Zahra Hazari, and Geoff Potvin. "Physics career intentions: The effect of physics identity, math identity, and gender." In *AIP Conference Proceedings*, vol. 1513, no. 1, pp. 262-265. American Institute of Physics, 2013.

Marx, David M., and Jasmin S. Roman. "Female role models: Protecting women's math test performance." *Personality and Social Psychology Bulletin* 28, no. 9 (2002): 1183-1193.

McDonnell, Fiona. "Why so few choose physics: An alternative explanation for the leaky pipeline." (2005): 583-586.

Memiş, Selin Arslanhan, "Temel bilimlere ilişkin bir değerlendirme", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı 2014 Değerlendirme Notu, s.1-4. Erişim: http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3676

Organization for Economic Cooperation and Development OECD. *Science, Technology and Industry Scoreboard 2013*.

Olitsky, Stacy. "Facilitating identity formation, group membership, and learning in science classrooms: What can be learned from out-of-field teaching in an urban school?." *Science Education* 91, no. 2 (2007): 201-221.

Oliver, Mary C., Amanda Woods-McConney, Dorit Maor, and Andrew McConney. "Female senior secondary physics students' engagement in science: a qualitative study of constructive influences." *International Journal of STEM Education* 4, no. 1 (2017): 1-15.

Oon, Pey-Tee, and R. Subramaniam. "On the declining interest in physics among students—from the perspective of teachers." *International journal of Science education* 33, no. 5 (2011): 727-746.

Osborne, Jonathan, and Justin Dillon. *Science education in Europe: Critical reflections*. Vol. 13. London: The Nuffield Foundation, 2008.

Potvin, Geoff, Zahra Hazari, Robert H. Tai, and Philip M. Sadler. "Unraveling bias from student evaluations of their high school science teachers." *Science Education* 93, no. 5 (2009): 827-845.

Ramey-Gassert, Linda, Herbert J. Walberg III, and Herbert J. Walberg. "Reexamining connections: Museums as science learning environments." *Science education* 78, no. 4 (1994): 345-363.

Ratelle, Catherine F., Simon Larose, Frédéric Guay, and Caroline Senécal. "Perceptions of parental involvement and support as predictors of college students' persistence in a science curriculum." *Journal of family psychology* 19, no. 2 (2005): 286.

Rodd, Melissa, Michael Reiss, and Tamjid Mujtaba. "Undergraduates talk about their choice to study physics at university: what was key to their participation?." *Research in Science & Technological Education* 31, no. 2 (2013): 153-167.

Sadler, Philip M., and Robert H. Tai. "Success in introductory college physics: The role of high school preparation." *Science Education* 85, no. 2 (2001): 111-136.

Salman, Banu (2016). "Temel bilimlerde istihdam ve aşırı mezun krizi". *Elektrik Mühendisliği Dergisi,* no. 456 (2016): 25-28.

Saraç, Yekta. "*Edu Summit – II. Eğitim Zirvesi" Konuşması*", 17 Nisan 2015 InterContinental Otel, İstanbul. Erişim: http://yok.gov.tr/web/guest/icerik/-/journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/16300357

Scantlebury, Kathryn. "Still part of the conversation: Gender issues in science education." Second international handbook of science education book (New York: Springer, 2012), Eds. Barry Fraser, Kenneth Tobin, and Campbell J. McRobbie, pp. 499-512.

Schwan, Stephan, Alejandro Grajal, and Doris Lewalter. "Understanding and engagement in places of science experience: Science museums, science centers, zoos, and aquariums." *Educational Psychologist* 49, no. 2 (2014): 70-85.

Seymour, Elaine, and Nancy M. Hewitt. *Talking about leaving*. Westview Press, Boulder, CO, 1997.

Sjaastad, Jørgen. "Sources of Inspiration: The role of significant persons in young people's choice of science in higher education." *International Journal of Science Education* 34, no. 10 (2012): 1615-1636.

Sonnert, Gerhard. "Parents who influence their children to become scientists: Effects of gender and parental education." *Social studies of science* 39, no. 6 (2009): 927-941.

Sonnert, Gerhard, Mary Frank Fox, and Kristen Adkins. "Undergraduate women in science and engineering: Effects of faculty, fields, and institutions over time." *Social Science Quarterly* 88, no. 5 (2007): 1333-1356.

Stake, Jayne E., and Kenneth R. Mares. "Science enrichment programs for gifted high school girls and boys: Predictors of program impact on science confidence and motivation." *Journal of Research in Science*

Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching 38, no. 10 (2001): 1065-1088.

Stiles-Clarke, Laura, and Katarin MacLeod. "Choosing to major in Physics, or not: Factors affecting undergraduate decision making." *European Journal of Physics Education* 7, no. 1 (2017): 1-12.

Stocklmayer, Susan M., Leonie J. Rennie, and John K. Gilbert. "The roles of the formal and informal sectors in the provision of effective science education." *Studies in Science Education* 46, no. 1 (2010): 1-44.

Stokking, Karel M. "Predicting the choice of physics in secondary education." *International Journal of Science Education* 22, no. 12 (2000): 1261-1283.

Swarat, Su, Andrew Ortony, and William Revelle. "Activity matters: Understanding student interest in school science." *Journal of research in science teaching* 49, no. 4 (2012): 515-537.

Süzük, Erol. "Üniversite öğrencilerinin lise fizik kimliklerinin kariyer seçimlerine etkisi." Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2017.

Şeremet, Mehmet. "Temel Bilimlerin Öğrenci Çekmede Yaşadığı Zorluklar: Farklı Bir Perspektif Önerisi." *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 2 (2015): 214-218.

Tan, Edna, and Angela Calabrese Barton. "From peripheral to central, the story of Melanie's metamorphosis in an urban middle school science class." *Science Education* 92, no. 4 (2008): 567-590.

Trumper, Ricardo. "Factors affecting junior high school students' interest in physics." *Journal of science Education and Technology* 15, no. 1 (2006): 47-58.

Turner, Sherri L., Jason C. Steward, and Richard T. Lapan. "Family factors associated with sixth-grade adolescents' math and science career interests." *The Career Development Quarterly* 53, no. 1 (2004): 41-52.

Tyson, Will, Reginald Lee, Kathryn M. Borman, and Mary Ann Hanson. "Science, technology, engineering, and mathematics (STEM) pathways: High school science and math coursework and postsecondary degree attainment." *Journal of Education for Students placed at risk* 12, no. 3 (2007): 243-270.

Weinburgh, Molly. "Gender differences in student attitudes toward science: A meta-analysis of the literature from 1970 to 1991." *Journal of Research in science Teaching* 32, no. 4 (1995): 387-398.

Wild, Andrew. "Relationships between high school chemistry students' perceptions of a constructivist learning environment and their STEM career expectations." *International Journal of Science Education* 37, no. 14 (2015): 2284-2305.

Willson, Victor L., Cheryl Ackerman, and Cesar Malave. "Cross-time attitudes, concept formation, and achievement in college freshman physics." *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching* 37, no. 10 (2000): 1112-1120.

Woolnough, Brian E. "Why students choose physics, or reject it." Physics Education 29, no. 6 (1994): 368.

Yüksek Öğretim Kurulu YÖK. *"Yök temel bilimler programları üstün başarı sınıfları açıldı"*. (2017). 5 Ekim 2020 tarihinde erişildi Erişim: https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/yok-temel-bilimler-ustun-basari-siniflari-acildi.aspx

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), *Türk Yüksek Öğretim Sistemi*, (Ankara: YÖK Yayınları, 2019), s.1-51. Erişim: https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/Higher_Education_in_Turkey_2019_tr.pdf

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), "*Üniversitelerimiz*". Erişim: 30.11.2020, http:// https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz

Zeldin, Amy L., Shari L. Britner, and Frank Pajares. "A comparative study of the self-efficacy beliefs of successful men and women in mathematics, science, and technology careers." Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching 45, no. 9 (2008): 1036-1058.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Konitsa: Introducing a Little-Known Ottoman Town in Greek Epirus

Machiel Kiel*

Damnatio memoriae, condemnation of memory, as practiced in ancient Rome, was never very successful in wiping out a name in people's minds. More effective were the efforts in many successor states of the Ottoman Empire to 'cleanse' the architectonical face of settlements by razing visible signs of the former Ottoman/Muslim presence, especially minarets and inscriptions. Large parts of modern Greece went through such a process of architectural 'de-Islamisation' as one of the corner stones of Greek nation building. There are, however, a few regions that escaped the rage against the country's Ottoman heritage.

A town where some monuments of Albanian-Islamic architecture are still standing is the town of Konitsa, located 45 km north of Yánnina and very close to the Albanian border. It is one of the little Epirotic towns which had once been a local centre inhabited by predominantly Albanian speaking Muslims. Between 1417 (see below) and 1913, Konitsa was part of the Ottoman Empire. My visit in 1972 established that six humble Ottoman monuments were still standing: two domed mosques (from Sultan Süleyman and from Hüseyin Şah Bey), a further four likewise domed *türbe*s, one of them having once been the centre of an important dervish convent, and a neglected but structurally sound Ottoman primary school (*mekteb*), all situated in the lower part of the town. In July 2013, Süleyman's mosque was in an even worse condition than before, and the Mosque of Hüseyin Şah Bey had been demolished. The *mekteb*, however, had undergone a nice restoration and was being used as a

* Amsterdam University, Prof. Emeritus.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

small local museum. The four *türbe*s had also seen some repair and consolidation work.

One kilometre below the town on a rocky outcrop on the right bank of the river Aôos (Viosa) there once stood the castle of Konitsa, maintained during the first half of the Ottoman period. It is thought to be a foundation of Emperor Justinian, replaced in the Middle Ages by a new building. Three kilometres outside the town there still stands a small late-Byzantine church called Kokkini Panagia. It has its original fresco decoration from the early 15th century partly preserved. [1] The last remains of the castle itself disappeared after 1945.

The name Konitsa is Slavic, as are the names of many villages in this area. Konitsa means horse bazaar/ market/ "cavalry place", [2] pointing to an extensive settlement of Slavs from the 7th to the 9th centuries. Coin finds from imperial Rome show that an older settlement existed in Roman times.

Konitsa is said to be first mentioned in the time of the Byzantine Emperor Konstantin IV Pogonatos (654-685 A.D.). [3] This account is based on the founder's (*ktitor*) inscription in the Church of the Monastery of the Holy Virgin in Dipalitsa written in 1561. In the past Dipalitsa (now: Molyvoskepastos) was the seat of the Archbishopric Pogoniani. The place is only 13 km away from Konitsa. [4] The church in question was built around 1300 (Gatsopoulos 1972; Vokotopoulos 1979), while its inscription refers to the year 7030 AM (1521), when the church was restored and painted with new frescoes. Thus, the text of 1561 relates to a legendary story, if the inscription is not a falsification.

The first reliable mention of Konitsa is in the year 1380, when the Chronicle of Yánnina noted that the Despot of Epirus, the Serbian Thomas Preljubović (d. 1384), ordered a castle to be built in Konitsa. [5]

According to local lore related in 1856 by Aravandinos, the "Father of Epirotic Historiography," Konitsa went over to the Ottomans in the time of Sultan Murad II (1421-1451). A local lord, Isaim from Leskovik, was thought to have prepared the ground for

---

1 D.I. Pallas, "Epiros," in: *Reallexikon zur byzantinischen Kunst*. II. Stuttgart 1971, p. 298.

2 Max Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*. Leipzig 1970, p. 37. For the entire district of Konitsa, see ibidem, pp. 20-65.

3 P. Aravandinos, *Chronografía tis Ipeírou ton te ómóren éllinikón kai illirikón choron*. I-II. Athens 1856, Reprint: 1969.

4 Peter Soustal – Johannes Koder, *Tabula Imperii Byzantini* 3, Nikopolis und Kephallinia, Wien 1981, pp. 140-141, 240.

5 L. Vranousis (Branusês) "Tò Xronikòn ton Ioannínon kat' ànékdoton dimódi èpitomís," in: *Epetirís Mesaionikoū Archeíou* 12 (Athens 1962), pp.57-115.

the Ottoman take-over. Isaim is regarded to be the first Muslim of Epirus. It was believed that a number of inhabitants of Konitsa embraced Islam following Isaim. However, the Ottoman population and taxation registers (*tahrir*) show that much of the story is a pious legend. Another narrative to have emerged through local legends has it that in the time of Sultan Bayezid II (1481-1512) the first Bektashi *tekke* on Epirot soil was founded by the Bektashi "missionary" Hüseyin Baba, whose *türbe* is still standing today in Konitsa. [6]

The oldest preserved Ottoman register mentioning Konitsa as an administrative unit in the *sancak* of Yanya is a fragment of a *tahrir defteri*: MAD 231 from 837 H (1434). The settlement was a sizeable village with no Muslims at all (disregarding the soldiers of the small garrison of the castle). Until now it has been thought that Konitsa became Ottoman in the wake of the capitulation of the Epirot capital, Yánnina, in 1430. The register from 1434 reveals that Konitsa became Ottoman a decade and a half before Yánnina was taken, following in the wake of the capitulation of Berat, Vlore and the nearby castle of Kanina and especially Argyro-kastro, all three in 1417. The 1434 register describes over 32 pages the villages of the district of Konitsa. [7] Their taxes served to pay the soldiers of the garrison of the Konitsa castle, who received these yearly revenues as *timar* (fief). Most of these soldiers had appointment patents (*berat*) from "our Sultan" but many others "have their *berât* from the time of 'the late Sultan' in their hands" (*ellerinde merhûm sultân zamânından berât vardır*). This 'late sultan' can only be Sultan Murad II's father, Çelebi Sultân Mehmed (1413-1421), who in 1417 took the three important south-Albanian towns we mentioned above. Together with these three, the small and unimportant Konitsa also went over, unrecorded by the narrative sources.

It is characteristic for the early Ottoman period to find among the soldiers of Konitsa's garrison not only Muslims but also a number of Albanian Christians. Even more surprisingly, the Bishop of Pogonia surfaces on the list, who received a *timar* as his fixed source of income.

The next source at our disposal, again never used in the historiography of Konitsa, is a fragment of an *icmal defter*. [8] The oldest date in this register, dealing with an alteration, is from 853 H/1449. It indicates that Konitsa was divided in two parts, having together 24 households. This is incomplete, as several descriptions of the settlements include a small sign indicating that only a part of

6 Harry T. Norris, *Islam in the Balkans, Religion and society between Europe and the Arab World*. London 1993, p. 127-28.

7 T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (henceforth: BOA), MAD 231, pp 128-160.

8 Istanbul, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet O.117/5.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

the town's houses were written down. In later *tahrir*s this practice was eliminated.

The next source is a *Tapu Defteri* dating from 1530 [9] but reproducing the information recorded in 1520, the last year of Sultan Selim I's time, 1520. In that year, the little town was part of the *hass* (crown dominion) of the Sultan and contained 130 households, still all Christians and not a single Muslim. Remarkable is also the present of rice fields (*çeltük*) in the low alluvial plain below the town. It was the Ottomans who introduced rice to the Balkans. We find it first mentioned in 1433 for the plain of Niš in Serbia, as witnessed by the Burgundian knight Berdrandon de la Broquière. The Ottomans kept and maintained the castle of Thomas Preljubović in Konitsa. In 1520, it had a garrison of 28 men, including a *dizdar*, a *kethüda* and an *imam*.

In 1537, during the Corfu campaign, Sultan Süleyman stayed for more than a month (mid-July–19 August 1537) in the naval base of Avlonya/Vlorë and, on that occasion, ordered a number of mosques to be built in various places in the Western Balkans, mostly at the request of the local authorities. These mosques appear in a register of the staff of all Sultanic mosques in the Western Balkans including their salaries, which is preserved in Istanbul. [10] It dates from the year 1047 H/1637 and contains 188 pages. It mentions mosques across today's Albanian territories, located in Dronik, Gjirokastër, Ishm, Lesh (Alessio), Kanina near Vlorë, Peqin, and Preze. Two mosques were built in Vlorë/Avlonya, one in the newly constructed castle and one in the open town. The latter still exists today. Well restored, it may give us an idea of how the others would have looked. Some have disappeared, while others partly survive as ruins. The work of the veteran scholar Alexander Meksi made clear recently that not all the mosques of Sultan Süleyman were of the same quality as the one in Vlorë. [11] Most of them were built of rough broken stone and had wooden roofs covered with roof-tiles (*keramidi*). The building accounts of the mosques of Avlonya and Kanina are preserved and have been published. [12]

The Konitsa mosque and many others in the West Balkans surface in the above source, [13] where we can read about "The noble Mosque

9 BOA, TD 367, p. 293.

10 BOA, MAD 5625.

11 Alexander Meksi, *Xhamitë e Shqipërisë, Historia, Arhitekturam shek, XV-XIX*. Tiranë 2015.

12 Machiel Kiel, "The Building Accounts of the Castle of Vlorë/Avlonya, (S. Albania) 1537-1539," in: Ali Çaksu (ed.), *Proceedings of the Second International Congress on the Ottoman Culture in the Balkans, Tirana, December 2003*. Istanbul 2006, pp. 3 – 39.

13 MAD 5625, p. 43.

of Sultan Süleyman in Konitsa." It had a staff of four people who were paid from the poll tax of the district of Tepedelen. The existence of these mosques indicates that some Muslims must have lived in these places in the 1530s. In 1520, Konitsa had no civil Muslim inhabitants. The register from 972 H/1565 mentions Konitsa [14] as having 91 households of Christians largely living from the production of wheat, mixed cereals (*mahlût*) and wine on a very large scale, with 95% of the agricultural taxes being raised on these crops. Muslim civil households, still lacking at this time, were to come later. [15]

It is not easy to follow how Konitsa developed through the 17th and 18th centuries. The most important of the Muslim travellers in the Balkans was Evliya Çelebi, who travelled in Epirus in 1669/70, passed from Yánnina to Argyrokastro (Ergiri Kasrı) via Delvina, [16] but did not come through Konitsa.

A comparison between the Ottoman register from 1520 and the accounts of the 19th century show that great changes had taken place in the town as well as in the villages of its district. Roughly, half of the population had embraced Islam by then. In the 18th and 19th century Konitsa was a bulwark of the Bektashi order of dervishes, the tolerant order of old that functioned as a bridge between Christianity and Islam. The oldest *Salnâme* of the Yanya *vilayeti*, of 1288 H (1871), and the *Salnâme* of 1304 H (1889) list no less than four mausolea (*türbe*) of important Bektashi leaders: Nevruz Baba "from the time of the conquest," (1430), Osman Baba and Şeyh İshak (from 1138 H/1726), Hüseyin Baba, Seyh Ahmed and Seyh Hasan (from 1228 H/1813). [17] All four of these *türbe*s are still standing today. In the beginning of the 20th century, the British specialist Frederic William Hasluck traced local traditions among the Bektashis of Konitsa, pointing to a very distant origin of Bektashiism in this place. [18] Both *Salnâmes* also note that the town possessed two Friday mosques: "the Mosque of his Majesty Sultan Süleyman Han, [formula of blessing] and the Mosque built by a person called Hüseyin Şah Koniçalı".

The Ottoman budget of the years 1079-1080 H (1669/70), when the Ottoman defences were on the alert against attacks from Venetian

14 BOA, Tapu D. 350, pp. 478-79.

15 Due to the Covid-19 pandemic, travel and access restrictions, I was not able to consult BOA, Tapu D. 583 from 987 H/1579.

16 Evliya Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini. 8. Kitap. Seyit Ali Kahraman – Yücel Dağlı – Rober Dankoff (eds.). Istanbul 2003, pp. 287-302. The work of Kosmas Thesprotas (1780-1852) and Athanasios Psalidas (1767-1829): Geographia Albanias kai Ipeiros, annotated edition of A.C. Papacharisis, Yánnina, 1964 was inaccessible for me.

17 *Salname-yi Vilayet-i Yanya.* Yanya 1288 H (1871), p. 105.

18 F. W. Hasluck, *Christianity and Islam under the Sultans*. Vol. II. Oxford 1929, p. 536.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

armies (the Cretan War was still going on), does not mention the castle of Konitsa. This is in contrast to the nearby Delvina or Yánnina and Arta, the latter two having each 72 soldiers as garrison. [19] Hence, we may conclude that the castle of Konitsa was no longer in use. In about the same years (1667/68) a survey of the 361 Ottoman *kadılık*s in the Balkan provinces of the empire notes: "*Konice, in the sancak of Yanya, 19 days journey* [from İstanbul], *situated between Yanya and Pogoniya.*" Konitsa ranked in the 8th place in the twelve hierarchical categories of the *kadılık*s, [20] giving an impression of the relative importance of the town.

Good information on Late-Ottoman Konitsa is found in the anonymous "*Description Géographique et Historique de la Turquie d'Europe par ordre alphabetique, pour suivre les opérations de la guerre actuelle* " from 1828:

> Konitza is a town of 600 houses situated in the *sancak* of Yánnina, ten miles away from that town and built multi-storied on one of the western slopes of a mountain that belongs to the Pindos Chain, whose feet are washed by the river Voïoutze. It has its own bishop and two churches and several mosques; the inhabitants speak Greek and Albanian and more than half of the population is Muhammedan. The land around the town is very high and mountainous. It produces cereals, wine and honey (*mail***,** erroneously for *miel*?), but olives do not grow here. [21]

In 1880 Colonel Kokidis in his *Oidoporika* [22] shows that Konitsa had grown into a town of real importance for the standard of this inhospitable mountain district, having "2,160 Muslim inhabitants, and 2,058 Christians." The *salnâme* of the Yanya *vilayeti* of 1311 H [23] (1894) counts in the "Koniçe Kasabası" 1,435 male and 1,324 female inhabitants, living in 595 houses. This gives an average of 4.6 inhabitants per household. In the context of 19th century conditions this is a relatively high number and points to a growing population.

---

19 Ömer Lûtfi Barkan, "1079-1080 /1669-1670 Mâlî Yılına ait bir Osmanlı Bütçetisi," in: *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 17 (1955/56), pp. 280 (Margaliç), 278 (Arta/Narda, Aya Mavra,İnebahti/Lepanto, Preveza, Yánnina).

20 M. Kemal Özergin, "Rumeli Kadılıkları'nda 1078 düzenlemesi," in: *Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*. Ankara 1976, pp. 263, 274.

21 *Description Géographique et Historique de la Turquie d'Europe par ordre alphabetique, pour suivre les opérations de la guerre actuelle* " Paris 1828, p. 86.

22 I. Kokkidis, *Odoiporika Ipeiros kai Thessalias*. Athina 1880, p. 102.

23 *Yanya Salnamesi.* Yanya 1311 H (1893/94).

In 1896, Sâmî Bey, in his great Historical-Geographical Dictionary *Kâmûsu'l-A'lâm* [24] describes Konitsa as the centre of a *kaza* in the *sancak* of Yanya. The little town had grown further, now having 5,500 inhabitants, fifty-fifty Muslim and Christian. The *kaza* of Konitsa included 34 villages with a total population of around 25,000 people, partly Muslims, partly Christians speaking Vlach (a Romance language) and Albanian.

In the early spring of 1913, after the capture of the important and strongly fortified Yánnina, the Greek army took Konitsa. A large part of the Muslim population perished or fled to the north. Death and departure of a large part of the Muslim community during and after the Greek conquest cast a dark shadow over the town. In 1920, it had only 2,749 inhabitants and by 1928 this number had sunk to 1,959.

World War II brought the Italian invasion and the subsequent occupation until 1943, when the German *Wehrmacht* took over. In course of these actions two thirds of the town burnt down. The chaotic end of the war saw the expulsion and flight of the Muslim population, with irregular Greek nationalist forces destroying many Muslim houses. The Greek Civil War, 1945-1949, brought further destruction and suffering, especially when, in 1947, the "Democratic Army of Greece" under the communist leader General Markos tried in vain to capture the town. The recovery took more than three decades. In 1961, the town had no more than 3,541 inhabitants. Today Konitsa is a lively place of about the same number of residents as in the Late-Ottoman period. Albanian can still be heard there. It is spoken by Christian Albanians who remained behind and by visitors from the nearby Albanian territories who have been coming over the last decade to enjoy the lively market days.

In the summer of 1977, the writer of these lines saw in Konitsa several relics of the Ottoman period. As mentioned above, they were all situated in the lower part of the town. In 2013, during a repeat visit to Konitsa, the mosque was found to have further deteriorated; the *türbe*s had undergone some restoration and were (from an architectural viewpoint) still in good condition. The school was well-restored and transformed into an information centre about the town's history and monuments. An information board on the building states that the mosque was thought to have been built by Sultan Süleyman (1520-1566) The building was, it claims, mentioned in a document from the late 19th century (no source given) as being called the "Kato Konitsa Tsami, also known as Sultan Süleyman Tsami." This is not another piece of legend but true: Sultan Süleyman had indeed built a mosque in Konitsa, as we established above.

[24] Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm.* Vol 5, Istanbul 1314, p. 3781.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The Mosque Hüseyin Şah Bey and the Mosque of Sultan Süleyman the Magnificent

The *salnâme* of the *vilayet* of Yanya from 1888/89 [25] confirms what we have said above, namely that Konitsa had two mosques, one built by Sultan Süleyman and one by Hüseyin Şah from Konitsa. The latter does not exist anymore. Before describing the Sultan's mosque, it is worth saying something about the town's second mosque because its founder was a person who connects Konitsa directly with one of the most important figures of pre-Ottoman Epirus, Carlo Tocco I, Despot of Epirus. Regarding his descendant Hüseyin Şah, some written evidence as well as local memory is preserved and will now be brought together here for the first time.

The mosque of Hüseyin Şah stood in the Upper town of Konitsa, near the central square at the spot where, since the late-1970s, stands the large new church of St. Kosmas the Aetolian. The local historian Efthimiou collected over the years local oral traditions and published the results in 1997. [26] According to his compilation, the mosque (with the very unusual name of Hüseyin Şah) was built around the year 1500 by Sultan Bayezid II (1481-1512) and was his endowment.

The Ottoman register of 1530, [27] containing the information taken in 1520, knows nothing about this mosque and in that year, the town had no civilian Muslim population at all! Hüseyin Şah is a rare name, as I have said. In fact, the only Ottoman official of any importance with this name was to our knowledge Karlızâde Hüseyin Şah Bey, a descendant in the third or fourth generation of the well-known and rather successful ruler of Epirus, Despot Carlo Tocco I (d. 1429). The latter is known to have had a number of illegitimate sons, bastards, who partly went into Ottoman service after Carlo's death and converted to Islam.

Some of Carlo's Muslim descendants became well-known personalities. In 890 H (1485), a Karlızade Ali Bey, tutor (*lala*) of Prince Cem (son of Sultan Bayezid II), finished the construction of a sizeable domed mosque in the village of Sušnica in Central Bulgaria. Soon after, this village developed into the town of Karlovo. The mosque still stands and an inscription written in Arabic and situated above the main entrance of the building relates the story. [28] A decade later the same Ali Bey – now serving as governor of the great province of Karaman in Central Anatolia – had the foundation

25 *Salnâme-yi Vilâyet-i Yanya.* Yanya 1306 H (1888/89), p. 88.

26 E. Efthimiou, *Selides apò tin istoría tis Konitsas*. Konitsa 1997.

27 TD 367.

28 See Grigor Boykov, "Karlızade 'Ali Bey: An Ottoman Dignitary's Pious Endowment and the Emergence of the Town of Karlova in Central Bulgaria," *Journal of Turkish Studies* 39 (2013), pp. 247-267

charter (*vakfiye*) for his mosque drawn up. It is preserved and has been reproduced several times. [29] In the text, Ali Bey calls himself proudly: "*al-emir al-kebir*" and "*sahibü's-seyf ve'l-kalem* […] *lala Ali Bey bin Karlı*" (the Grand Emir […] and Master of Sword and Pen) according to the medieval Muslim ideal of military valour and literary ability, the "*arma et litterae*" of Christian society.

Shortly before the year 1500, Ali's youngest son, Karlızade İskender Bey, had a large mosque built in the town of Kazanlăk, 60 km to the east of Karlovo. This edifice stands in a rebuilt version from 1255 H (March 1839-March 1840) and is still in use as the main mosque of Kazanlăk. The long inscription recording the reconstruction of the building on order of Sultan Abdülmecid mentions its original founder and the date of construction: 902 H (1497). [30]

In 900/1495, another descendent of Carlo Tocco, Karlızâde Mehmed Bey, was building a large and very monumental domed and vaulted mosque at the southern bridgehead of the great stone bridge over the Vardar in Skopje. Next to the mosque he founded a theological college (*medrese*). The mosque existed until 1924. Its inscription gives the name of the patron only as "Mehmed Bey" but his mosque was from the beginning known as "Karlızâde Camii." Evliya Çelebi also knew this mosque only as "the Mosque of Karlızâde" and later *vakf* documents, published by Gliša Elezović, [31] do the same. These documents also show that Mehmed possessed extensive properties in and near Skopje. The inscription giving the name of the founder and the date of the construction is extant in the *lapidarium* of the Kurşunlu Han in the old centre of Skopje and has been published several times. [32] This descendant of Carlo Tocco must have been a well-established figure in the Ottoman ruling elite. He might have been the father of another Karlızade Mehmed who started his career in the early 1500s. We find him several times in a 'Register of Benevolence' (*in'amat defteri*) of

---

29 Boris Nedkov, "Karlovsko Vakăfname," in: Nikolaj Todorov – Boris Nedkov (eds.) *Turski Izvori za Bălgarskata Istoriya*. II. Sofia 1966, pp.481-497. M. Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakiflar-Mülkler ve Mukataalar*. Istanbul 1952, Section II, pp. 226-231 (including facsimile).

30 İbrahim Tatarlı, "Kultovi sgradi i nadpisi v Bălgariya," in: *Godišnik na Sofijskiya Universitet. Fak. Po Zapadna Filologii* LX (1966), p. 611. Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimârîsinda Çelebi ve II. Murad Devri 806-855 (403-1451)*. Istanbul 1972, pp. 514-515.

31 "Gliša Elezović, Turski spomenici u Skoplju," in: *Glasnik Skopskog Naučnog Društva* V, Skopje 1929, pp. 243-261 (Karlo-zâde Mehmed's mosque and the *türbe* built by Princess Hüma).

32 Franz Babinger, "Beiträge zur Geschichte von Qarly-Eli vornehmlich aus osmanischen Quellen," in: *Mnimin Spirídonos Lamprou*. I. Athens 1933, pp. 140-149. Better accessible in: idem, *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*. I. München 1962, pp. 370-377. Lidija Kumbaracı-Bogoević, *Osmanliski Spomenici vo Skopje*. Skopje 1998, p, 76-78 and 100-04, with good photograph of the inscription).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bayezid II [33]. Ömer Lütfü Barkan published a small part of it 35 years ago. There he is mentioned as *"Mehmed Bey bin Karlı ki zâ'im-i Istanbul şod 14 Rebiü'l-Evvel sene 909;"* (Mehmed Bey son of Karlı, who on 14 September of the year 1503 became *za'im* (high-ranking army officer) of Istanbul). [34]

Only two months later (11 November 1503), the sultan appointed him *kethüda* of Rumelia. [35] In 1505 (23 July), Mehmed Bey was promoted to the governorship of Elbasan. [36] Two years later (9 May 1507), he changed to a new role as the tutor (*lala*) for Prince Selim. [37] In early 1509 (27 February) he took the next step in his career, becoming governor of Ala'iye (Alanya), [38] but only eight months later he was dismissed. [39] His unemployment was not to last very long; on 7 July 1510 he became governor of Vulçıtrin, [40] a position he held at least until the end of the following year. [41]

Karlızade Mehmed Bey was married to an Ottoman princess who was a daughter of Güzelce Hasan Bey and the eldest daughter of Bayezid II, [42] probably Fatma Sultan. [43] The marriage of Princess Fatma's daughter to Karlızade Mehmed Bey might already have been contracted in 1502. [44] Unfortunately, the documents do not reveal her name. Hence, we cannot be sure that she was identical with Hüma Şah, the mother of Hüseyin Şah Bey.

In the year 960 H(18 Dec. 1552 – 7 Dec. 1553), Hüseyin Şah Bey, presumably a son of Karlızâde Mehmed Bey and Bayezid II's

---

33 Istanbul, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet 71.

34 Ömer Lütfü Barkan, "İstanbul Saraylarına ait Muhasebe Defterleri", *Belgeler* IX/13 (1979), p. 309. Muallim Cevdet 71, fol. 5b.

35 Muallim Cevdet 71, fol. 9b.

36 Muallim Cevdet 71, fol. 68b.

37 Muallim Cevdet, 71, fol. 102b.

38 Muallim Cevdet 71, fol. 156a.

39 This does not imply that he fell into disgrace. The sultan gave the *mir-i köhne-i Ala'iye* Mehmed b. Karlı 7,000 akçe and a robe of Bursa voided velvet (*çatma*); Muallim Cevdet 71, fol. 174b.

40 Muallim Cevdet 71, fol. 200b.

41 Muallim Cevdet 71, fols. 231a, 247b.

42 This marriage between Bayezid's daughter and 'good-looking' Hasan had ended between February 10th and 16th 1505: on 6 Ramazan 910 (10 February 1505) the register labels her *duhter-i büzürg hullide mülkühü, zevce-i Hasan Bey Güzelce.* Six days later, she appears as *zevce-i köhne-ı Hasan Bey Güzelce.* Nearly four months later, on 28 Zilhicce 910 H (1 June 1505) "the daughter of his Majesty, the former wife of Hasan Bey Güzelce" received 40,000 *akçe* for the purchase of a house. Muallim Cevdet 71, fols. 49a/b and 60b.

43 Çağatay Uluçay, "Bayazıd II.in Âilesi", *Tarih Dergisi* X (1959), p. 120.

44 The entry *ibtidâ-i adet-i boğça-i zevce-i Mehmed Bey b. Karlı, fî 24 Cemâzi II sene 908* ("begin of the customary bundle gift to the wife of Mehmed Bey b. Karlı, on 25 December 1502"), Muallim Cevdet 71, fol. 267b, suggests that the couple had married on this date or shortly before.

granddaughter, had completed a nice domed mosque, a similarly domed mausoleum and a *medrese* in the village of Saray near Skopje. In this village, he had a large estate with a palace in it. Its name and the date are given in an Arabic inscription above the main entrance. The date of construction is written in numbers and as a chronogram ("*mecmu'a al-abrâr, dârü'l-'âbidîn*). Although the chronogram correctly presents the date as 960, the date in numbers gives the same date as 961(1554), which means that the chronogram was made before the building was entirely ready. The completion slipped into the new year, which was duly recorded on stone. It is a practice we often encounter in Ottoman epigraphy. The village of Saray owes its name to the palace, which the Habsburg army destroyed in 1689. In the great war of 1683-1699, Piccolomini, its commander, pushed on with his troops as far as Skopje and devastated the city in a great fire.

According to Mehmed Süreyya, in August 1538, during the Ottoman Venetian war of 1537-1541, Hüseyin Şah Bey was *sancakbey* of Karlı İli, the "Land of Carlo," his ancestral home. [45] In this capacity, he had beaten back a Venetian attack on the fortress of Preveza, an attack from land and sea on this outlying province of the Empire. The contemporary historian Celalzâde Mustafa, also known as Koca Nişancı, describes in detail the story of the defence of Preveza by Hüseyin Şah Bey. [46] On 29 Şevvâl 951 (13 January 1545) the oldest preserved *Mühimme Defteri*, dating from 951-952 H and published by Halil Sahillioğlu, mentions "Hüseyin Şah, at that time holding the office of *sancakbey* of Yanya." [47]

Shortly before 1560 (967) Hüseyin Şah had been *sancakbey* of Zvornik on the Drina at the border between Bosnia and Serbia, as a letter from Sultan Süleyman to the Habsburg King Ferdinand mentions. [48] Four years later (December 1564) a letter to the *kadı*s from the districts of (Upper) Debar and Shpat refers to him as "the (*sancak*) *bey* of Ohrid, Hüseyin Şah Bey." In a report to the government in Istanbul, Hüseyin had suggested building a castle in the very mountainous district of Upper Debar and Shpat to control the mountain dwellers there, since they were unruly and committed *şakâfet* (robbery and mischief). [49] On 7 Şevvâl 973 H (27 April 1566), Hüseyin Şah surfaces as *bey* of the important *sancak* of Morea (Peloponnese), where he engaged in the repairs to the great castle

45 Mehmed Süreya**,** *Sicill-i 'Osmânî*. II. Istanbul 1311 (1894), p. 187.

46 Petra Kappert (ed.), *Celâlzâde Mustafa's Tabakatü'l-Memalik*. Wiesbaden 1981, p. 82-83 and 312.

47 Halil Sahillioğlu (ed.), *Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri.* Istanbul 2002, pp. 47, 151, 370.

48 Josef Matuz, *Herrscherurkunden des Osmanensultans Süleyman des Prächtigen. Ein chronologisches Verzeichnis*, Freiburg im Breisgau, 1971, doc. no 426.

49 The letter is preserved in the Mühimme Defteri (MD) 4, p. 234.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

of Patras. [50] In the last decade of September of the same year, he is mentioned for the last time. [51]

The "former *sancakbey* of Ohrid" Hüseyin Şah Bey passed away in 974 H (19 July 1566 – 8 July 1567) and was buried in the *türbe* next to his mosque. In 991 H (1585) his son Ali died and was buried next to the mosque of his father, all names and dates being written on well-preserved inscriptions in Arabic and Ottoman Turkish. [52] Hüseyin Şah Bey's mother was the Ottoman princess Hüma Şah; yet, she cannot have been identical with Bayezid II's daughter of that name [53] because the latter was married to Bali Paşa and had already died in 1504. [54] Hüseyin Şah Bey's father was, as far as we know, the provincial commander Karlızade Mehmed Bey. Being the offspring of an imperial princess, Hüseyin had the right to put the honorific title "Şah" behind his name. [55]

Hüma Sultan founded a dervish convent (*zaviye*) and a primary school behind the great mosque of Karlızade Mehmed Bey in Skopje. A well-built hexagonal *türbe*, once part of the dervish convent, stood until 1924 next to the Karlızade Mosque in Skopje and is known from a number of old photographs. [56] With an eye on the perfect form and proportions of Hüseyin's mosque and *türbe* in the village of Saray we might expect that his Konitsa mosque was also a building in the classical Ottoman style of the mid-16th century. The note on Konitsa in the *Salnâme* of 1871 makes Hüseyin Şah a native of Konitsa, as this would explain why he built a mosque in this particular town. It is more likely, however, that the construction of his mosque in Konitsa took place during his term as governor of the *sancak* of Yanya, around 1545. Relying on the solid research of the veteran scholar Gliša Elezović, Lidija Kumbaraci-Bogoević concluded that Hüseyin Şah was a relative of Karlızâde Mehmed Bey. [57] He is at any rate the most important son of Konitsa, intricately tied to the history of this town.

---

50 MD 5, order no 1482.

51 MD 5, order no 280.

52 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri*. III. Yugoslavya, 3. kitap, İstanbul 1981, p. 308, and photographs. Kumbaracı – Bogoević, *Osmanliski Spomenici vo Skopje*, , p, 76-78 and 100-04.

53 Hüma seems to have been en vogue in the first half of the 16th century. Additionally to Hüma bt. Sultan Bayezid, one of Hersekzade Ahmed's daughters with Princess Hundi bore the name Hümaşah. A further Hüma was the daughter of Prince Mehmed, the beloved son of Süleyman the Magnificent.

54 M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadıları ve Kızları.* Ankara 1980, p. 27.

55 Babinger, „Beiträge zur Geschichte von Qarly-Eli, *Aufsätze und Abhandlungen,* p. 375, n. 1.

56 Elezović, "Turski spomenici u Skoplju," pp. 243-261. Kumbaracı-Bogoević, *Osmanliski Spomenici vo Skopje*, p, 76-78 and 100/04,

57 Kumbaracı-Bogoević, *Osmanliski Spomenici vo Skopje*, p. 77, n. 186.

The mosque of Hüseyin Şah Bey in Konitsa was demolished in the summer of 1970. Just before that date, the writer of these lines had been able to make a ground plan of the building. In 1976, a great new church, dedicated to St. Kosmas the Aetolian was erected on the same site. What we see today in the lower Town of Konitsa is thus without doubt the Mosque of Sultan Süleyman. Yet this building is definitely not a 16th century construction but one of the second half of the 19th century, from the time of Sultan Abdülaziz (1861-1876) or even from the first part of the rule of his successor Abdülhamid II (1876-1909), as the architectural features shows in an unmistakable manner. It would be nice to find the original 19th century Sultanic order to restore or rebuild this mosque – a research task for the future.

The remains of the structure we see today looks as if the mosque had been blown up with dynamite or TNT (trotyl). Another story has it that, in the 1920s and 1930s, the local population used the unguarded building as quarry for building stones for their new houses. However, as the well-known German Ottomanist Franz Babinger saw it still standing in the 1930s, the destruction must have taken place during the events at the end of World War II, or later. It is very likely that both stories are correct.

The mosque was a square building measuring 9.78 x 10.02 m with a relatively lofty inner square space of only 8.02 x 8.02 m, covered by a dome. As such the mosque could accommodate 85 to 90 adult males as well as a much smaller group of women, accommodated at the usual wooden gallery on the inside of the front wall. Today the dome of the mosque is gone and the front wall, as well as the left lateral wall of the building, have collapsed, taking with them the porch in front of it and the building inscription over the entrance gate. The dome rested on four squinches (tromps), an element unknown in the Roman and Byzantine building tradition. The squinch to the right of the *mihrab* is still intact. Of its counterpart to the left of the *mihrab* only the lower segment is in place. The minaret still stands for the greater part. It has a square base with the entrance from the inside of the building. The shaft of the minaret is sixteen-sided and built from porous *tufa*, which was plastered over. The balcony rests on a simplified form of stalactite corbelling. The masons were visibly unable to make the classical, very intricate, Ottoman *muqarnas* decoration. The top and the conical cap of the minaret are of stone, a product of local Epirot workmanship. The conical cap has meanwhile disappeared. This and other damage occurred during an earthquake in 1996.

The walls of the mosque consist of coarse broken stone with an uneven surface. Only the four corners of the building and the rectangular window frames are executed in finely cut stone of different colours. The windows are not crowned with the specifically Ottoman four-centre-arch. Instead, lintels made of one large piece of

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

stone with a crude segment arch, protected them from the downward pressure of the masonry. The open windows are shielded by grids made of thin iron rods instead of the much more robust Ottoman rods. They also lack the dice-like joints connecting the rods of the grid. All this is highly un-Ottoman and is a strong indicator that we have to date the mosque in the advanced 19th century. The four corners project a little beyond the surface of the walls and so form flat pilasters of a kind. These elements, i.e. the window frames, thin iron rods and flat pilasters, date the building with great certainty in the second half of the 19th century. The dome and the shoulders of the cube were originally covered with large slabs of stone in the same way as the four mosques still standing in Yánnina. The building must have had a porch preceding the entrance. Whether this has been a porch of two units covered by small domes or a wooden portico can only be established with help of old photographs, which are not (yet) at our disposal.

Nine meters south-west of the mosque stands a domed *türbe*. It is a modest hexagon covered by a dome. The six sides measure 2.88 m in width each. The *türbe* is somewhat better constructed than the mosque, being made of small cut blocks of hard grey limestone. The arches above the five windows, one in each flank, besides the door, do not show the obligatory Ottoman four-centred arch but are rounded, another sure indication that this building is also from the second half of the 19th century. The dome of the *türbe* is covered with a sloping roof of large slabs of stone that begin above a small, profiled cornice. The hexagonal form of the *türbe* seems to have been particularly popular in Epirus as a resting place for mosque founders or dervish saints. We find the same form in Gjirokastër at the great Bektashi *tekke* north of the town, and in Yánnina flanking the Arslan Pasha Mosque. Today the Konitsa *türbe* stands empty, without a function. The cracks visible in 1977 have since been carefully restored and the building is structurally sound. In 1977, it served as a stable for goats. The identity of the person buried in this *türbe* seems to be unknown.

The Mekteb of Şeyh Turabi

Some 50 meters below the Süleyman Mosque and the *türbe* stands the primary school (*mekteb*) built by Şeyh Turabi, a relatively small building, two stories high, looking like a traditional Epirot manor. The classroom proper is placed on a cellar-like substructure that brings the actual floor high above the ground level and creates a feeling of separation from the world below, an essential feature of an Ottoman primary school. The classroom is reached via a double flight of steps. Beside the entrance of the classroom an elaborate Ottoman inscription of six lines is preserved, bearing the date of 1286 H (1869/70). It is carved in a slab of stone and very well readable but

written in a curious kind of Turkish full of minor mistakes, but in a correct metre. In English translation it reads as follows:

1. Look at the pains and efforts (of) Şeyh-i Turab for the good work
2. Such a *mekteb* he wanted to call into existence.
3. The noble person, exercised concerning the subject of liberality and zeal,
4. the excessive generosity of Hatem [58] without mentioning and remembrance.
5. The intention of the date of the *mekteb* is a prayer for Rif'at:
6. "This place, which makes happy and renowned, is a hearth of knowledge and science"

   1286 (1869/70)

The Türbe of the Bektashi Tekke of Hüseyin Baba and Turabi Baba.

About 200 meters down from the Mosque of Sultan Süleyman, in what is now a sparsely inhabited peripheral quarter of Konitsa near the famous arched stone bridge over the Viosa River, stands a remarkably well-preserved *türbe* from the last phase of Ottoman architecture. It was once part of a large *tekke* of which only the gate remains. The *türbe* stands in the garden of a private house and is used as a barn. It is built following the octagonal plan, measuring 6.30 m in diameter with all sides 2.55 m wide. The structure is very regular, the walls made of broken stone and smoothly plastered in white and divided into eight by neatly built flat pilasters of yellow cut stone. The dome is covered with the usual gently sloping roof, covered with concave-convex roof tiles. The windows are not crowned by the obligatory Ottoman four-centre arch but with a flat lintel, and the iron bars to prevent undesired entrance are not the solid and thick Ottoman bars but very thin ones. Both elements are very un-Ottoman and doubtlessly of late and local origin.

Judging by the characteristics of style and workmanship, this *türbe* dates from the sixties or seventies of the 19th century. Traveling in the first decade of the 20th century, Hasluck mentions that there was but one Bektashi *tekke* in Konitsa. The *türbe* of this convent contained the tomb of Hüseyin Baba and, at his side, that of Turabi Baba. The *salnâme* of 1871 speaks of the *tekke* of Hüseyin Baba as harbouring the youngest of the Bektashi *türbe*s in Konitsa, built "sixty years ago" (= 1228 H/1826). The *tekke* is supposed to have been founded in the time of Bayezid II, being the first Bektashi centre in all of Epirus. [59] Only this convent can be meant, because the three other

58 Hatem is a figure from Arabian history, proverbial for his generosity.

59 Norris, *Islam in the Balkans*, p. 127-28.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sacred places of the Bektashis located there were only the tombs of saints, not *tekke*s.

Hüseyin Baba is reckoned among the oldest Bektashi propagators in Albania and most probably lived in the 16th century as a contemporary of Kasım Baba, who is known to have spread Bektashism in Eastern Albania and Western Macedonia. [60] Kasım Baba's four-pillared canopy *türbe* in Kastoria (Kostur, Keşriye) at the border between Greek Macedonia and Albania was still standing in 1959, located just outside the walls of the town near the lake. The *tahrir defter*s of Macedonia of the 16th century mention Kasım Baba and his *vakf* in Keşriye. The *tekke* of Konitsa must have been built around the tomb of Hüseyin Baba, which had been venerated long before. The *türbe* we see today must have come into being in the time of Sultan Abdülaziz (1861-1876), when the previously oppressed Bektashi movement (since 1826) was again more or less tolerated. [61]

Turabi Baba must be identical with the Şeyh-i Turab mentioned in the inscription of the still standing *mekteb* in Konitsa, from 1286 (1869/70). A specialist like John Kingsley Birge counted Turabi Baba among the three most famous Bektashi poets of the 19th century. According to three experts of Bektashi literature, Sadeddin Nüzhet Ergin, Cahid Öztelli and Cengiz Gündoğdu, Turabi Baba started his journey on the path of mysticism in Skopje/Üsküp under the spiritual guidance of the Melami leader Muhammed Nuru'l-Arabi. Then, he had been head of the great Bektashi *tekke* of Şahkulu Sultan in the Istanbul suburb Merdivenköy. In 1849, he became head of the Bektashi Order and *postnişin* of the main-*tekke* of Hacı Bektaşköy in Central Anatolia. He died in 1285 H (1868). [62] Ergin was familiar with the Turabi buried in Konitsa but did not know the 1869/70 inscription on the Konitsa *mekteb*, where Turabi is mentioned as being alive. Öztelli wrote that Turabi either came from Ankara, or from Yánnina or Konitsa. The great "*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*" mentions five different poets with the name Turabi/Türâbî, two of them lived in the 15th century, one in the 16th and one in the 18th century. [63] "Our" dervish leader and poet is the only one living in the 19th century. His full name was Turabi 'Ali Efendi. The difficulty in locating him most probably stems from the way the sources give the name of the place as "*Koniçe tabi-i Yanya*" or "*Yanya'yı yakın Koniçe*."

60 John Kingsley Birge, *The Bektashi Order of Dervishes*. London 1965, p. 72, n. 1, p. 81, and 79-81.

61 Birge, *The Bektashi Order of Dervishes*. London 1965, p. 81. and 79-81.

62 Pertev Naili Boratav, *Philologiae Turcicae Fundamenti.* II. Wiesbaden 1964, p. 141.

63 *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. Devirler/İsimler/Eserler/Terimler.* Ezel Erverdi et al. (ed.). 7. Istanbul 1998, p. 399.

The existence of two Bektashi leaders, who were contemporaries and at the same time great mystic poets, seems to us rather improbable. Turabi's *divan*, his collected poetry, was printed in Istanbul in 1877. His poetry shows the influence of the great 16th century poet Fuzuli of Baghdad (d.1556) [64] as well as traces of the outspoken heterodox teachings of Hurûfîism, preached by Fazlullah Hurûfî (d.1394) and propagated among the Turks by the poet Nesimi in the most beautiful early Turkish poetry thinkable. [65] Hurûfîism was, at least among Turkish literary circles in the Balkans; particularly popular as an underground current. It can be detected deep into the 19th century.

The Albanian Bektashis not only composed religious texts in Albanian to propagate Bektashism among the local population, they also translated works written in Turkish or Persian. Best known is the *Hadikatü'ş-Şu'ada* ("Garden of the Bienheureux") of the famous classical Turkish poet Fuzuli of Baghdad, which was dedicated to the martyrs of Kerbala. Large parts of this "classic" were recited during the *matem*, the first ten days of the month Muharrem.

In Albania, the "*Hadika*" was translated entirely, or in parts, and new elements were added to it. We know of a version of the adapted *Hadika*, with many interpolations, written by Dalip Frasheri from the village of Frasher, which was the birthplace of so many poets, scholars and activists. [66] Dalip wrote the greater part of this work in the *tekke* of Hüseyin Baba in Konitsa, where he lived in banishment. This relegation is the reason behind his nickname Hicreti. The rare name Dalip goes back to a contraction of the Arabic name Andelip: Nightingale. Dalip's work, which ran to 60,000 lines of poetry (*beytlik*), was written in 1842 and had a large circulation in Southern Albania and the western part of what is today the Republic of (Skopje) Macedonia. [67] In the last part of the 20th century, the famous Baba Rexheb Beqiri from the Bektashi *tekke* in Detroit, USA, made a new translation of the *Hadika* because many people no longer understand the language of Dalip.

---

64 E.J.W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry*. III, London 1904, (repr. 1965) p. 70-101.

65 Gibb, *A History of Ottoman Poetry*. I. London 1900 (repr. 1958), p. 336-368. See also: Hellmut Ritter, "Die Anfänge der Hurufi Sekte," in: *Oriens* 7, (1954), p. 1-54.

66 Norris, *Islam in the Balkans*, p.180-181.

67 Nathalie Clayer, „Bektachisme et nationalisme Albanais," in: A. Popovic et G. Veinstein (eds.), *Bektachiyya, Études sur l'ordre mystique des Bektachis*. Istanbul 1995, p. 279, note 5. Osman Myderrisi, "Letërsia Shqipe me alfabetin arab," in: *Buletin për Shkencat Shoqërore* 2 (Tirana 1955), pp.148-155. Osman Myderisi, "Letërsia fetare e Beksashive," in: *Buletin për Shkencat Shoqërore* 3 (1955), pp. 131-142. Dh, S. Shuteriki, *Shkrimet Shqipe së vitet 1332-1850*. Tirana 1965, pp. 158-159.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The question why all the preserved Ottoman monuments in Konitsa date from the 1860s and '70s is easy to answer: on 10 and 15 April 1860, Konitsa was hit by two terrible earthquakes and on 16 April by aftershocks. They could be felt in Leskovik and Tepelene in Albania and in Yánnina in the south. [68] All destroyed monuments where rebuilt afterwards. Because one of the six edifices was built by a ruler of the Ottoman dynasty it is very well possible that the building order and the accounts of the construction of Süleyman's mosque in Konitsa can still be found in the Ottoman Archives in Istanbul.

Lack of time prevented me from examining two more *türbe*s standing in Konitsa. However, recently taken photographs suggest that these two were also rebuilt after the 1860 earthquakes. Both are octagonal and appear to be of much better masonry than the two already discussed. One of the two *türbe*s photographed was in a rather good condition; the other, showing masonry of the most excellent quality and correct Ottoman-style pointed arches over the windows, had been badly damaged not long ago, most probably during the 1996 earthquake. Its dome had collapsed, but work was then carried out to prevent further deterioration. Here we thus find a situation which is the very opposite of that of the Ottoman monuments of Chamouria (Çamlık). In that district the sad memories from the atrocities in 1945 are still too strong, whereas in Konitsa the people responsible evidently wish to preserve their Ottoman monuments and have recognized them as part of their town's heritage.

From an architectural point of view, the remains of the Konitsa Bektashi *tekke* and, in particular, the other *türbes* are not of great relevance. Nevertheless, they deserve to be preserved and restored because of their cultural value, reminding us of such eminent figures in Ottoman literature as Dalip Frasheri and Turabi Baba. Moreover, they represent a vital part of Albanian Muslim culture in general.

While many areas of the Balkans tacitly struggle to eliminate relics of the Ottoman past, the region Epirus (first and foremost Yánnina) has tended to integrate this heritage into its own cultural tradition. The reason for such divergent approaches is for historians hard to fathom, even on the micro-level. A study broad in scope that applies the tools of sociology, political science and psychology, might yield some highly valuable insights. This is, however, a future topic for a young generation of scholars.

68 Nicholas Ambraseys, *Earthquakes in the Mediterranean and Middle East. A Multi-disciplinary Study of Seismicity up to 1900*. Cambridge 2009, p. 697. A. Perrey, "Note sur les tremblements de terre an 1862," in: *Mémoires de l'Academie Royales de Bruxelles* 16/6, pp. 3-179.

References

Ambraseys, Nicholas. Earthquakes in the Mediterranea and Middle East. A Multi-disciplinary Study of Seismicity up to 1900. Cambridge 2009.

Aravandinos, P. Chronografía tis Ipeírou ton te ómóren éllinikón kai illirikón choron. I-II. Athens 1856, reprint 1969.

Argyro, Karamberidi. „Aoos (or Konitsa) Bridge," and „Hamkos Mansion," in: Ersi Brouskari (ed.), Ottoman Architecture in Greece. Athens 2009, pp. 186-188.

Ayverdi, Ekrem Hakkı.. Osmanlı Mimârîsinda Çelebi ve II. Murad Devri 806-855 (403-1451). Istanbul 1972.

Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri. III. Yugoslavya, 3. kitap. İstanbul 1981.

Babinger, Franz. Beiträge zur Geschichte von Qarly-Eli vornehmlich aus osmanischen Quellen," in: Mnimin Spirídonos Lamprou. I. Athens 1933, p. 140-149. Better accessible in: idem, Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante. I. München 1962, pp. 370-377.

Barkan, Ömer Lûtfi. "1079-1080 /1669-1670 Mâlî Yılına ait bir Osmanlı Bütçetisi," in: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası 17 (1955/56), pp. 225-303.

Birge, John Kingsley. The Bektashi Order of Dervishes. London 1965.

Boratav, Pertev Naili. Philologiae Turcicae Fundamentae. II. Wiesbaden 1964.

Boykov, Grigor. "Palisade 'Ali Bey: An Ottoman Dignitary's Pious Endowment and the Emergence of the Town of Karlova in Central Bulgaria," Journal of Turkish Studies 39 (2013), pp. 247-267

Clayer, Nathalie. «Bektachisme et nationalisme Albanais,» in: A. Popovic et G. Veinstein, Bektachiyya: Études sur l'ordre mystique des Bektachis. Istanbul 1995, pp. 277-308.

Efthimiou, E. Selides apò tin istoría tis Konitsas. Konitsa 1997.

Elezović, Gliša. "Turski spomenici u Skoplju," in: Glasnik Skopskog Naučnog Društva V, Skopje 1929, pp. 243-261.

Ergün, Sadeddin Nüshet. Bektaşi, Kızılbaş ve Alevi Şairleri. İstanbul 1930, 3th, enlarged edition 1944.

Frashëri, Kristo. Histoire d'Albanie. Bref aperçu. Tirana 1964.

Gibb, E.J.W. A History of Ottoman Poetry. I, London 1900 (repr. 1958). II. London 1904, (repr. 1965)

Gökbilgin, M. Tayyib. XV-XVI. asırlarda Edirne ve Paşa Livası: Vakıflar-Mülkler ve Mukataalar. İstanbul 1952.

Gündoğdu, Cengiz. "Hacı Bektaş Veli Dergâhı Postnişîni Hacı Ali Türabi Baba ve icazetnâmesi," in: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi 2012, pp.147-168.

Hasluck, F. W. Christianity and Islam under the Sultans. II. Oxford 1929.

İnal, İbnülemin. Mahmud Kemal Son Asır Türk Şairleri. II. İstanbul 1969.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kappert, Petra (ed.). Celâlzâde Mustafa's Tabakatü'l-Memalik. Wiesbaden 1981.

Kiel, Machiel. "The Building Accounts of the Castle of Vlorë/Avlonya, (S. Albania) 1537-1539," in: Ali Çaksu (ed.), Proceedings of the Second International Congress on the Ottoman Culture in the Balkans, Tirana, December 2003. Istanbul 2006, pp. 3 – 39.

Kokolakis, Michalis. To Istero Gianniotiko Pasaliki, Chóros, dioíkini kai plithismos stin Tourkokratoúmeni Ipeiro (1820-1913). Athens 2003.

Kumbaracı-Bogoević, Lidija. Osmanliski Spomenici vo Skopje. Skopje 1998.

Lauer, Siegfried. Griechenland, Lexikon der historischen Stätten von den Anfängen bis zur Gegenwart. München 1989.

Manta, Eleftheria. "The Çams of Albania and the Greek State," in: Journal of Muslim Minority Affairs 29/4 (2009), pp. 53-535.

Matuz, Josef. Herrscherurkunden des Osmanensultans Süleyman des Prächtigen. Ein chronologisches Verzeichnis. Freiburg im Breisgau, 1971.

Meksi, Alexander. Xhamitë e Shqipërisë, Historia, Arhitekturam shek, XV-XIX. The Mosques of Albania, History, Architecture 15th – 19th cent. Tiranë 2015.

Myderizi, Osman. "Letërsia Shqipe me alfabetin arab," in: Buletin për Shkencat Shoqërore 2 (1955), pp.148-155.

Myderizi, O. Letërsia fetare e Beksashive," in: Buletin për Shkencat Shoqërore 3 (1955), pp. 131-142.

Nedkov, Boris. "Karlovsko Vakăfname," in: Nikolaj Todorov – Boris Nedkov (eds.) Turski Izvori za Bălgarskata Istoriya. II. Sofia 1966, pp.481-497.

Nicol, David. The Despotate of Epirus, 1267-1479. Cambridge 1984.

Norris, Harry T. Islam in the Balkans: Religion and Society between Europe and the Arab World. London 1993.

Özer, Mustafa. Üsküp'te Osmanlı Eserleri. Istanbul 2008.

Özergin, M. Kemal. "Rumeli Kadılıkları'nda 1078 düzenlemesi," in: Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan. Ankara 1976, pp. 251-309.

Öztelli, Kemal. Bektaşı Gülleri. Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi. İstanbul 1973.

Pallas, D.I. "Epiros," in: Reallexikon zur byzantinischen Kunst. II. Stuttgart 1971, p. 298.

Perrey, A. "Note sur les tremblements de terre an 1862," in: Mémoires de l'Academie Royale de Bruxelles, 16 (6) pp. 3-179.

Peter Soustal – Johannes Koder, Tabula Imperii Byzantini. 3. Nikopolis und Kephallinia, Wien 1981.

Ritter, Hellmut., "Die Anfänge der Hurufi Sekte," in: Oriens 7 (1954), pp. 1-54.

Salnâme-i Vilâyet-i Yanya, sene 1288, (1871) p. 105.

Schiro, Guiseppe. Cronaca dei Tocco di Cephalonia, di anonymo prologomeni, testo critico e traduzione. (CFHB 10) Roma 1975.

Shuteriki, Dh. S., Shkrimet Shqipe së vitet 1332-1850. Tirana 1965.
Süreya, Mehmed. Sicill-i ‚Osmânî. II. Istanbul 1311 (1894).
Tatarli, Ibrahim. "Kultovi sgradi i nadpisi v Bălgariya," in: Godišnik na Sofijskiya Universitet. Fak. Po Zapadna Filologii, LX, pp 566-613.
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. VIII, İstanbul 1999.
Uluçay, M. Çağatay. Padişahların Kadınlar ve Kızları. Ankara 1980.
Vasmer, Max. Die Slaven in Griechenland. Leipzig 1970.
Vranousis, L. "Tò Xronikòn ton Ioannínon kat' ànékdoton dimódi èpitomís," in: Epetirís Mesaionikoū Archeíou 12 (Athens 1962), pp.57-115.

Sultan Süleyman the Magnificent's mosque & *türbe* of an unknown personality
(© M.Kiel)

MARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sultan Süleyman the Magnificent's mosque seen from below (1972, © M.Kiel)

Türbe (second half of the 19th century), originally past of the Bektashi *tekke*, now used as a barn, (1972, © M. Kiel)

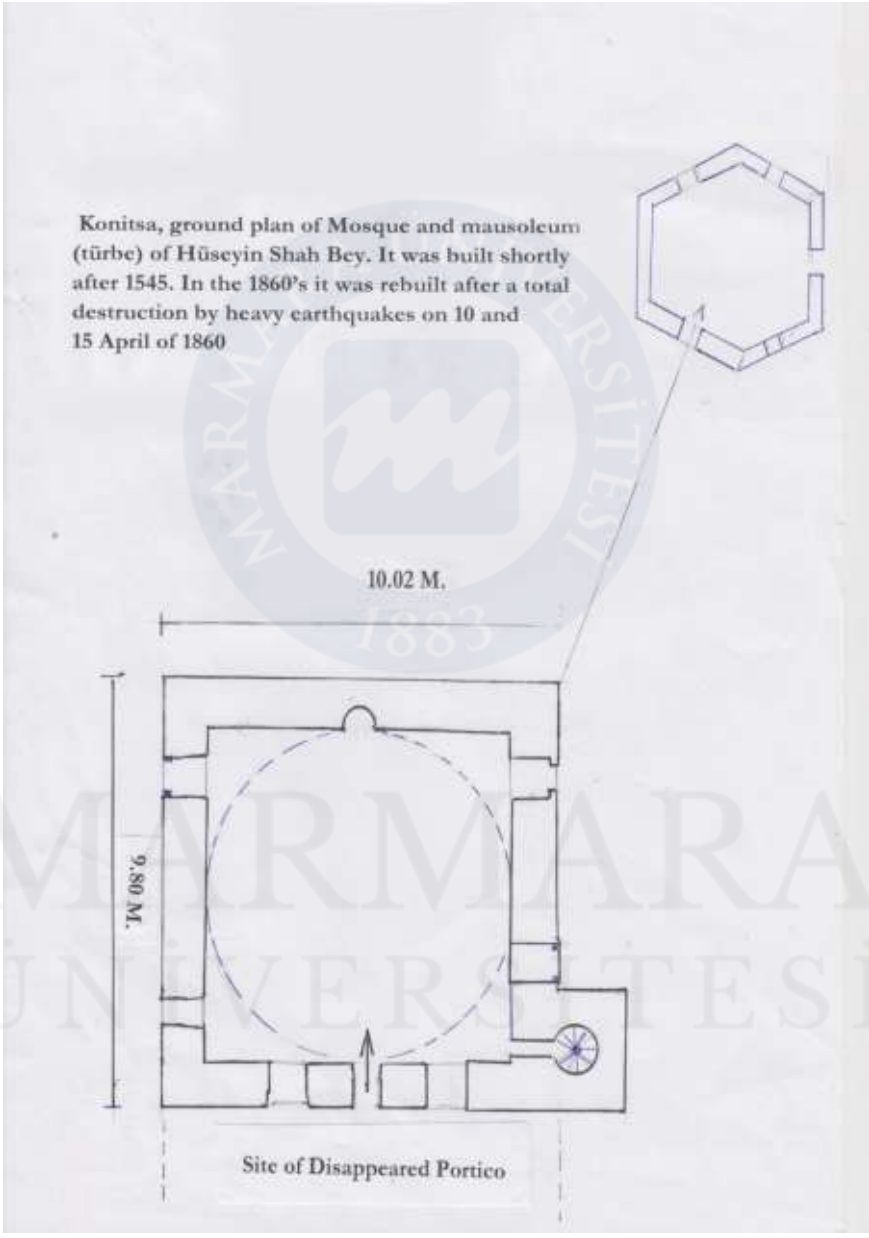

Konitsa, ground plan of Mosque and mausoleum (türbe) of Hüseyin Shah Bey. It was built shortly after 1545. In the 1860's it was rebuilt after a total destruction by heavy earthquakes on 10 and 15 April of 1860

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

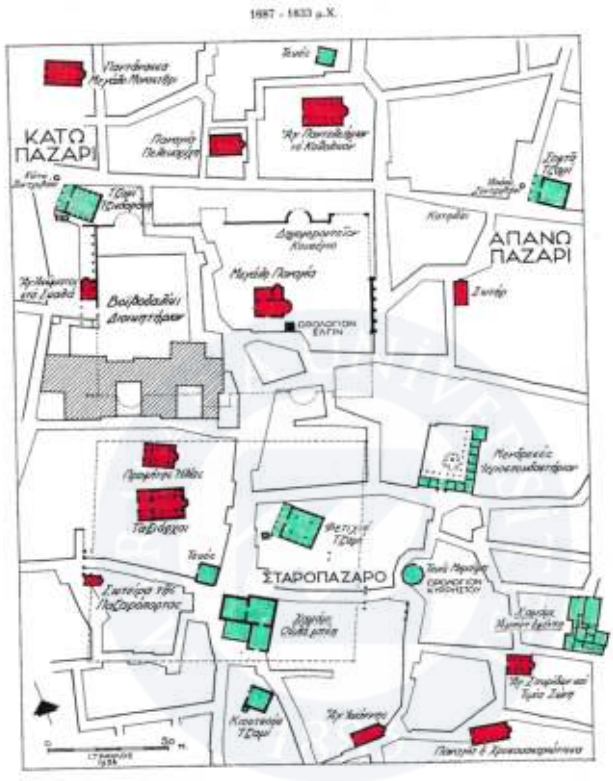

Το Παζάρι, η Αγορά των Αθηνών των χρόνων της Τουρκοκρατίας.

Σχέδιο: Τρικούλη Ι., Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών, Β' έκδ., εκδ. Κακτος, Αθήνα 1985, σελ. 231.

Muslim & Christian Neighborhoods in the 18th century- The City Map of Athens

Dizin / Index

Semboller

16 Mart Fâciası 22

A

Abdülhak Hâmid 18
Abdülhamid II 128
Abraham ve Barker 102
Academia 63, 65, 67, 71, 72, 75
Academic 13, 14, 43, 57, 59, 63-68, 70, 71, 74
Adele E.Gottfried 106
Age of Education 12
Ahmed III 48
Ahmed Rasim 18
Ahmet Hamdi Tanpınar 26, 28
Ahmet Haşim 17
Aka Gündüz 28
Akdeniz ve Devecioğlu 103
Alain Touraine 58
Ala'iye (Alanya) 125
Albanian 116, 118, 119, 121, 122, 132, 133
Albanian-Islamic architecture 116
Alessandro Campi 50
Ali Ekrem Bolayır 19
Andrew Wild 104, 114
Andrea Celesti 50
Annie Kriegel 58
Appointment patents (berat) 118
Aravandinos 117, 134
Archbishopric Pogoniani 117
Archer ve ark 101, 106
Argyro-kastro 118
Argyrokastro (Ergiri Kasrı) 120
Ârif Oruç 19
Arma et litterae 124
Arta 121
Atatürk 12,16, 57, 78, 79, 80, 118,125
Atatürk Faculty of Education 12
Ateşten Gömlek 6, 24, 27
Attilâ İlhan 28
Austrian National Library 35
Avlonya/Vlorë 119
Aya Sofya Müzesi 31, 32

B

Baba Rexheb Beqiri 132
Bağlamsal kimlik 95
Banu Mahir 45
Barbaros Hayreddin Pasha 46
Basarab Nicolescu 60
Başbakanlık Osmanlı Arşivi 43
Bayezid II 37, 118, 123-125, 127, 130
Bedriye Atsız 37
Bektashi "missionary" Hüseyin Baba 118
Bektashi order 120, 131, 134,
Bektashism 131, 132
Bektashi tekke 118, 129, 130- 137
Bennett, Lubben ve Hampden-Thompson 99
Bettinger ve Long 106
Bilim kimliği 89, 97
Bishop of Pogonia 118
Boşnak Osman Pasha 41, 52
Brian Barrett 68
Bulunuz ve Jarrett 96, 102
Burgundian knight 119
Büyük Taarruz 27

C

Cadde-i Kebîr 17, 21
Cahid Öztelli 131
Cairo's Daralkutub 33
Carlone 89, 93, 94, 103, 108
Carlone ve arkadaşları 94
Carlone ve Johnson 89, 93, 94, 103
Carlo Tocco 110, 111
Cebelü Defteri 35, 26
Celâl Nuri 19
Celâl Sâhir 19
Celalzâde Mustafa 126, 135
Cenab Şahabeddin 17, 26
Cengiz Gündoğdu 117

Chamouria (Çamlık) 133
Christoph Bernhard von Galen 38
Chronicle of Yánnina 117
Church of St. Kosmas the Aetolian 123
Claude du Bosc 48
Colonel Kokidis 121
Conner ve Danielson 105
Corfu campaign 119
Cretan War 121
Çelebi Sultân Mehmed 118
Çorlulu Ali Pasha 33

D

Dabney ve ark. 103, 109
Dalip Frasheri 132, 133
Damnatio memoriae 116
Dare ve Roehrig 104
Dârülfünun 24
Dârülmuallimîn IX, XII
David Shumway 60, 72
Dawson 100, 109
Debar 126
Defterlü adamlar 35
Defters 5, 31, 34, 35, 36, 40,- 43, 131
Dehrî Efendi 26
De-Islamisation 116
Delvina 120, 121
Democratic values 12
Dergâh 21, 22, 29, 134
Der-i Seadet 51
Despot of Epirus 117, 123
Dimitrie Cantemir 48
Dipalitsa 117
Disciplinarity 57- 72, -77
Disciplinary 58, 76
Discipline 57, 66, 68, 69, 73, 75, 76
Divan-ı hümayun 35
Dr. Adnan (Adıvar) 19
Drina 126
Dronik 119

E

Ebubekir Pasha 38
Edirne vak'ası 33, 39, 43
Edirne Vak'ası 33
Efthimiou 123, 134
Ekmeleddin İhsanoğlu 34
Elezović 124, 127, 134
Emile Durkheim 58
Epirot 118, 128, 129
Epirot workmanship 128
Epirus 5, 116, 117, 118, 120, 123, 129, 130, 133, 135
Epistemic 61, 62, 63, 69, 72, 73, 76
Epistemology 69, 73, 74
Ercüment Ekrem 28
Erik Erikson 86
Erzurum Kongresi 16
Evans, Whigham ve Wang 105, 106

F

Falih Rıfkı 6, 19, 22
Fatma Sultan 125
Fazlullah Hurûfî 132
Fecr-i Âtî 25
Fen eğitimi 100
Fen kimliği 89, 90, 91, 102, 106
Feylesof Rıza Tevfik 22
Fields (çeltük) 119
Filiz Çağman 44, 45
Fizik, Biyoloji, Kimya ve Matematik 85
Fizik bölümü 82, 83, 91, 92, 96, 105
Fizik kariyer seçimi 95, 98
Fizik kimliği 5, 7, 78, 86, 88, 89, 92, 94, 95, 106
Franciscus Meninski 41
Franz Babinger 36, 40, 41, 54, 124, 128
Frederic William Hasluck 120
Friedrich Kraelitz 37
Fritz von Thyssen Foundation 45

G

Garry D. Brewer 63, 65, 76
Gee 88, 89, 109
General D'speray 17
General Markos 122

Georg Jacob 40
Georg Simmel 58
German Wehrmacht 122
Gillibrand ve arkadaşları 96
Gilmartin ve ark. 105, 106
Gjirokastër 119, 129
Gliša Elezović 124, 127
Gottfried ve ark. 106
Greek Civil War 122
Greek Epirus 5, 116
Grup kimliği 87
Gül İrepoğlu 45
Gülru Necipoğlu 45
Günsel Renda 44, 50, 53

H

Habsburg King Ferdinand 126
Hacı Bektaşköy 131
Hâkimiyet-i Milliye 17, 19, 22, 24, 29
Hakkı Süha Gezgin 28
Halide Edib 16, 19, 24, 27
Halide Edip 6, 18, 22, 27
Halid Ziya'nın (Uşaklıgil) 20
Halil Sahillioğlu 126
Hamdullah Suphi 6, 16, 18, 19, 20
Hans Georg Majer 5, 6, 31, 35, 36, 37, 41, 54, 55
Hans Joachim Kissling 32, 44, 56
Harbiye Nezareti 19
Harvard Law School 34
Hasluck 120, 130, 134
Haussler ve Hoffman 97, 99
Häussler ve Hoffmann 100
Hazari, Cass ve Beattie 102
Hazari, Tai ve Sadler 99
Hazari ve ark. 94, 99, 101,- 105
Hazari ve arkadaşları 94, - 97
Heidegger 58
Helmuth Scheel 40
Henri Bergson 58
Henri Lefebvre 58
Holy Roman Empire 40, 50
Homer, Ryder ve Banner 99
Husserl 58
Hüseyin Baba 118, 120, 130, 131, 132
Hüseyin Kâzım Kadri 19
Hüseyin Rahmi 26, 29
Hüseyin Şah 116, 120, 123, 125, - 128
Hüseyin Şah Bey 116, 123, 125,-128

I

Iacopo di Promontorio's Recollecta 36
In'amat defteri 124
Institute of Educational Sciences 4, 11, 12, 14
Interdisciplinarity 5, 7, 57-74, 75, 76, 77
Interdisciplinary 58, 59, 61,- 67, -76
Interdisziplinäres Symposion 36
Internationales Symposion 37
Irving ve Sayre 87, 88, 91, 92, 93
Isaim from Leskovik 117
Ishm 119
Italian invasion 122

İ

İbrahim Necmi 18
İcmal defter 118
İleri 17, 21, 29, 30
İletişim kimliği 89
İlgi 5, 7, 78, 94
İlmiye 6, 32
İnovasyon 78
İstiklâl Caddesi 17
İstiklâl Marşı 24, 25, 28, 29
İtilâf Devletleri 16, 17, 25
İttihat ve Terakki 15
İzmir'in işgali 16, 24

J

Jakob Philipp Fallmerayer 41, 53
Jean Baudrillard 58
Jean-Paul Sartre 58
Jerry A. Jacobs 70, 71
Jessica Sharkness 71, 76
John Kingsley Birge 131
Jones ve ark. 104
Julian Raby 45
Julie Klein 64
Jürg Meyer zur Capellen 44, 45, 48, 54

K

Kafkas Karargâhı 19
Kanina 118, 119
Karahisar-i Şarkî 37
Karaman 123
Kara Mustafa Pasha 38, 47
Karlı İli 126
Karlızade Ali Bey 123
Karlızâde Camii 124
Karlızâde Hüseyin Şah 123
Karlızade İskender 124
Karlızade Mehmed Bey 125, 127
Karlızâde Mehmed Bey 124, 125, 127
Karlovo 123, 124
Karlowitz 43
Kasım Baba 131
Kastoria (Kostur, Keşriye) 131
Kato Konitsa Tsami 122
Kaya Bilgegil 15, 28
Kazanlăk 124
Kemal Tahir 28
Kethüda of Rumelia 125
Kimlik 50, 53, 86,-95
Kimlik Kuramı 89
Koçi Bey 34
Kokkini Panagia 117
Koniçe 121, 131
Koniçe Kasabası 121
Konitsa 5, 7, 116-123, 127-134
Konstantin IV Pogonatos 117
Köprülüzade Ahmed Pasha 38
Ktitor 117
Kurşunlu Han 124
Kurumsal kimlik 88, 89

L

Land of Carlo 126
L. Earl Reybold 71
Lesh (Alessio) 119
Leskovik 117, 133
Levni 47, 48
Lev Vygotsky 86
Lidija Kumbaraci-Bogoević 127
Liz Ryan 67
Lock ve Hazari 101
Louis Menand 70
Lynn Hunt 69, 75

M

Mahmud Kemal İnal 25
Marcel Mauss 58
Mark D. Halx 71, 77
Martha Nussbaum 62
Martyrs of Kerbala 132
Marx ve Roman 105
Matthias von der Schulenburg 49, 52
Max Emanuel von Bayern 38, 56
Max Weber 58
Meclis-i Mebusan 19
Mehmed Âkif 15, 18, 19, 22-25
Mehmed Emin Paşa 25
Mehmed Emin (Yurdakul) 19
Mehmed IV. 47
Mehmet Kaplan 16
Mehmet Rauf 28
Mekteb 116, 129, 130, 131
Methodologies 61, 64, 73-75
Mevlevihane 49
Michel Crozier 58
Milan Vasić 32
Milli kimlik 87
Millî Mücadele 6, 16, 17, 19-22, 24, 25, 27, 29
Miniatures 5, 31
Mister Jourdain 57, 75
Molière 57
Molyvoskepastos 117
Morea 126
Mosque of Sultan Süleyman 119, 123, 128, 130
Moti Nissani 60, 61
Multidisciplinarity 1, 58, 3, 4, 57, 60-63, 74, 77
Multidisciplinary 61, 63
Murad Molla Kütüphanesi 33
Musavvir Hüseyn 47
Muslihiddin Âdil 26
Muslim of Epirus 118
Mustafa II 33, 42, 43, 44, 48, 52, 54
Mustafa Kemal 6, 16, 19, 21, 27, 29, 30
Mübahat Kütükoğlu 43

N

Nakkaş Osman 47
Namık Kemal 12, 13
Nâmık Kemal 19
Nevruz Baba 120
Nihad Sami Banarlı 21
Niš in Serbia 119
Notre Dame de Sion 26
Nymphenburg Palace 31

O

Ohrid 126, 127
Oidoporika 121
Olitsky 102, 112
Osman Baba 120
Ottoman kadılıks 121
Ottoman monuments 116, 133
Ottoman muqarnas 128
Ottoman/Muslim presence 116
Ottoman ulema 32, 33
Ömer Lütfi Barkan 36
Ömer Lütfü Barkan 125
Österreichische Nationalbibliothek 33, 35, 55

P

Paolo Giovio 46, 54
Peqin 119
Performans 88, 89, 91, 93, 94, 95, 97, 98, 104, 105
Pierre Bourdieu 58
Pindos Chain 121
Potvin ve ark. 105
Preveza 121, 126
Preze 119
Priya Venkatesan Hays 72
Prof.Dr. Yekta Saraç 85

R

Rağıb Paşa Kütüphanesi 33
Rami Mehmed Pasha 44
Raymond Aron 58
Raymond Boudon 58
Rıza Tevfik 22, 26
Richard Edwards 69, 70
Rodd, Reiss ve Mujtaba 106
Roof-tiles (keramidi) 119
Ruşen Eşref 19, 20, 22, 29
Ruus defteri 34

S

Sadeddin Nüzhet Ergin 131
Sahibü's-seyf ve'l-kalem 124
Saint Benoit 26
Saint Gotthard/Mogersdorf 38
Saint Joseph 26
Sakarya Muharebesi 24
Salnâme 121, 123, 130
Sâmî Bey 122
Sâmih Rifat 18
Sancak of Yanya 118, 121, 122, 127
Sarı Süleyman Pasha 39
Schwan ve ark. 100
Scott Frickel 70, 71, 76
Serpil Bağcı 45
Seyh Ahmed 120
Seyh Hasan 120
Seyrekzade 32, 33
Seyyid Feyzullah Efendi 33, 43
Seyyid Lokman 47
Shpat 126
Silsilenâme 48, 49, 53, 54
Silsilenâmes 47, 48
Sipahi 35
Sivas Kongresi 16
Skopje 124, 126, 127, 131, 132, 134, 135
Sokollu Mehmed Pasha 46
Sonnert, Fox ve Adkins 105
sosyal kimlik 95
Staatsbibliothek 37
Stanislaus Chlebowski 51
Stanley Bailis 64
Stanley Fish 72
St. Kosmas the Aetolian 123, 128
Sultan Abdülaziz 128, 131
Sultan Abdülmecid 124
Sultanahmet Mitingi 6, 16, 24

Sultan Bayezid II 37, 118, 123
Sultan Murad II 117, 118
Sultan Mustafa II 33, 43, 44, 48, 52, 54
Sultan Süleyman 38, 116, 119, 120, 122, 123, 126, 128, 130, 136, 137
Sultan Süleyman Tsami 122
Sušnica 123
Süleymaniye Camii 20
Süleymaniye Kütüphanesi 32, 33
Süleyman Nazif 6, 17, 18
Swarat ve ark. 104
Sylvia Hurtado 71
Şahkulu Sultan 131
Şeyh Baha'eddin 37
Şeyhi Mehmed Efendi 33
Şeyh İshak 120
Şeyh Turabi 129
Şikayet defteri 35

T

Tahrir 118, 131
Tanınma 89, 94, 95, 101, 103, 106
Tan ve Barton 102
Tapu Defteri 119
Teachers College in Istanbul 12
Temel bilimler 78,-81, 83,-86, 109, - 114
Tepedelen 120
Tepelene 133
Thomas Benson 67
Thomas Preljubović 117, 119
Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi 34
Transdisciplinarity 61, 63, 77
Transdisciplinary 69, 71
Turabi Baba 130, 131, 133
Türbes 116, 117, 120, 122, 130, 133
Türkiye İş Bankası 45
Türk Ocağı 20, 24
Türk Ocakları 20, 29

U

Ubaldo Meroni 47
Uşakizade Seyyid İbrahim Efendi 32

V

Vakıfnames 39
Vančo Boškov 35, 37, 55
Veled Çelebi 19
Venetian bailo 49
Venetian Bailo 46
Viosa 117, 130
Vladimir Jankélévitch 58
Vlorë/Avlonya 119, 135
Voïoutze 121
Vulçıtrin 125

W

Wild 104, 114
William Newell 66

Y

Yahya Kemal 6, 21, 22, 27, 29, 30
Yakup Kadri 6, 19, 20, 21, 22, 25, 27, 28, 30
Yánnina 116, 117, 118, 120, 121, 122, 129, 131, 133
Yanya vilayeti 120, 121
Yeterlilik 90, 94, 95, 104
Yunus Nâdi 19
Yusuf Akçura 19

Z

Zeyl-i Şakayık 32, 33, 34, 56
Ziya Gökalp 18
Zvornik 126

“Bu eser, son yıllarda Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü etkinlikleri çerçevesinde gerçekleştirilen güz ve bahar yarıyılı seminerlerine hem ülkemizden hem yurtdışından katılan değerli araştırmacıların uzun soluklu ve kıymetli çalışmalarının bir ürünüdür. Bu seminerler, entelektüel ve kültürel tarihten modern eğitim ve araştırma meselelerine varıncaya kadar farklı konularda gerçekleşmiştir. Yapmış oldukları sunumları bölüm makaleleri haline dönüştürenler arasında Münih Üniversitesi’nden Hans Georg Majer, Amsterdam Üniversitesi’nden Machiel Kiel, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nden Abdullah Uçman, Marmara Üniversitesi’nden Philippe Barbé ve Erol Süzük yer almıştır.”

ISBN 978-975400451-9

MARMARA UNIVERSITY PRESS